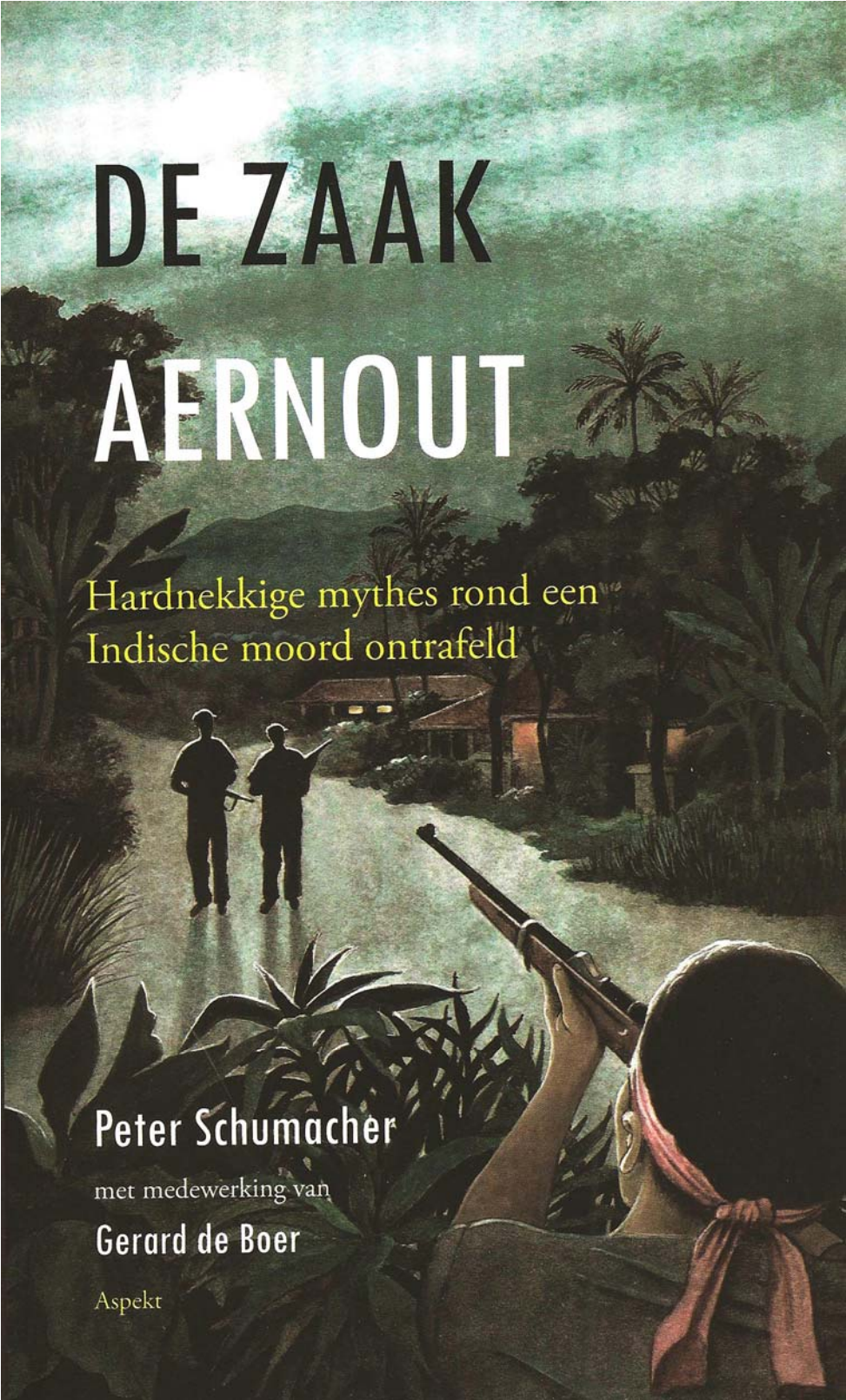

The book cover features a dark, atmospheric illustration of a tropical night scene. In the foreground, the back of a person's head and shoulders are visible, wearing a red headscarf and holding a rifle pointed towards the center. In the middle ground, two silhouetted figures stand on a path leading towards a small, dimly lit building. The background is filled with dense tropical foliage and palm trees under a cloudy, moonlit sky.

DE ZAAK AERNOUT

Hardnekkige mythes rond een
Indische moord ontrafeld

Peter Schumacher

met medewerking van

Gerard de Boer

Aspekt

Inhoud

Inhoud

Voorwoord Robert Aernout jr,

Inleiding.

I

Geknoei met voorraden ontdekt
Aernout wordt ziek
Administratieve chaos

II

Het koele Lembang
Aernout doodgeschoten
De dag na de moord
Veiligheidsrisico's
Laffe moord

III

Onderzoek kapitein Westerling
Verhoor mevrouw Aernout
Muller onder arrest
Bond van burgerpersoneel
BBM-bestuur ontmoet Spoor

IV

Bende was verantwoord voor moord
Het speurwerk van de politie
Gratiëring
Scenario
Beri Jansz
Risicovol gedrag
Nederlands pers gemuilkorfd

V

Lastercampagne en onderzoek

Op audiëntie bij de minister
De Leidsche Post publiceert
Zaaiers initiatief
Zeer geheim
Zaaiers conclusies en aanbevelingen

Fotokatern (12 paginas)

VI.

Vermeende pensioenrechten
‘Van twee wallen eten’
Van der Putten gaat door
De Nota Visser
Muller veroordeelt Van der Putten
Film *De Schorpioen*

VII

Nieuwe publicaties
Slechts herinneringen zouden beter zijn geweest
Van der Putten ontmaskerd als vervalser

VIII.

VVD-initiatief voor rehabilitatie
Militieplichtig
Overleg in Amsterdam
Willemsen meldt: we willen stoppen
Geen pensioen, wel volledige rehabilitatie

IX.

Epiloog
De Quay
Met de beste bedoelingen
Van geen gevaar bewust

Relevante publicaties

Veelvoorkomende afkortingen

Achterflap

Voorwoord door Robert Aernout jr.

Als zoon van vaandrig Aernout ga ik graag in op het verzoek een kort voorwoord te schrijven bij dit mijns inziens belangrijke en opmerkelijke boek. Ik beschouw dit als een voorrecht.

De moord op mijn vader in 1948 is uitgelopen op een veel te lange, niet zelden hartverscheurende geschiedenis, waarbij grote schade is toegebracht aan zijn goede naam.

Veel verzonnen verhalen en incorrecte feiten, die regelmatig in de media zijn verschenen, droegen bij tot extra leed voor mij en mijn familie. Uiteindelijk kwam ik in contact met degenen die dit boek tot stand hebben gebracht. Zij namen het op zich de zaak diepgaand uit te zoeken. Dit heeft geleid tot de rehabilitatie van mijn vader en tot opheldering van talloze valse berichten en fantastische verhalen.

Bij deze wil ik mijn buitengewone erkentelijkheid betuigen aan het adres van auteur Peter Schumacher en onderzoeker Gerard de Boer, die de afgelopen tien jaar met deze zaak bezig is geweest.

Voorts ben ik veel dank verschuldigd aan het Tweede-Kamerlid Halbe Zijlstra (VVD) en aan de minister van Binnenlandse Zaken mevr. G. ter Horst in het bijzonder. Zij en haar collega van Defensie toonden nadrukkelijk hun medeleven met de familie door een grondig ambtelijk onderzoek te laten uitvoeren in de zaak Aernout.

Dit boek is verplichte literatuur voor een ieder die zich de afgelopen decennia heeft bezig gehouden met de problematiek van de na-oorlogse verhoudingen en de consequenties van het Nederlands-Indonesische conflict.

Robert J. Aernout jr.
Braidwood, Australië

Inleiding

Er zijn genoeg redenen om meer dan zestig jaar later de moord op vaandrig Robert Aernout, in het toenmalige Nederlands-Indië, nog eens volledig uit de doeken te doen. Met name onder de veteranen die in Indonesië hebben gediend, wemelt het van de wildste verhalen die in de loop der jaren steeds kleurrijker proporties hebben aangenomen. Ze worden gretig geloofd door deze oudgedienden. Anderzijds hebben deze verhalen ook nut als onderdeel van een proces dat de bittere herinnering aan oorlog en verdriet tracht te verzachten. Voor journalisten en kroniekschrijvers vormen deze Indische oorlogsverhalen een dankbare inspiratiebron voor de beschrijving van 'onthullingen', waarbij waarheidsgetrouwheid meestal van secundair belang wordt geacht.

De moord op vaandrig Aernout, hoe dramatisch en tragisch die voor zijn vrouw en kinderen ook is geweest, is een typisch voorbeeld van zo'n uit de hand gelopen 'epos'. dat zich uitstekend leent om nuchter te worden ontrafeld.

Dit boek beschrijft niet alleen de feiten, maar toont ook aan hoe de talloze mythes rond deze op zichzelf eenvoudige gebeurtenis zijn ontstaan. Al lezend doemt een beeld op van een geschiedenis – er zijn er honderden - die volgens een herkenbaar patroon uitgroeit tot een ongeloofwaardig ratjetoe van speculatieve veronderstellingen, vervalst gebleken documenten en ongecontroleerde beweringen,

De transportofficier Robert Aernout diende in het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) Hij werd op 28 februari 1948 in het plaatsje Lembang bij Bandoeng doodgeschoten. Aanvankelijk trok de moord weinig aandacht.

Vermoedelijk om de wat cynische reden dat vlak na de Tweede Wereldoorlog in het voor onafhankelijkheid strijdende Indonesië het wel vaker voorkwam dat een Nederlandse militair het slachtoffer werd van vrijheidsstrijders of ordinaire bendes die er op uit waren huizen van Nederlanders te overvallen en te plunderen (rampokken).

Toen echter bekend werd dat het slachtoffer naast zijn werk als transportofficier ook informatie verzamelde over de door hem ontdekte onregelmatigheden bij het militaire vervoer, ging in Bandoeng al snel het gerucht dat Aernout wellicht was gedood door, of in opdracht van, lieden die hem het zwijgen wilden opleggen. Toen die geruchten maar bleven aanhouden, leek het

legercommandant generaal S. Spoor verstandig om een onderzoek in te stellen. Er zouden in de daaropvolgende jaren naar deze zaak en de daaraan verbonden 'misstanden in het leger' nog vele officiële en onofficiële onderzoeken volgen.

Het jongste onderzoek werd in het voorjaar van 2008 op verzoek van de nabestaanden van Aernout uitgevoerd door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en werd voorjaar 2009 afgerond.

Dit alles is voor mij aanleiding geworden om nogmaals in de zaak te duiken en samen met de goedingevoerde documentalist Gerard de Boer alle documenten

aan een aandachtige studie te onderwerpen. Ook gingen we opzoek naar nieuw feitenmateriaal, dat wij en anderen wellicht over het hoofd hadden gezien.

Gebrek aan zorgvuldigheid

Ik heb ondervonden dat men bij een dergelijk ingewikkeld onderzoek niet zorgvuldig en wantrouwig genoeg kan zijn. Bij het nalezen van mijn twee artikelen die ik over 'De Moord op Vaandrig Aernout' in 1984 en 1985 voor NRC Handelsblad heb geschreven, moest ik toegeven dat ik toen op bepaalde punten te goedgelovig ben geweest. Hetzelfde geldt in iets mindere mate voor hetgeen ik over deze kwestie schreef in mijn in 2005 gepubliceerde boek *Een Bende op Java*. Het is van het grootste belang alle bronnen, documenten en verklaringen telkens zorgvuldig op hun betrouwbaarheid te toetsen en te vergelijken met nieuw gevonden materiaal. Deze combinatie van speurwerk en waarschijnlijkheidsleer leidt tot de beste resultaten.

Ten aanzien van mijn eigen schrijfsels, maar zeker ook gelet op wat anderen in de loop der jaren vaak lichtvaardig aan het papier en de ether hebben toevertrouwd, moet ik vaststellen dat er zo veel onzin is gepubliceerd dat er in de loop der jaren een soort mythe is ontstaan rond de gewelddadige dood van Robert Aernout.

Wat ik te vaak zie is bijvoorbeeld dat zogenaamde 'ooggetuigen' zondermeer geloofd worden, zelfs wanneer zij zichzelf tegenspreken. Er wordt nauwelijks rekening gehouden met de mogelijkheid dat zij zo hun eigen motieven hadden om de waarheid wat bij te stellen.

Deze zogeheten getuigen en degenen die hun woorden registreren beseffen bovendien te weinig dat herinneringen even onbetrouwbaar kunnen zijn als op papier gestelde verklaringen en officiële stukken. Sommige documenten in de Aernout-zaak bleken bij nader inzien zelfs regelrechte vervalsingen. Jarenlang zijn aan dergelijke verklaringen allerlei verregaande conclusies verbonden. Hoog tijd dus voor een operatie ontmythologisering rond deze 60-jarige oude moord. Het publiek, maar in de eerste plaats Aernouts nabestaanden, hebben daar recht op, hoe schokkend de nieuw gevonden feiten ook mogen zijn.

Bronnen en dank

Een van de meest uitgebreide onderzoeken naar de omstandigheden waaronder vaandrig Aernout de dood vond, en daarmee naar vermeende malversaties in het Nederlandse en het Nederlands-Indische leger, betreft het werk van de Commissie-Zaaijer uit 1950 en 1951. Het heeft 50 jaar geduurd voordat alle details en bijzonderheden, ook omtrent de bronnen, van het Rapport-Zaaijer in 2001 door de regering werden vrijgegeven. Van deze vrijgekomen gegevens wordt in dit boek vanaf het eerste hoofdstuk gebruik gemaakt.

Een andere zeer belangrijke bron van informatie is het Dossier-De Boer.

Gerard de Boer heeft in de loop der jaren honderden Indische documenten en brieven verzameld, die voor een groot deel afkomstig zijn van particulieren. Deze documenten ontbreken in de officiële overheidsarchieven. Soms gaat het om dossiers die na het overlijden van een bepaalde persoon aan hem door de nabestaanden werden overgedragen. Op grond van zijn ervaring en kennis van naoorlogse ontwikkelingen in Indonesië is De Boer in staat gebleken dit materiaal op betrouwbaarheid te toetsen en indien het ongedateerd was, in de tijd te plaatsen.

Aan Gerard de Boer ben ik ten aanzien van de documentatie en als meelezer en corrector zeer veel dank verschuldigd. Ook heb ik de enthousiaste medewerking van Aernouts zoon Robert jr. buitengewoon gewaardeerd. Aernouts weduwe en haar dochter hebben helaas iedere medewerking geweigerd.

Een aantal vrienden is spontaan bereid gevonden het manuscript helemaal of deel door te lezen en van commentaar te voorzien. Die meelezers wil ik, ook namens Gerard de Boer, hierbij hartelijk bedanken. Het zijn: Marja Wagenfeld, Frans van Mastrigt en Gerard Kielman. Mijn speciale dank gaat uit naar Frits Smeele, die voor een prachtige omslag zorgde en naar Jan Strijbos die de situatieschets rond de plaats van de moord tekende. Nico van Horn verdient zeer veel waardering voor zijn (helaas tevergeefse) pogingen het procesdossier van de bendeleider Gerong c.s. in Bandoeng op te sporen. Rond het voormalige buitenhuis de Evertshoeve in Lembang maakte Nico op speciaal verzoek tientallen foto's, waarvan er twee in dit boek zijn opgenomen.

Spelling

Deze kwestie speelt in de tijd dat in Indonesië nog de oude spelling werd gebruikt. Dat wil zeggen nog gewoon de tj voor de huidige c, de oe voor de u, de j voor de y en de dj voor de j. Alle geografische namen zijn dus in de oude spelling, of zoals ze toen werden gespeld. Bij een van de kaartjes is dat helaas niet helemaal gelukt.

Peter Schumacher

Hoofdstuk I

Geknoei met voorraden ontdekt

Waarom Robert Aernout die bewuste februari-avond in 1948 zijn vriend Otto Muller von Czernicki ogenschijnlijk nogal dringend privé moest spreken, is nooit met zekerheid vastgesteld. Wèl staat vast dat Aernout aan het eind van die avond, staande voor Mullers buitenverblijf in Lembang boven Bandoeng, door een dodelijk schot werd getroffen. Hij was 36 jaar oud.

Robert Carel Leo Aernout werd op 18 april 1911 in Den Haag geboren. Hij studeerde tropische landbouw en vertrok in 1939 naar een theeonderneming van een oom op Java om ervaring op te doen. Drie maanden later kreeg hij een betrekking op een andere thee-onderneming daar niet ver vandaan. Kort daarna kwam zijn verloofde uit Nederland over en trouwden zij. Bij het uitbreken van de oorlog met Japan werd Aernout gemobiliseerd. In maart 1942 werd hij door de Japanse bezetter krijgsgevangen gemaakt. Hij verbleef in verschillende kampen op Java. Zijn vrouw en twee kort voor de oorlog geboren kinderen zaten tijdens de bezetting geïnterneerd in verschillende vrouwenkampen. Het gezin vestigde zich in 1946 in Bandoeng.

Aernout deed na de oorlog dienst als chauffeur-hospitaalsoldaat bij de V-brigade van het KNIL. Na zijn bevordering tot vaandrig (laagste officiersrang), eind 1946, werkte hij bij de afdeling Coördinatie Militair Vervoer (CMV). Zijn taak was het regelen van voldoende vervoermiddelen om vracht, militairen en soms zelfs vee over de weg, per trein en soms per vliegtuig te vervoeren. Aernout moest er ook op toezien dat alles langs de te volgen routes veilig verliep. Daartoe nam hij regelmatig contact op met officieren en onderofficieren die op de hoogte waren van de toestand ter plekke. Zo pleegde hij ook regelmatig overleg met veiligheidsofficieren, onder wie luitenant Otto Muller von Czernicki die als zodanig werkzaam was op het vliegveld Andir. Aernouts directe chef was luitenant Menzo.

Al tijdens zijn chauffeurstijd bij de Geneeskundige Dienst ontdekte Aernout dat corruptie en vriendjespolitiek in het leger alom aanwezig waren. De ernstigste gevallen rapporteerde hij en dan ging de Militaire Politie (MP) daar achteraan. Als coördinator ontdekte Aernout op een gegeven moment – het zal november 1947 geweest zijn - dat er bij het vervoer van goederen, voornamelijk rijst en suiker, naar en van Banjoemas waar ook een klein vliegveld was, de lijsten van de goederen die vervoerd moesten worden niet klopten. Aernout voelde het als een plicht dit te rapporteren. De tekst van zijn rapport is in de rijksarchieven niet meer te vinden, dus weten wij ook niet om hoeveel verdwenen balen suiker en rijst het ging. Er is maar één concreet geval bekend van een militair die heeft bekend een baal suiker te hebben gestolen en daarvoor is gestraft.

De door Aernout gerapporteerde vermissing van goederen is later door anderen in verband gebracht met de serieuze mogelijkheid dat er door Nederlandse

militairen en Chinezen grote hoeveelheden rijst en suiker naar het economisch nogal geïsoleerde Republikeinse gebied zijn gesmokkeld. Maar daar bestaat geen enkel aantoonbaar bewijs voor.

Muller had op Andir als een van de weinigen in Bandoeng de beschikking over een fotokopieerapparaat. De verdachte documenten kopieerde Aernout daar en hij voegde die papieren bij zijn rapport aan zijn chefs, onder wie de eerder genoemde luitenant Menzo, de CMV-directie in Batavia en aan kolonel Kooistra van het Basiscommando in Bandoeng. Op 2 december 1947 laat CMV-directeur kolonel Schummelketel Aernout naar Batavia komen om zijn ontdekkingen over knoeierijen bij de dienst nader toe te lichten. Onderdirecteur overste Warmenhoven staat hem te woord. Deze vindt de kwestie ernstig genoeg om direct zijn hoogste chef bij de CMV over Aernouts bevindingen in te lichten. Aernout dringt er bij Schummelketel op aan hem toe te staan om in Banjoemas een uitgebreid onderzoek in te stellen. De CMV-directie gaat akkoord onder voorwaarde dat Aernout zich in Banjoemas meldt bij de plaatselijke MP, maar eerst moet hij nog contact opnemen met majoor Brouwer, hoofd van de Justitiële afdeling van de MP in Batavia. Aernout doet dat nog dezelfde dag. Hij vraagt Brouwer of deze hem tijdelijk speciale MP-bevoegdheden kan verlenen, maar de majoor wijst dit af.

Zes dagen later, op 8 december, meldt Aernout zich bij de MP van Banjoemas. Hij zal daar ook de nacht doorbrengen. 's Avonds gaat hij naar de plaatselijke militaire soos. Toevallig is daar ook de auditeur-militair (militaire officier van Justitie) mr. K. Bieger aanwezig. In 2002 weet hij zich nog haarscherp te herinneren dat bij de binnenkomst van Aernout er plots een stilte viel. Dit intrigeerde Bieger en hij besloot een praatje te beginnen met Aernout. Deze vertelde hem dat hij in Banjoemas was om in opdracht van hogerhand een onderzoek in te stellen naar mogelijke malversaties en smokkel van goederen en dat hij de volgende dag door zal reizen naar Tjilatjap aan Java's zuidkust. Toevallig moet Bieger daar op 9 december ook zijn en hij nodigt Aernout uit met hem mee te rijden met in het achterhoofd: een gewapende man mee kan nooit kwaad.

Aernout wordt ziek

Na het eten voelt Aernout zich helemaal niet lekker. Hij begint over te geven en krijgt diarree. Om half elf vraagt hij naar een arts. Deze constateert een koliek en geeft hem een injectie en medicijnen. De volgende ochtend is Aernout weer zodanig opgeknapt dat hij zijn CMV-onderzoek toch kan beginnen. Hij praat nog even met de plaatselijke bestuursambtenaar De Reus. Voor hij met Bieger verder reist naar Tjilatjap wordt hem door een militair nog toegeroepen: *Zo, kom je weer rondneuzen.* Op weg naar Tjilatjap praat Aernout honderduit met Bieger over zijn onderzoek, waarbij hij ook lucht geeft aan zijn ongerustheid dat hij vanwege zijn onderzoek wellicht het slachtoffer kan worden van een

moordaanslag. Bieger die voor de krijgsraad al heel wat corruptiezaken heeft behandeld, komt dit hoogst overdreven voor en denkt, zo vertelt hij mij in 2002:: *Hoe bang zou ik dan wel niet moeten zijn. Met die gedachte zou ik niet kunnen leven. Wat een flauwekul.*

Dezelfde dag keren beiden weer terug naar Banjoemas, 's Avonds na het eten komen de buikklachten in alle hevigheid terug. De volgende dag meldt hij zich weer bij de dokter die hem laat opnemen in het plaatselijke hospitaal. Drie dagen later ligt Aernout in het grote hospitaal van de garnizoensstad Tjimahi.

Twee weken later, op eerste kerstdag, is Aernout in zoverre hersteld dat hij even naar huis mag in Bandoeng, maar hij moet na de Kerst nog wel even terugkomen. Op 30 december wordt Aernout definitief uit het hospitaal ontslagen en gaat op 2 januari 1948 weer aan het werk bij de CMV. Hij zet zich aan het schrijven van zijn rapport over zijn onderzoek in Banjoemas en Tjilatjap. Voor hij daarmee naar Brouwer gaat, tracht hij tussen zijn drukke werkzaamheden door toch wat meer over deze kwestie boven water te krijgen. Bovendien loopt er nog een intern onderzoek bij de CMV, waarvan Aernout het resultaat afwacht. Uiteindelijk levert dit in Aernouts visie te weinig op. Zijn ziekte heeft Aernout zeer aangegrepen. Als hij uiteindelijk op 18 februari in Batavia rapport uitbrengt schrikt Brouwer behoorlijk van de deplorabele fysieke conditie waarin Aernout zich bevindt.

Aernout krijgt bij zijn bezoek aan Brouwer, van de CMV-directie majoor Block mee. Deze heeft de opdracht om alle onderzoeksresultaten van de MP, dus ook het onvoltooide rapport van Aernout over de Banjoemas-affaire, mee terug te nemen naar het CMV-hoofdbureau. Brouwer weigert dit. Hij houdt de kwestie liever in eigen hand en geeft Aernout opdracht zijn Banjoemas-dossier persoonlijk over te dragen aan de MP in Semarang. Aernout vliegt daar de volgende dag heen en meldt zich bij luitenant Marlisa. Over dit onderhoud heeft Marlisa op 3 maart, dus een paar dagen nadat Aernout in Lembang droevig aan zijn eind is gekomen, voor zijn chefs, inclusief Brouwer, een verklaring opgesteld. Een citaat:

Wegens ziekte heeft hij [Aernout] deze opdracht niet kunnen uitvoeren. Medio Februari 1948 meldde vaandrig Aernout – in opdracht van majoor Brouwer – zich bij me en overhandigde mij enige bewijsstukken inzake onderwerpelijke affaire. Tevens deelde hij mij mede:

- a. dat hij slechts tegenwerking ondervond van de CMV bij het onderzoek,*
- b. dat hij het onderzoek in handen van de MP stelde, aangezien zijn leven hierdoor in gevaar werd gebracht,*
- c. dat hij verder niets meer met deze affaire te maken wilde hebben.*

Vooraf het gezegde onder punt b. bevestigde me en toen ik er dieper op inging, zei hij, dat hij bang was geworden en dat een verdwaalde kogel hem gemakkelijk kan raken. Verder ontweek vaandrig Aernout een positieve verklaring.

Het is duidelijk dat Aernout dan nog steeds bang is dat hem iets vreselijks overkomt, maar hij wil daar dus verder niet over uitweiden. Later, na Aernouts

dood, zullen allerlei lieden menen te moeten verklaren dat Aernout de ziekte die hem in Banjoemas heeft getroffen als een poging tot vergiftiging moet hebben gezien. Er zijn geen bewijzen dat hij dit zelf ooit in het openbaar heeft gezegd. De tegenwerking die hij van de CMV heeft ondervonden licht Aernout niet nader toe, noch blijkt Marlisa daar verder naar te vragen.

Administratieve chaos

De oorzaken van Aernouts teleurstelling over tegenwerking van zijn CMV-chefs kunnen alles te maken hebben gehad met het feit dat het een behoorlijke chaos was bij het vervoer van goederen, hetgeen de CMV-directie begrijpelijkerwijs liever onder de pet hield. Maar ook de toenmalige procureur-generaal (PG) mr. Felderhof kwam er niet uit. Dit geeft de PG ruiterlijk toe als hij op 18 oktober 1950 wordt verhoord door de Commissie-Zaaijer (zie voorwoord), in de veilige wetenschap dat zijn woorden nog ruim 50 jaar geheim zullen blijven. Op de totstandkoming van deze commissie en haar werkwijze kom ik in een later hoofdstuk nog uitgebreid terug.

Dit zei Felderhof woordelijk toen de Commissie hem vroeg naar zijn bemoeienis met de rijst- en suikeraffaire in Banjoemas: *We hebben dit verwaarloosd.*

Goederen werden ingeslagen buiten de distributie om en de administratie was in een dergelijk wanorde, dat het niet meer uit te zoeken was. Verder merkt Felderhof en passant nog op dat corruptie in het leger toen wijdverbreid was, maar dat dit gezien de omstandigheden eigenlijk heel normaal was.

Het is niet erg verwonderlijk dat de MP bij het natrekken van Aernouts rapportgegevens zo weinig concrete resultaten boekte. Het is zeer waarschijnlijk dat Felderhof zijn onmacht in deze zaak niet heeft willen of durven delen met majoor Brouwer. Als hij al wist wie Brouwer was, want op een vraag van de Commissie-Zaaijer of hij ooit van een majoor Brouwer had gehoord, geeft de PG een ontkennend antwoord.

Aernout die in regelmatig contact stond met Brouwer, moet in 1947 dus ook geen enkel vermoeden hebben gehad dat het zo'n bende was bij de distributie en de administratie van de te vervoeren goederen. Wat Aernout aanzag voor opzettelijk geknoei met de administratie kan dus gewoon een van de vele 'slordigheden' zijn geweest, maar even goed het tipje van de ijsberg in een grote smokkelzaak.

Die laatste mogelijkheid wordt enigszins ondersteund door wat Brouwer in zijn verhoor door de Commissie-Zaaijer te melden heeft. Hij vindt dat Aernout zo veel ernstig geknoei met rijst en suiker in Banjoemas op het spoor was, dat hij terecht vreesde voor zijn leven.

Brouwer is er dan ook van overtuigd dat Aernout door, of in opdracht van Nederlandse militairen is vermoord. Daarmee sluit hij min of meer uit dat Aernout het toevallige slachtoffer is geworden van een rampokbende die zich op 28 februari 1948 ophield bij het huis van Muller. Dit is vreemd, omdat

Brouwer dan in 1950 al op de hoogte was van de aanhouding van een bendelid die de moord op Aernout zou hebben bekend. Het is mogelijk dat Brouwer zich niet geheel heeft kunnen onttrekken aan de invloed van een hele serie sensationele Nederlandse publicaties die aanleiding zijn geweest voor het onderzoek van de Commissie-Zaaijer. De commissie kan, zo staat te lezen in haar eindrapport, zich niet voorstellen dat Aernout voor zijn leven had te vrezen op grond van de beperkte kennis die hij droeg van onregelmatigheden bij de CMV.

Had Aernout toen geweten van de wanboel bij de CMV, dan had hij al snel beseft dat zijn pogingen om aan geconstateerd geknoei een eind te maken vruchteloos zouden blijken. Dit had de MP een hoop werk kunnen schelen en had Aernout veel momenten van doodsangst bespaard.

Nadat Aernout zijn onderzoeksresultaten aan de MP heeft overgedragen besluit hij alleen nog onrechtmatigheden, of vermoedens daarvan, te melden aan zijn vriend Muller von Czernicki. De laatste stemt daarmee in, maar afgesproken wordt dat Aernout alle informatie aan hem beter niet onder zijn eigen naam, maar onder een informantenummer (no. 15) kan rapporteren. Dat doet Aernout minstens één keer, maar ook mondeling stelt Aernout Muller regelmatig op de hoogte van zijn bevindingen die hij als geknoei of erger vermoedt. Het laatste gesprek dat Aernout en Muller over veiligheidskwesties met elkaar voeren speelt zich af in Mullers buitenhuis Evertshoeve in Lembang.

Bronnen

Gegevens over Aernouts levensloop zijn afkomstig van diens zoon Robert jr.

Gegevens over Aernouts werk als transportofficier bij de dienst Coördinatie Militair Vervoer (CMV) en informant zijn samengesteld uit de gegevens die majoor Brouwer, overste (hij werd later kolonel) Schummelketel en anderen in 1950 en 1951 hebben verstrekt aan de Commissie-Zaaijer. Deze letterlijke verslagen zijn terug te vinden in het Nationaal Archief in Den Haag: NA 2.13.144.

Hoofdstuk II

Het koele Lembang

Voor de oorlog hadden heel wat welgestelde koloniale werkzaam in Bandoeng, vakantieverblijven en soms zelfs een vaste woning in het op 1.200 meter hoogte gelegen Lembang. Het plaatsje, dat ligt op de flanken van de vulkaan Tangkoeban Perahoe, verwierf in wetenschappelijke kring grote bekendheid vanwege het Bosscha Observatorium, meer bekend als de sterrenwacht van Lembang. Het observatorium dat in 1928 werd geopend bestaat nog steeds en is nu onderdeel van de Technische Hogeschool in Bandoeng.

Otto Muller von Czernicki bewoonde voor de oorlog, toen hij werkzaam was voor een rubberonderneming, ook een eigen, ruim huis in Lembang: de Evertshoeve. Hij vond na de oorlog het geheel door Indonesische opstandelingen leeggeroofde pand terug. Zelf woonde Muller na de oorlog met zijn jonge gezin in Bandoeng.

Hij maakte de Evertshoeve weer bewoonbaar en verbleef daar regelmatig tijdens het weekend om in een heerlijk koel klimaat bij te komen van de vermoeienissen van zijn werk. Hij werd er om benijd.

Ooit had zijn vriend Aernout hem gevraagd eens een weekend mee te mogen om ook weer eens lekker koel te kunnen slapen. Daar was het nooit van gekomen, maar op vrijdag 27 februari 1948 vraagt Aernout Muller vrij onverwacht of hij komend weekend ‘naar boven’ gaat en of hij dan mee mag naar de Evertshoeve. Muller is dat eigenlijk niet van plan, maar wil Aernout niet teleurstellen. Hij stemt toe, maar dat kan pas zaterdag, want Muller heeft nog een sociale verplichting op die vrijdagavond.

De Evertshoeve is zo groot dat Aernout er zonder voorgaand overleg met Muller maar van uitgaat dat er nog wel twee mensen meekunnen. Twee jonge militairen, met wie hij veel werkt bij de CMV, nodigt hij uit. Dit vertelt Aernout pas zaterdagochtend aan Muller. Die maakt bezwaar, omdat er in de Evertshoeve maar twee bedden zijn. De twee worden afgezegd. Aernout en Muller spreken af om tegen zessen naar Lembang te gaan, ieder met zijn eigen jeep, want Aernout moet op zondagochtend vroeg weer werken in Bandoeng. Het gebied rondom Lembang wordt niet gecontroleerd door militairen, maar sinds juli 1947, dus na de Eerste Politie Actie, zwaait de plaatselijke politie er de scepter. Dit gebeurt meer in redelijk veilige gebieden, omdat het leger na de eerste grote militaire actie duizenden mannen te kort komt om zo veel nieuw veroverd territorium te kunnen beheersen. De leider van de politie in en om Lembang is Inspecteur der 1ste klasse Leo P. Krijger. Muller licht hem altijd even in als hij 't weekend naar Lembang gaat. Hij gaat nooit alleen en neemt altijd een vaste begeleider mee. Dat doet hij deze keer niet, want Aernout gaat mee. Of Krijger dit ook weet is niet helemaal duidelijk.

Aernout doodgeschoten

De heren gaan eerst eten – een bediende van Muller op de Evertshoeve heeft opdracht gekregen te koken – en praten daarna voornamelijk over hun werk. Omstreeks half elf horen Muller en Aernout heftige blafgeluiden. Ze besluiten een kijkje te gaan nemen. Zij lopen het straatje dat naar het huis leidt af tot aan de hoofdweg, de Junghuhnweg. Onderweg doen ze allebei nog even een plasje. Dan klinken vanaf plotseling schoten en valt Aernout dood neer. Muller wil onmiddellijk terugschieten, maar zijn wapen ketst. Het schieten gaat door. Gebukt en zigzaggend rennend om kogels te vermijden snelt hij terug naar zijn huis om zijn wapen in orde te maken. Daarna wordt er ook vanuit een begraafplaats achter het huis geschoten op de Evertshoeve.

Muller weet zijn wapen te herstellen en geeft uit een zijdoor een salvo in de richting van de begraafplaats. De kogels schampen de openstaande deur. Hij schiet uit zelfverdediging, maar nog meer in de hoop dat die schoten worden opgemerkt door de dichtstbijzijnde politiepost, want telefoon heeft hij niet op de Evertshoeve.

Dat blijkt inderdaad het geval. Krijger heeft die avond toevallig ook dienst en gaat met een auto met vier man onmiddellijk poolshoogte nemen. Hij rijdt in de richting van kampong Genteng waaraan Mullers huis grenst. In een rapport dat hij de volgende dag opmaakt schrijft Krijger:

Na ongeveer vijf kilometer de Junghuhnweg te zijn opgereden keerde ik terug, Op de terugweg zag ik in het licht van de koplampen der jeep op het kruispunt van de Junghuhnweg en de oprijlaan leidende naar de woning bij de mij bekende 1st Lt Muller von Czernicki een militair liggen in een plas bloed terwijl een karabijn naast hem lag. Op hetzelfde moment werd vanuit de woning van Lt. Muller automatisch vuur afgegeven. Ik gelastte mijn personeel direct in stelling te gaan liggen. Enige ogenblikken later werd om politiehulp geroepen en het bleek dat zulks geschiedde door Muller voornoemd.

Krijger loopt naar het huis waar Muller hem vertelt wat er precies gebeurd is. Muller en Krijger brengen het lichaam van Aernout op een brancard naar binnen. Een paar politiemannen blijven bij het huis als Muller en Krijger naar het politiebureau Lembang vertrekken. Daar wordt telefonisch om een ziekenwagen verzocht. Dan wordt ook de Officier van Dienst van het Basiscommando Bandoeng ingelicht en stuurt Krijger versterking naar boven. Vijftien politiemannen doorzoeken de kampong Genteng, maar er worden geen arrestaties verricht. Dezelfde nacht komt er ook nog iemand van het Basis Commando Bandoeng poolshoogte nemen. De ambulance komt niet opdagen. Daarop wordt besloten om het lichaam van Aernout per vrachtauto naar het Juliana Hospitaal in Bandoeng over te brengen.

De dag na de moord

De volgende morgen om 07:30 uur gaat een legerdominee bij mevrouw Aernout langs om haar het droeve nieuws mede te delen. Dan is Krijger al bij daglicht met zijn onderzoek begonnen. Van de daders voorlopig geen spoor. Een eenheid van het Korps Speciale Troepen van kapitein Westerling, wiens eenheid bij Bandoeng in Batoedjadar is gelegerd, trekt nog diezelfde zondag naar Lembang om het gebied te zuiveren van rondtrekkende bendes en van leden van het Indonesische vrijheidsleger (TNI). Volgens een voorlichter van het Basiscommando in Bandoeng doden zij daarbij naar schatting 30 tot 40 ‘verdachte’ Indonesiërs. Of zich onder deze doden ook leden bevonden van de bende bij Genteng is niet duidelijk. Intussen heeft sectie uitgewezen dat Aernout van een afstand van vier tot vijf meter door een kogel links in de hals is geraakt en onmiddellijk dood moet zijn geweest.

Wat was de reden dat Aernout op zo’n korte termijn Muller vroeg mee naar Lembang te mogen gaan, terwijl hij niet eens wist of Muller dat eigenlijk wel van plan was? Het lijkt er op dat Aernout iets belangrijks te bespreken had met Muller dat geen uitstel duldde. Maar wat? Auditeur-militair mr. E. Bonn, die zich later met de zaak heeft beziggehouden, schrijft op 1 september 1949 in een brief aan de Procureur-Generaal, wat hij daarover letterlijk van Muller von Czernicki heeft vernomen en citeert hem als volgt:

Aernout en ik hebben op de bewuste avond ondermeer gesproken over het maken van fotocopieën van een document in een geheime zaak. Inspecteur van Politie Krijger heeft de actetas van Aernout meegenomen, waarin ik niet heb gekeken. Het is mogelijk dat ik tegen de heer de Neve [vriend van Muller] heb gezegd dat er in de tas van Aernout stukken zaten die belangrijk waren voor luitenant Menzo, de chef van Aernout. In 1947 had Aernout mij eens gevraagd om fotocopieën te maken van stukken waaruit corruptie bij het CKB [Centraal Kantoor Bandoeng] zou moeten blijken. Ook heeft Aernout eens een opstel over corruptie bij mij ingediend onder nr. 15. (Dit was een informanten-nummer). Voorts wist ik dat aan Aernout ontoelaatbare handelingen bekend waren van een zekere luitenant Groenewegen van het CMV Ook in deze affaire waren fotocopieën gemaakt. Voorts wist ik dat Aernout een CMV-onderzoek wilde houden of had gehouden in Midden-Java, doch dit onderzoek had overgedragen aan de MP te Semarang. Voorts heeft Aernout tegen mij gesproken over kapitein Gooren (M.I.D [Militaire Inlichtingendienst] . Bandoeng), kapitein Vader of Fader, een H.C. [Hoofdcommissaris] van Politie te Bandoeng, die allen zouden hebben “geknoeid”.

[Voor nadere toelichting zie * onderaan de pagina].

Uit Bonns samenvatting van het avondlijke gesprek op de Evertshoeve blijkt nergens iets van grote urgentie. Later hebben anderen wel iets verteld over een smokkeltransport dat op zondag 29 februari 1948 - de dag na Aernouts dood - zou plaats vinden en waar Aernout iets over had vernomen. Als het geen loos gerucht is, zou dit een zekere urgentie kunnen behelzen, maar mr. Bonn verwijst er in zijn korte samenvatting nergens naar. Het kan zijn dat het die avond wel is

besproken, maar dat de auditeur-militair daar in Mullers verslag niets over heeft gevonden. Of hij heeft daar wel iets over gelezen, maar het wellicht stilzwijgend afgedaan als, zoals Bonn elders in zijn brief schrijft, 'een geheimzinnig Sherlock Holmes-spelletje' van die twee.

Veiligheidsrisico's

Dan blijven er nog twee vragen onbeantwoord: had Aernout, als hij wel een spoedeisende smokkelzaak of een andere actuele onfrisse kwestie op het spoor was, dit niet schriftelijk, onder zijn informatienummer 15, aan Muller kunnen melden met de toevoeging dat hij hierover op zeer korte termijn met hem van gedachten over wilde wisselen?

Ten tweede: waarom koos Aernout juist het buitenverblijf van Muller in Lembang als de plek om met hem te spreken en niet elders op een veilige plek ergens in Bandoeng? Weliswaar stond het Lembangse bekend bij de politie als een redelijk veilig gebied, maar voor een man die toch al voor zijn leven vreesde is het merkwaardig dat Aernout juist een plaats voor het onderhoud met Muller uitzocht die ongetwijfeld een groter veiligheidsrisico inhield dan het veel veiliger Bandoeng.

Muller zelf had beter moeten weten. Dat was ook wel enigszins het geval als we afgaan op wat deze veiligheidsofficier daar drie jaar later over zegt tegenover de Commissie-Zaaijer:

Lembang en omgeving was over het algemeen wel veilig, maar infiltraties van gewapende Indonesische groepen kwamen daar en elders wel regelmatig voor. En het kon zomaar gebeuren dat iemand onverwacht werd doodgeschoten, waarbij een veiligheidsofficier extra risico's liep.

Muller had overigens niet zo'n hoge dunk van de capaciteiten van zijn collega's veiligheidsofficieren, die zijns inziens geregeld bijdroegen aan geruchtenvorming in Bandoeng. Muller ging nooit alleen naar de Evertshoeve. Kolonel Kooistra, commandant van het Basiscommando Bandoeng, ventileert daags na de moord zijn afkeuring en verbazing dat Aernout een buitengewoon groot risico heeft genomen, omdat Lembang en omgeving juist als zeer gevaarlijk wordt beschouwd. Aernout, zo laat de kolonel ook nog weten, verbleef in Lembang 'zonder dienstopdracht'. Kooistra draagt geen enkele bewijs aan voor zijn stelling dat het in het Lembangse zo vreselijk onveilig was. De politie in het district Lembang, dat verantwoordelijk was voor de veiligheid, had daar tot de late avond van 28 februari een geheel andere mening over. Dat blijkt wel uit het feit dat Krijger Muller niet heeft geadviseerd om Lembang dat weekend te mijden. Volgens Muller was het gebied rond Lembang niet verboden voor Nederlandse militairen, noch voor burgers. Ja, er woonden in die streek zelfs Nederlanders.

Laffe moord

Op 4 maart 1948 publiceert het in Batavia verschijnende *Het Dagblad* een bericht op de voorpagina onder de kop:

Laffe moord in Lembang

Vaandrig Aernout in 't donker door bende neergeschoten

De krant citeert voor meer bijzonderheden over de toedracht en het net begonnen onderzoek van de moord naar een eerder verschenen artikel in het in Bandoeng verschijnende *Algemeen Indisch Dagblad Preanger Bode*. Beide aspecten worden in dit boek uitgebreid behandeld, maar wat opvalt in het krantenbericht is dat luitenant Otto Muller von Czernicki slechts met zijn initialen C. v. M. wordt aangeduid, alsof het hier een verdachte van een misdrijf betreft.

In hoeverre betreft het hier een 'laffe moord', terwijl over de identiteit van de dader, of daders nog helemaal niets bekend is? Voorlopig moet het doodschieten van Aernout immers slechts worden gezien als het zoveelste geval van een in een hinderlaag gelopen Nederlandse militair die daarbij omkwam. Of suggereert de kop soms al het begin van speculaties over een bijzondere moord?

Zoals gezegd stelde Krijger een onderzoek in en ging hij op zoek naar de dader, of daders. Intussen rees in Bandoengse legerkringen de vraag of Aernout wellicht door, of in opdracht van frauderende lieden binnen het leger of daarbuiten uit de weg was geruimd, omdat hij te veel wist over knoeierijen. Als deze geruchten in de loop van de maand maart steeds heftiger en wilder worden – er is zelfs sprake van 'grootschalige wapensmokkel' – stelt legercommandant generaal Simon Spoor een daad: hij geeft kapitein Raymond Westerling vier weken na de moord opdracht deze zaak te onderzoeken.

+++++

* In het Centraal Kantoor Bandoeng werden in beslag genomen goederen werden verdeeld en opgeslagen.

Res. 1^e luitenant vlieger-waarnemer L.G. de Neve was tot oktober 1947 commandant van het vliegveld Wirasaba, bij Banjoemas. De Neve was op dat moment juist op Andir en bleef ook na zijn demobilisatie een goede vriend van Muller. Zij kenden elkaar al van voor de oorlog.

Bronnen:

De gegevens over het Bosscha Observatorium zijn ontleend aan Wikipedia.

Het verslag van de moord op Aernout bevindt zich in het Dossier-De Boer.

De politierapporten van de Algemene Politie Bandoeng komen uit het Dossier-De Boer. Zie ook de verhoren van de genoemde mensen, onder wie Muller von Czernicki die zijn toegevoegd aan het Rapport-Zaaijer.

De brief van 1 september 1949 van auditeur-militair mr. E. Bonn aan de PG bevindt zich als bijlage bij het Rapport-Zaaijer.

Het Dagblad is op microfiche in te zien in de Koninklijke Bibliotheek.

000000000000000000000000

Hoofdstuk III

Onderzoek kapitein Westerling

Inspecteur Krijger zet zijn politieonderzoek naar de moord op Aernout voort. Omdat hier een militair is gedood in een gebied dat wordt gecontroleerd door de politie, komt er ook nog een militair onderzoek naar de omstandigheden waaronder Aernout de dood vond. Hiermee wordt begin maart sergeant J. Th. Hendrik belast. Hij is het hoofd van de Justitiële Afdeling 2 van de Militaire Politie I te Bandoeng. Het volledige rapport van Hendrik, noch dat van Krijger is bewaard gebleven, maar er zijn geen aanwijzingen dat beide rapporten veel van elkaar afwijken.

Na Hendriks onderzoek en de voortgaande pogingen van inspecteur Krijger de dader(s) op te sporen, nemen de geruchten in Bandoeng naar aanleiding van de moord op Aernout een verontrustend karakter aan. De mannen die het meest worden genoemd, zijn kapitein John Luyke Roskott en zijn *gang*. Luyke Roskott staat bekend als autotechnicus, maar nog meer als een grote ritselaar die alles voor elkaar krijgt, voor niemand bang is en op geraffineerde manier mensen tegen elkaar uitspeelt. Daardoor geniet hij de bescherming van hoge officieren die hij door het verlenen van 'diensten' - voornamelijk auto's - aan hem schatplichtig heeft gemaakt. Luyke Roskott wordt zelfs in verband gebracht met wapensmokkel naar de vijand.

Als de befaamde kapitein Raymond Westerling, commandant van het Korps Speciale Troepen (KST), van die onrustbarende verhalen hoort, benadert hij generaal Engles in Bandoeng met een aanbod om zelf de moord op Aernout te onderzoeken en de gangen van Luyke Roskott en zijn getrouwen na te gaan. Engles vindt dit een goed idee en legt Westerlings aanbod voor aan legercommandant Spoor. Deze gaat akkoord en Westerling krijgt de opdracht de *gang* van Luyke Roskott uit elkaar te slaan. Begin april begint hij.

Westerling voert zijn opdracht uit vanuit het plaatsje Tjililin niet al te ver van de KST-basis Batoedjadjar. Omdat Westerling nauwelijks méér over juridische zaken weet dan het begrip standrecht dat hij op grote schaal op Zuid-Celebes heeft toegepast, krijgt hij ter assistentie een aantal militaire juristen mee, onder wie de substituut auditeur-militair mr. F. Beer. Ook sergeant Hendrik van de MP komt Westerling assisteren.

Westerling heeft zelf kopieën bewaard van een aantal verhoren. Daardoor is het mogelijk een indruk te krijgen hoe hij te werk is gegaan. Uit zijn vraagstelling blijkt keer op keer dat Westerling als voornaamste verdachte luitenant Muller von Czernicki ziet.

Verhoor mevrouw Aernout

Als eerste verhoort Westerling op 4 april de weduwe Aernout. Zij vertelt het verhaal over de gebeurtenissen die hebben geleid tot de dood van haar man, zoals Muller het haar heeft verteld toen hij haar op zaterdag 29 februari bezocht, kort nadat de legerpredikant was geweest. Mevrouw Aernout vertelt Westerling dat zij omstreeks 10 maart Muller heeft gebeld, omdat zij nog meer wilde weten

over de omstandigheden waaronder haar man was doodgeschoten. De dag er na komt hij met zijn vrouw op bezoek. Bij die gelegenheid vertelt Muller haar dat hij zelf de zaak wil gaan onderzoeken, maar dat de mensen van het Basiscommando Bandoeng hem dat hebben verboden. Toch wil hij doorzetten, maar pas nadat de officiële onderzoekers klaar zijn. Mevrouw Aernout zegt Muller te hebben gevraagd:

Heb je geweten dat er gevaar was, want jullie hebben er wel op gerekend, omdat je wapens hebt meegenomen en ik vond in de plunjezak [van mijn man] een handgranaat? Muller beantwoordt die vraag niet onmiddellijk, maar zegt alleen dat Aernout die handgranaat van hem heeft gekregen.

Daarop zegt mevrouw Aernout dat haar man haar had verteld dat er dat weekend in het Lembangse een zuiveringsactie door Nederlandse militairen zou plaats hebben. Muller antwoordt dat het feit dat zij wapens meenamen naar Lembang en de aangekondigde militaire actie niets met elkaar te maken hadden en dat die hele actie trouwens niet is doorgegaan. Dan wijst mevrouw Aernout Westerling op een misschien relevante opmerking die haar man die vrijdagochtend heeft gemaakt. Hoogstwaarschijnlijk met enige bravoure zei haar man in Lembang op varkensjacht te zullen gaan, maar met wilde zwijnen eigenlijk rampokkers te bedoelen. Waarop zijn vrouw toen schertsend had gezegd te hopen dat zij elkaar niet voor zwijnen zouden aanzien, waarop haar man weer had gezegd dat het wel los zou lopen.

Volgens de weduwe heeft haar man tegen haar gezegd dat Muller hem vrijdagochtend op het vliegveld Andir, waar Muller werkte, had gevraagd dat weekend met hem mee naar Lembang te gaan. Dan vraagt Westerling haar of ze weet of Muller daarvoor nog bepaalde redenen heeft genoemd. Zij antwoordt: *Omdat er [een] actie plaats zou vinden. En omdat zij [de door de actie opgejaagde rampokkers] op het terrein van zijn villa [de Evertshoeve] zouden kunnen komen. Het was ook beter om daar te slapen, omdat hij bang was voor rampokkers.*

Dit antwoord is vreemd en lijkt vooralsnog maar tot één conclusie te leiden: Muller wil die zaterdag in de Evertshoeve slapen en vraagt Aernout mee in verband met mogelijke activiteit van opgejaagde bendes in de buurt van zijn huis. Daarom zijn beiden goed bewapend en neemt Aernout ook nog zijn ooit door Muller geschonken handgranaat mee. Van een ‘varkensjacht’ kan geen sprake zijn geweest, omdat de heren geen jachtgeweren meenamen en de avond ongeschikt is voor de jacht.

De dreiging van bende-activiteit was blijkbaar voor Muller, noch voor Aernout aanleiding om van een gezamenlijk verblijf in Lembang af te zien. Overigens zal mevrouw Aernout in een latere verklaring zeggen er niet meer zo zeker van te zijn dat Muller Aernout heeft meegevraagd, of dat haar man Muller heeft gevraagd mee te mogen.

Volgens mevrouw Aernout kenden Muller en Aernout elkaar pas enkele maanden en is het echtpaar Muller, drie dagen voor Aernout werd gedood, nog

bij de Aernouts thuis op bezoek geweest. Een tijdje daarvoor vertelde Aernout bij thuiskomst dat Muller spoedig zijn functie als veiligheidsofficier zou neerleggen en hem had voorgesteld die functie dan van hem over te nemen. Zij vertelt Westerling dat zij haar man dit idee heeft afgeraden, want hij heeft het toch goed naar zijn zin bij de CMV. Haar man heeft volgens mevrouw Aernout toen van Mullers voorstel afgezien. Muller heeft over de mogelijke functieopvolging nooit iets gezegd.

Uit het verhoor van mevrouw Aernout blijkt ook dat haar man spontaan twee jonge militairen van de CMV heeft uitgenodigd om met hem en Muller die zaterdag mee te gaan naar Lembang. Maar zaterdag blijkt dat Muller dit niet wil. Bovendien zou Muller tegen Aernout hebben gezegd dat hij 'eigenlijk ook niet meer mee zou hoeven'. Aernout laat zich door die opmerking niet beïnvloeden en besluit gewoon mee 'naar boven' te gaan. Hij vindt het sneu voor de twee jongens, maar het is niet anders.

Westerling vraagt of haar man de dagen voorafgaand aan zijn gang naar Lembang nerveus was. De weduwe antwoordt bevestigend en zegt erbij dat zij zelf ook erg zenuwachtig was en een soort voorgevoel had, dat haar man iets zou overkomen. Zij zegt die dingen 'sterk te voelen'. Westerling gaat daar niet verder op in.

Aernout nam volgens zijn vrouw naar Lembang een plunjezak mee met een deken, nachtgoed en toiletspullen met onderin een handgranaat. Verder had hij nog een aktetas met papieren bij zich. Wat daar precies in zat, zegt de weduwe nooit te hebben geweten. Wel herinnert zij zich dat de heer De Neve haar heeft verteld van Muller te hebben vernomen dat in die tas papieren zaten 'die niet geschikt waren voor de ogen van luitenant Menzo', Aernouts baas bij de CMV. Menzo is na enkele dagen, aldus mevrouw Aernout, die verzegelde tas bij haar komen afleveren. Dat herinnert zij zich zo: *Menzo heeft het van de MP [Militaire Politie] of de AP [Algemene Politie] gekregen en toen heeft hij even nagegaan welke papieren ik kon gebruiken en toen heeft hij een bundeltje eruit gehaald en dat waren papieren van kantoor en een portefeuille met bewijzen en zijn agenda. De plunjezak is ook naar mevrouw Aernout teruggebracht. Daar zat alles nog in, inclusief de handgranaat.*

Hoewel Mullers bedienden op de Evertshoeve al twee maal zijn ondervraagd, eerst door Krijger en kort daarna door Hendrik, wil Westerling Kardi en zijn vrouw Onna zelf ook nog graag aan een verhoor onderwerpen. Dat gebeurt op 16 april 1948. Er zijn tegengestelde verklaringen over de hardheid van Westerlings verhoor. Volgens Hendrik is er op geen enkele wijze druk uitgeoefend. Anderen beweren dat Kardi en zijn vrouw 'hard zijn gebeukt' en enkele dagen na het verhoor behoorlijk toegetakeld zijn aangetroffen. Wie er ook gelijk mag hebben, aan het eind van Kardi's verhoor verklaart Mullers hoofdbediende vrij onverwacht ervan overtuigd te zijn dat Muller Aernout heeft vermoord. Waarop Kardi die overtuiging baseert, vraagt Westerling hem niet.

Voor de geharnaste kapitein is het genoeg om Muller nog dezelfde nacht in Bandoeng van zijn bed te laten lichten en in Batoedjadar gevangen te zetten.

Muller onder arrest

Muller is volkomen aangeslagen als blijkt dat hij door Westerling niet als getuige, maar als verdachte van de moord op Aernout is opgehaald. Muller zegt voorlopig alleen bereid te zijn een nauwkeurige beschrijving te geven van de gebeurtenissen voor en na Aernouts dood en overhandigt Westerling het door hem eerder geschreven verslag. Voor hij toekomt aan de eigenlijke schietpartij betoogt Muller dat Aernout hem 'met aandrang' heeft gevraagd mee te mogen, nadat hij op vrijdag had laten weten dat weekend in zijn huis in Lembang te willen doorbrengen. Als argument voor zijn verzoek zou Aernout, aldus Muller, de wens te kennen hebben gegeven 'om in het koude klimaat te recreëren van zijn inspannende werkzaamheden'.

Over de schietpartij heeft Muller een lang rapport waarin de volgende zinsnede voorkomt:

Wij liepen, ik aan Vaandrig Aernout's linkerzijde, over het pad tot aan den Junghuhnweg, waar wij bleven staan. Schuin tegenover de uitronding van dit pad op den Junghuhnweg bevond zich een warong. Juist op dat moment weerklonk een schot aan mijn rechter zijde, naar de lichtstraal te oordelen op ongeveer 4 M van ons beiden vandaan. Op dit schot slaakte de Vaandrig Aernout een zucht en viel dood neder. Ogenblikkelijk weerklonken achter elkander, te oordelen naar de felle lichtstralen, schuins rechts van mij, van de buitenzijde van de aan den overkant aldaar aan den Junghuhnweg aanwezig warong twee in mijn richting afgevuurde schoten, onverwijld gevolgd door een of meer schoten van de overkant van de weg, doch nu uit 'n linkszijwaartse ten opzichte van mij komende richting.

Aernout kan volgens deze beschrijving niet van links zijn geraakt door de schutter die Muller rechts heeft zien schieten. De militaire arts die het lichaam van Aernout heeft onderzocht, dr. G.A. van der Horst, stelt in zijn *visum et repertum* vast dat Aernout links in de hals is getroffen, maar, zo gaat hij verder: *vermoedelijk niet van dichtbij, dan zou n.l. het slachtoffer den aanvaller bemerkt hebben en zich omgewend hebben naar den aanvaller, waardoor de inschotopening op een andere plaats zou zijn gekomen.*

Dit zou Muller dus vrijpleiten van de moord op Aernout, maar ook een dodelijk schot van rechts, zoals Muller vermoedt, is volgens Van der Horst uitgesloten. Blijft over een fataal schot van links van de overkant van de Junghuhnweg. Overigens zal in september 1949 blijken dat Auditeur-Militair mr. E. Bonn ervan overtuigd is dat Muller het niet kan hebben gedaan. In een brief aan de Procureur-Generaal schrijft Bonn dat Muller Aernout nooit van dichtbij links in de nek kan hebben geschoten onder de invalshoek die dr. Van der Horst heeft geconstateerd, omdat hij kleiner was dan Aernout

Maar Westerling, die Bonns mening dan nog niet kent, twijfelt aan Mullers verklaring en hij houdt hem onder arrest om hem nader te verhoren. De vraag is of Muller bewust heeft gelogen, of dat hij het zich allemaal niet precies meer kan herinneren.

Hoewel Muller zijn verhaal twee dagen na het gebeuren heeft opgeschreven, zijn er een aantal verzachtende omstandigheden voor zijn mogelijk niet geheel exacte weergave van de gebeurtenissen. Het kwam allemaal heel onverwacht, snel en in het donker; Muller moet in doodsangst hebben verkeerdt.

Hij klaagde ook al vóór de moord regelmatig over geestelijk ongerief ten gevolge van zijn Japanse krijgsgevangenschap. Deze omstandigheid kan mede van invloed zijn geweest op Mullers herinnering aan de voor hem ongetwijfeld zeer traumatische ervaring.

Over hetgeen hij met Aernout heeft besproken kan Muller niets zeggen, omdat hij als veiligheidsofficier een zwijgplicht heeft, die hij alleen met instemming van zijn meerderen mag verbreken. Schriftelijk vraagt hij hen om alles wat hij van Aernout heeft gehoord te mogen vertellen of opschrijven. Een van hen is ritmeester-waarnemer G.H.Theunissen, commandant van de vliegbasis Andir. In zijn brief smeekt Muller de ritmeester alles in het werk te stellen om hem zo spoedig mogelijk vrij te krijgen, omdat hij volkomen onschuldig is aan de moord op Aernout. Ook dringt hij er bij Theunissen op aan zijn arrestatie uit de pers te houden. Theunissen laat er geen gras over groeien en rijdt daags na ontvangst van Mullers brief op een avond, samen met Mullers rechterhand op Andir, naar het huis van Westerling in Tjililin. Hij eist Mullers onmiddellijke vrijlating. Westerling die zich nogal overvallen voelt door dit onverwachte bezoek, wijst de heren al snel de deur. Ook de andere twee aangeschreven officieren staan hem toe vrijuit te spreken, waarna Muller uitgebreid schriftelijk verslag doet van zijn vertrouwelijke gesprekken met Aernout. Een samenvatting van dit gesprek, opgesteld door auditeur-militair mr. Bonn, werd reeds geciteerd in het vorige hoofdstuk.

Een tweede Dreyfus

Muller die tijdens zijn Japanse krijgsgevangenschap en daarna tijdens de zogeheten Bersiap-periode psychisch de nodige klappen heeft gehad, vreest wegens moord ter dood te worden veroordeeld. Dit blijkt uit een aantal bewaard gebleven en gecensureerde brieven die hij aan zijn vrouw heeft mogen schrijven. Wanhopig en radeloos schrijft hij in zijn derde brief : *Ik dreig een tweede Dreyfus te worden zonder een Emile Zola die mijn recht en eer herstelt. Laten jullie alle toch niets, maar dan ook niets onbeproefd om de werkelijke aanslagplegers op te sporen en bewijzen ter mijner ontlasting te vinden, want anders vrees ik het ergste omdat een krijgsraad op overtuiging mag vonnis vellen voor zover ik weet. Ons leven, geluk en eer en gezondheid staat op het spel. Laat ook nagaan wat [een] mogelijke valsche verklaringen of lichtvaardige*

beweringen ingeslopen mochten wezen. Ik zelf kan alleen maar steunen op Kardi's verklaringen eertijds tegenover de Algemene Politie gedaan.

Dat Muller uitgerekend als gevolg van een 'lichtvaardige bewering' dan wel een 'valsche verklaring' van Kardi van de moord op Aernout wordt verdacht, kan hij dan niet vermoeden. Behalve brieven aan zijn vrouw schrijft Muller ook een analyse over de mogelijkheden wie de werkelijke dader(s) van de moord kan of kunnen zijn geweest. In deze verhandeling die is gericht aan mr. Haye die Westerling juridisch bijstaat, komt Muller tot de conclusie dat naar alle waarschijnlijkheid niet Aernout, maar hijzelf het doel van de aanslag moet zijn geweest. Hij voert daar twee argumenten voor aan. Bij het herstellen van de door rampokkers vernielde Evertshoeve ontdekte hij dat een ingehuurd timmerman met gereedschap werkte waar Mullers eigen initialen op stonden. Deze moeten in de Bersiap-tijd van hem gestolen zijn. Hij meldde deze diefstal bij de politie die de timmerman daarover verhoorde. Het kan zijn, schrijft Muller, dat de man hem uit wraak heeft willen (laten) doden. Een tweede mogelijkheid zou een wraakactie kunnen zijn geweest van twee Indonesiërs die zeggen te hebben gewerkt bij de Indonesische luchtmacht die overigens maar over enkele kleine vliegtuigjes beschikte. Zij solliciteerden enkele maanden voor de aanslag in Lembang bij Muller op Andir als vliegtuigmonteur. Zij werden beiden na een politieke screening door de Militaire Inlichtingendienst (NEFIS) afgewezen. Zij kunnen zich hierdoor, redeneert Muller, zodanig gekrenkt hebben gevoeld dat ze hem te grazen hebben willen nemen. Uit een latere verklaring in september 1949 van Haye's baas, mr. Bonn, blijkt dat Haye zich door Muller heeft laten overtuigen dat er redenen genoeg zijn om aan te nemen dat het doel van de moordaanslag eerder Muller dan Aernout is geweest. Dat Muller door Westerling als verdachte is gearresteerd, heeft de luitenant, volgens mr. Bonn, door zijn gedrag 'grotendeels aan zichzelf te danken'. Eind april 1948 is het duidelijk dat Westerling en zijn team onvoldoende bewijzen hebben kunnen verzamelen om Muller voor de moord op Aernout officieel in staat van beschuldiging te stellen. Na twee weken door een emotionele hel te zijn gegaan, is Muller weer vrij. Kort daarna wordt hij gedemobiliseerd en hij vertrekt eind december 1949 definitief met vrouw en kind per vliegtuig naar Nederland.

Bond van burgerpersoneel

Wie bekend is met de literatuur over Nederlands-Indië zal het ongetwijfeld zijn opgevallen dat de kolonie altijd het Mekka voor roddelpraat en achterklap is geweest. Dit verschijnsel ontwikkelde zich in de jaren na de Tweede Wereldoorlog tot een ware plaag, toen Indonesië voor zijn onafhankelijkheid vocht en Nederland tienduizenden troepen stuurde om 'rust en orde' te scheppen. Voor de liefhebbers van dit tijdverdrijf vormde de 'mysterieuze'

moord op vaandrig Aernout een prachtige aanleiding om in het wilde weg iedereen te beschuldigen van criminele activiteiten.

Vanaf 1947 vervult in Bandoeng Fenny Hugo (Frans) van der Putten op dit gebied een voortrekkersrol. Hij is als burger op basis van zijn technische vaardigheden in dienst genomen door de Leger Technische Dienst (LTD). Van meet af aan protesteert Van der Putten tegen zijn honorering. Als spoedig blijkt dat over een verhoging van lonen van burgerpersoneel bij het KNIL niet te onderhandelen valt, neemt hij het initiatief voor de oprichting van een belangenvereniging die tevens het karakter draagt van een vakbond: de Bond van Burgerpersoneel bij Militaire Inrichtingen, kortweg BBM. De oprichting van de BBM heeft plaats in Bandoeng op 9 februari 1948. Van der Putten wordt zelf geen voorzitter, maar slechts bestuurslid. De aanhoudende acties tegen malversaties en geknoei op grote schaal van deze stokebrand zijn er niet minder om. Hij zal er in Nederland nog jaren mee doorgaan.

Nu een algemene loonsverhoging er niet in zit, richten Van der Putten en zijn bond zich op tal van 'misstanden'. De eerste aanleiding – in feite nog vóór de BBM was opgericht – betreft een moestuin die op militair terrein door Van der Putten's collega Soesman werd geëxploiteerd. De nieuwkomer Van der Putten mag niet meedelen in de opbrengst van deze groentetuin. De eerste affaire is geboren en er zullen nog vele volgen. De LTD is, zo blijkt volgens de bond toch wel uit de moestuin-affaire, een bron van vriendjespolitiek en nog veel meer kwalijke zaken.

Van der Putten is ervan overtuigd dat Aernout is geliquideerd door, of in opdracht van, een criminele *gang* binnen het leger, die op grote schaal wapens en goederen smokkelt ten gunste van de Republiek. Als leider van deze *gang* zou de al eerder genoemde kapitein John Luyke Roskott de touwtjes in handen hebben. En uiteraard schrikt de gang er niet voor terug, zo luiden de verspreide geruchten, om mensen die hun illegale praktijken aan de kaak dreigen te stellen uit de weg te ruimen. Aernout was niet de eerste die dit smartelijk lot trof, want er waren immers heel wat meer oprechte en eerlijke mensen die deze kwesties onderzochten en rapporteerden en dit met hun leven moesten bekopen, of op z'n minst onder verdachte omstandigheden stierven. Over harde bewijzen beschikken Van der Putten en zijn BBM niet, maar Westerling moet de zaak maar uitzoeken.

BBM-bestuur ontmoet Spoor

Zoals eerder al beschreven, wijst Westerling allereerst Muller von Czernicki aan als de man die Aernout heeft vermoord. Als hij daar de bewijzen niet voor rond krijgt en motieven voor deze moord blijken te ontbreken, verhoort Westerling nog een hele serie andere mensen, met name van de Leger Technische Dienst (LTD). Ook tijdens dit onderzoek waarbij '*gang leader*' Luyke Roskott tevergeefs aan de tand wordt gevoeld, krijgt Westerling geen grote fraude- en

smokkelzaken boven water. Spoor haalt Westerling in augustus 1948 van het onderzoek af en militaire juristen van het bureau van de Procureur-Generaal maken er een verslagje van, waar nooit meer wat van wordt vernomen. Generaal Spoor komt tijdens Westerlings naspeuringen twee maal in Bandoeng, ondermeer om te spreken met bestuursleden van de BBM. Op de tweede bijeenkomst op 14 juli 1948 is Westerling daar ook bij. Wat er op die bijeenkomst tussen de heren werd besproken is niet bekend, want, zo zal één van de aanwezige BBM-leden later verklaren, er zijn geen notulen van gemaakt. Hoewel..., vele jaren later duikt er in Nederland toch plotseling een verslag van deze bijeenkomst op, waarin de vreemdste dingen staan vermeld. Daarover later meer als ons verhaal is gevorderd tot 1961.

Bronnen:

Generaal Engles' rol bij Spoors opdracht aan Westerling staat in diens verhoor door de Commissie-Zaaijer

De verhoren van mevrouw Aernout en luitenant Muller von Czernicki, evenals zijn verklaring en zijn brieven aan zijn vrouw, zijn afgestaan door wijlen kapitein Westerling

Voor de BBM, Van der Putten en de bijeenkomsten met Spoor, zie Rapport-Zaaijer en bijlagen.

Hoofdstuk IV

Bende was verantwoordelijk

De Commissie-Zaaijer weet tijdens haar onderzoek in 1950 en 1951 naar misstanden in het KNIL nog niets over een arrestatie van een Indonesiër in juni 1948 op verdenking van de moord op Aernout, noch van zijn veroordeling in april 1950. Zij verneemt daar pas iets van als op 27 februari 1951 Muller von Czernicki voor de Commissie verschijnt.

Dat het uitgerekend Muller is die aankomt met gegevens over aangehouden en veroordeelde daders van de moord op Aernout, is niet verwonderlijk. Hij is er al die tijd op uit geweest, zoals hij eerder al had gezegd te zullen doen, zijn naam te zuiveren na de valse beschuldiging van Westerling die hem hield voor de moordenaar van Aernout. Daarom is hem er veel aan gelegen met bewijzen te komen dat de echte daders zijn gepakt en de hoofddader is veroordeeld.

Waar Muller zijn gegevens precies vandaan heeft, vermeldt hij niet.

Vermoedelijk komen ze uit Bandoengse voormalige hogere politiekringen waarmee hij nog contact heeft onderhouden. In haar in mei 1951 gepubliceerde Rapport schrijft de Commissie dat Muller haar heeft verteld:

Op 17 April 1950 was door de Indonesische rechter te Bandoeng wegens deze moord een lid van de bende, die de aanslag zou hebben gepleegd, tot tien jaar gevangenisstraf veroordeeld . Dit bleek bij onderzoek juist en de Commissie neemt aan dat het stuk dat aan haar als afschrift van het vonnis werd verstrekt (bijlage C II-13), inderdaad daarvan een kopie is.

Omdat de bijlagen bij het rapport, evenals de letterlijke teksten van de verhoren, nog 50 jaar geheim zullen blijven, verneemt het publiek in Nederland pas in 2001 wat er in dat vonnis heeft gestaan. Aan de Commissie heeft dat trouwens niet gelegen, want zij schrijft in haar Rapport ook :

Nadat het onderzoek overigens was voltooid heeft de eindredactie van het rapport nog een even betreurenswaardige als langdurige vertraging ondervonden door het wachten op enige uit Indonesië gevraagde gegevens, welke bovendien tenslotte slechts zeer ten dele werden verkregen. Nog langer er op te wachten achtte de Commissie echter niet verantwoord.

Uit het Rapport blijkt nergens dat zij bij haar pogingen om meer over het proces tegen de bendeleden te achterhalen óók heeft gezocht in de toen nog in Indonesië verschijnende Nederlandse dagbladen. Mocht de Commissie dit wel hebben geprobeerd dan had ook dit tot niets geleid, want in die kranten is toen met geen letter over het proces geschreven.

De reden zou geweest kunnen zijn dat ten tijde van het proces op 15 januari 1950 de kranten in Indonesië vol stonden over een zaak die zeer veel aandacht trok: ex-kapitein Raymond Westerling zorgde rond Bandoeng voor grote en toenemende onrust met zijn geheime legertje, bekend onder de Indonesische afkorting APRA (het leger van de rechtvaardige vorst). Tien dagen later pleegde hij in Bandoeng een mislukte coup. Ook de uitspraak in het proces-Gerong op 17 april van hetzelfde jaar heeft de Nederlandstalige pers in Indonesië niet

gehaald. Vermoedelijk omdat de affaire-Aernout toen nauwelijks nog een issue was.

Het gevolg is geweest dat een serieuze poging tot reconstructie van de moord op vaandrig Aernout pas een halve eeuw later op grond van het in 2001 openbaar gemaakte vonnis kon worden gemaakt. Dat vonnis maakt veel duidelijk, maar roept tegelijk ook vragen op – wie verdedigde de beklaagden? – en bevat bij nadere bestudering ook nogal wat nauwkeurigheden in de zin dat vermelde data niet overeenkomen met die in andere documenten zijn aangetroffen.

Een andere bron die aanvankelijk van belang leek was die van een indertijd nauwbetrokken politie-officier. Als reactie op een artikel in NRC Handelsblad eind 1984, oud-politie-inspecteur 1ste klasse Leo Krijger kort daarop op de proppen kwam met een samenvatting van zijn activiteiten rond de arrestatie in 1948 en zijn veroordeling in 1950 van een lid van een Indonesische bende die actief was in het Lembangse. Deze informatie is begin 1985 voor mij weer aanleiding geworden voor een tweede artikel.

Toen zestien jaar later de bijlagen bij het Rapport-Zaaijer werden vrijgegeven, waaronder de in het Nederlands vertaalde tekst van het vonnis, bleek echter dat het verslag van Krijger op zeer veel punten afweek van de tekst van het vonnis.

Hij verwisselde ondermeer de naam van de hoofdverdachte met die van een belangrijke getuige, die daarnaast ook terecht stond wegens medeplichtigheid.

Wat bij Krijger de oorzaak is geweest van dergelijke vergissing kon in 2001 aan Krijger niet meer worden gevraagd, omdat hij in 1994 was overleden.

Het kan zijn dat het geheugen van Krijger hem na zo'n 35 jaar flink in de steek heeft gelaten. Maar ook moet niet worden uitgesloten dat hij zijn rol in deze kwestie groter heeft willen voorstellen dan hij is geweest. Het moet hem ook jarenlang dwars hebben gezeten dat in een gebied waarbinnen hij en zijn mannen verantwoordelijk waren voor de veiligheid, een Nederlandse officier kon worden gedood. Krijger is tot zijn leedwezen nimmer verhoord door de Commissie-Zaaijer. Vreemd is ook dat Krijger zelfs niet meer bleek te beschikken over de tekst van zijn eigen proces-verbaal van de gebeurtenissen op 28 februari 1948 in Lembang dat hij de dag daarna opmaakte.

Toen in 2001 alle bijlagen van het Rapport-Zaaijer vrij kwamen zat dat proces-verbaal er ook bij. De belangrijkste getuigen die Krijger toen hoorde waren luitenant Muller von Czernicki en een zekere Wiranta, die werkzaam was als cultuurmandoer (opzichter). Hij bewoonde een huisje dat slechts enkele meters verwijderd lag van de plek waar Aernout dodelijk werd getroffen.

Meer inzicht geeft ook een feitelijke samenvatting die auditeur-militair mr. E. Bonn in 1949 maakte van de genoteerde bevindingen van de politie bij haar pogingen de dader(s) van de moord op Aernout op te sporen. Ook de vertaalde tekst van het vonnis van 17 april 1950, dat ook pas in 2001 openbaar werd, werpt licht op de gebeurtenissen rond de moord. Onderstaande reconstructie is tevens gebaseerd op een analyse die Gerard de Boer samenstelde uit verschillende documenten en losse aantekeningen uit zijn privé-dossier

(Dossier-de Boer). Samen met De Boer is ook een schets getekend van de situatie rond de Evertshoeve op de avond van de 28ste februari 1948. Deze schets en nog een kaartje van Lembang en omgeving is te vinden bij een serie illustraties elders in dit boek.

Het speurwerk van de politie

Behalve Muller was ook de politie extra gemotiveerd om de daders van de aanslag in Lembang te vinden. Zo konden ze nog wat goedmaken van de blamage dat in het gebied waarvoor zij verantwoordelijk waren voor de veiligheid deze moord heeft kunnen plaatsvinden. Om die veiligheid goed te kunnen monitoren beschikte de politie over een netwerk van informanten en over de namen van een aantal bendeleden die er opereerden. Bovenaan die lijst stond de beruchte Pa Satoe. Dit was een pseudoniem, dat letterlijk Meneer Een betekent. Hij dankte die bijnaam aan het feit dat hij nog maar één oor had. Pa Satoe Koeping (oor) had ook gekund. Pa Satoe heette eigenlijk Soekarji bin Kalwan.

Voor we de Bandoengse recherche en politie verder volgen op haar pad door het gebied rond Lembang op zoek naar mogelijke dader(s) van de moord op Aernout, is het nuttig de historische achtergrond te schetsen van wat toen officieel werd aangeduid als het bendewezen. Ook voor de oorlog hadden plaatselijk bestuursambtenaren al veel last van rondtrekkende bendes (rampokkers die roofden en moordden, Het was een flinke zorg voor menig gezagshandhaver. Na de oorlog, toen er in grote gebieden een gezagsvacuüm ontstond, bereidde dit verschijnsel zich flink uit. De Indonesische vrijheidstrijd verschaften hen een enorme vrijbrief voor hun criminele activiteiten. Bendes waren vaak van wisselende grootte, samenstelling en leiding. Tijdens de revolutie hebben Indonesische legerleiders met wisselend succes deze bendes onder hun gezag kunnen brengen. Maar ook nadat Indonesië eind december 1949 volledig onafhankelijk was geworden, zetten bendes, soms met een ideologische strekking, hun activiteiten voort.

Het duurde even voor politie-rechercheurs op 10 april 1948 Pa Satoe hadden gevonden. Hij ontkende iedere betrokkenheid bij de schietpartij op 28 februari. Om zij alaibi nog wat krachtiger te maken vertelt hij de politie dat hij ongeveer een maand eerder, zo'n elf dagen na de aanslag in Lembang, een ontmoeting had met zekere Gerong en drie kameraden..Dat was in het plaatsje Nagrak. Deze Gerong (letterlijke betekenis: gat in de grond, of hol)) was de bijnaam van Soekrija bin Noerhaja. Tijdens die ontmoeting, zo vertelde Pa Satoe de politie, hadden Gerong en de drie anderen hem verteld op 28 februari in Lembang betrokken te zijn geweest bij een schietpartij, waarbij een Nederlandse militair werd gedood. Pa Satoe noemt tegenover de politie ook de namen van de andere drie. Achteraf zal blijken dat één van hen, een zekere Moestari, die avond in

Lembang een prominentere rol heeft gespeeld dan Gerong, die later, overigens geheel ten onrechte, door veel journalisten als bendeleider is betiteld.

De politie kan op dat moment niet nagaan of Pa Satoe de waarheid spreekt, of alleen maar uit is op een zo sluitend mogelijk alibi. De politie ziet vooralsnog geen aanleiding Pa Satoe te arresteren vast te zetten.

De politie richt zich volledig op het opsporen van Gerong. Begin juni, nog steeds in 1948, krijgt de politie een tip van Muller von Czernicki, die zich nauw bij het politieonderzoek betrokken voelt. Muller heeft van de assistent-wedana van Lembang, die hij al geruime tijd kent en met wie hij redelijk goed bevriend is, vernomen dat de gezochte Gerong zich in het plaatsje Santja zou bevinden. Santja is gelegen in het district Segalaherang, zo'n 40 kilometer ten noord van Lembang (zie kaartje).

Op 10 juni 1948 treffen ze hem daar inderdaad aan in gezelschap van nog drie vrienden. Die vier worden intensief verhoord door Reinier Manoch, lid van de Criminele Recherche van de Bandoengse politie. Nadat Gerong een bekentenis heeft afgelegd geven ook de andere drie toe die bewuste avond in Lembang te zijn geweest. Het zijn Raoeb bin Soemitra, Lekem bin Madoechri en Mahdi bin Alpian. Geen van drieën behoort tot het drietal dat Pa Satoe in maart samen met Gerong had gesproken. Manoch beschouwt Gerong als degene tegen wie het meeste bewijs bestaat, omdat in zijn woning een karabijn M. 95 wordt aangetroffen. Eén huls die op de plaats delict is aangetroffen komt uit een dergelijk geweer.

Het resultaat van die ondervragingen door rechercheur Manoch en de notities van hoofdagent Julius Pas van de Algemene Politie, die ook met de zaak bezig is geweest, vat mr. Bonn op 1 september 1949 in een brief aan procureur-generaal Felderhof als volgt samen:

Volgens Soekria [Gerong] zou de opdracht tot het schieten op de 2 militairen emaneren van Gara en Imong, respectievelijk Wedana en A.W. [Assistent Wedana] van het district Segalaherang. Soekria [Gerong], Raoeb, Lekem en Mahdi zouden gehandeld hebben op bevel van zekere Moestari en Kanda, die omstreeks 28 februari 1948 in totaal met een bende van 14 personen in Lembang waren gearriveerd. De bedoeling zou zijn geweest om Muller von Czernicki te doden.

Hieruit zou de conclusie kunnen worden getrokken dat de aanslag te voren was gepland. Maar op 5 oktober 1950, als Bonn in Nederland terug is, blijkt hij tot een ander inzicht te zijn gekomen. In een handgeschreven brief aan de Commissie-Zaaijer schrijft hij:

Voor zover ik weet is ten aanzien van de 4 Indonesiërs nimmer een berechting gevolgd, ten 1ste tengevolge van de ziekte van één hunner, ten 2de omdat de beklaagden niet steeds bij hun verklaringen bleven. Deze wisselden nog al eens, omdat zij probeerden steeds hun eigen aandeel tot nul te reduceren in verband met de dreigende berechting.

Kort gezegd, de verklaringen van Gerong en andere bendeleden zijn niet te vertrouwen. Maar ook weet Bonn dan, evenmin als de Commissie-Zaaijer, al iets van een proces tegen deze mensen en een uitspraak in 1950.

Het vonnis vermeldt dat Gerong weliswaar een volledige bekentenis heeft afgelegd, maar dat hij deze later, tijdens de rechtszitting op 15 januari 1950, weer heeft ingetrokken, omdat hij daartoe met geweld gedwongen zou zijn geweest. Hij zou met geweerkolven zijn bewerkt.

Kort na Gerongs arrestatie en bekentenis in juni 1948 heeft er bij het huis van Muller in Lembang, met medewerking van Gerong een reconstructie van de moord plaats gehad. Gerong ontkent dit niet, maar zegt tijdens zijn proces wel dat die reconstructie een farce is geweest, omdat de politie de boel toen helemaal heeft geregisseerd.

Gratiëring

Op maandag 17 april 1950 veroordeelt de Bandoengse rechtbank Gerong wegens een opzettelijke en met voorbedachte rade gepleegde moord tot tien jaar gevangenisstraf met aftrek van voorarrest. Het vonnis vermeldt dat Gerong tegen deze straf in hoger beroep is gegaan. Daar is het overigens nooit van gekomen, omdat Gerong in 1950 gratie kreeg van president Soekarno die zijn daad beschouwde als ‘het verlenen van hulp aan de strijd voor de onafhankelijkheid van Indonesië’.

De rechter had op deze (latere) presidentiële vaststelling ook al tot vrijspraak kunnen besluiten. Hij heeft dit vermoedelijk niet gedaan om de dan nog veelvuldig in Bandoeng aanwezige Nederlandse politiemannen niet voor het hoofd te stoten. Ook heeft de rechter waarschijnlijk willen aantonen dat rechtbanken in de nog jonge Indonesische Republiek over een onafhankelijke rechtspraak beschikten. Twee jaar met aftrek van voorarrest was misschien nog beter geweest. Dan was toch recht gedaan, was Gerong onmiddellijk vrij geweest en had Soekarno er niet meer aan te pas hoeven komen.

Uit het vonnis blijkt dat er naast Gerong nog dertien bendeleden wegens medeplichtigheid terecht hebben gestaan, van wie acht bij verstek, omdat zij nog voortvluchtig waren en één inmiddels was gesneuveld. Pa Satoe was zowel getuige als beklaagde en de andere drie aanwezige bendeleden ook. Tijdens het proces getuigden verder politie-inspecteur Leo Krijger die als eerste op het plaats delict aanwezig was en Reinier Manoch van de Criminele Recherche, die Gerong en zijn drie maten in juni 1948 arresteerde en ondervroeg.

In het vonnis (administratief genoteerd als: 305/1949 d.d. 17 april 1950) staat nergens of de andere bendeleden wegens medeplichtigheid zijn veroordeeld, maar blijkens een tweede vonnis (321/1949 van dezelfde datum) zijn de andere bendeleden vrijgesproken.

De veroordeling wegens ‘opzettelijke moord met voorbedachte rade’ wordt in vonnis 305 niet hard gemaakt en lijkt dus zeer onwaarschijnlijk. Volgens eigen

zeggen zou Gerong met zijn bende van totaal 14 man pas tegen tien uur op de avond van zaterdag 28 februari 1948 in het Lembangse Genteng zijn aangekomen, te voet reizend vanuit Santja. Over die afstand van circa 40 kilometer moeten zij minimaal één dag hebben gedaan, dus zijn zij die zaterdag 's morgens vroeg, en vermoedelijk eerder uit Santja vertrokken. Toen stond nog niet eens vast dat Muller en Aernout naar Mullers buitenhuis de Evertshoeve zouden gaan. Het is dus schier onmogelijk dat de bende zou zijn getipt dat Muller en Aernout zaterdagavond in de Evertshoeve zouden zijn. Het moet derhalve uiterst onwaarschijnlijk zijn geweest dat een gewapende bende van 14 man speciaal naar Lembang is gekomen om één Nederlandse militair te doden, van wie men niet eens zeker wist of die daar wel aanwezig was.

Uit Mullers verslag blijkt dat hij en Aernout de hele avond vanuit kampong Genteng tegenover het huis klanken opvingen van een typisch Soendanees Ketjapi-orkest. Uit een nog niet eerder geciteerde mededeling uit het verhoor van Mullers huisbediende Kardi, tijdens zijn ondervraging door Westerling, blijkt dat het Ketjapi-feest werd gehouden ter viering van het heugelijke feit dat de vrouw van het dorpshef van Genteng was bevallen van een zoon.

Volgens de september-brief van Bonn in 1949 waren er die avond in Genteng twee bestuursleden van een naburige district uitgenodigd. Ter herinnering, dat waren *Wedana* (districtshoofd) Gara Kartadisastra en de *Tjamat* (onderdistrictshoofd) Imong Roegiman bin Adwiranta van het district Segalaherang dat geheel door het Indonesische Nationale leger (TNI) werd gecontroleerd. Verder nog Kanda en Moestari. Muller von Czernicki verklaart begin 1951 tegenover de Commissie-Zaaijer dat Moestari een leidersfunctie had en de man was die opdracht gaf op Muller en Aernout te schieten. De bron van zijn informatie vermeldt Muller niet. Zowel Moestari als Kanda behoorden tot de groep van acht bendeleden die nooit zijn gearresteerd. Zij stonden bij verstek terecht op beschuldiging van medeplichtigheid. Zij werden overigens allemaal vrijgesproken.

Scenario

Hier het meest waarschijnlijke scenario van de schietpartij. Omstreeks 22.20 uur horen Muller en Aernout buiten het aanhoudend blaffen van een hond (of honden). Dit is blijkbaar dusdanig ongebruikelijk dat de mannen besluiten buiten poolshoogte te nemen. Ze pakken hun wapens, Muller een tommy-gun (een automatisch handvuurwapen) en Aernout zijn karabijn. Deze blijkt achteraf niet doorgeladen. Hij draagt zijn wapen in de hand. Zij lopen de oprijlaan af die naar een zijstraat van de Junghuhnweg leidt. Onderweg staan zij nog even te plassen. Dan lopen zij door naar de hoofdweg en zien aan de overkant, in de kampong Genteng, in het halfduister mensen in *warongs* (eethuisjes) zitten. Het hondengeblaf is verstomd. De feestelijke

Ketjapi-muziek klinkt op en alles lijkt vredig. Zij staan te luisteren. Niets wijst op dreiging.

Maar de bendeleden in de warongs beschouwen de nadering van die twee gewapende militairen weldegelijk als een ernstige bedreiging en nemen hun maatregelen. Ze gaan in vier verschillende posities liggen. Eén achter de bosjes langs de weg naar de Evertshoeve, een ander bij de warong waar de Ketjapi-muziek wordt gemaakt; een derde iets verder langs de Junghuhnweg schuin tegenover de toegangsweg tot de Evertshoeve en de vierde naast het inlandse huisje (zie kaart). Toen die twee gewapende militairen bleven staan moet Moestari het bevel hebben gegeven het vuur te openen, waarbij het schot van links, dus naast het huisje van Wiranta, Aernout links in de hals trof en dodelijk bleek te zijn. Onmiddellijk daarop opende ook de andere drie het vuur, althans zover hun wapen na het eerste schot niet vastliep, zoals bij twee van hen, op de wegrennende Muller.

Terwijl er schoten blijven klinken, snelt hij zigzaggend, om de kans door kogels te worden geraakt te verminderen, terug naar zijn huis dat hij heelhuids bereikt. Hij herstelt zijn wapen en geeft door de openstaande voordeur een salvo naar buiten. Dit wordt vanaf de begraafplaats achter het huis onmiddellijk beantwoord. Met zijn salvo wil Muller de aandacht trekken van een politiepost die op nog geen kilometer van zijn huis ligt. De schoten worden gehoord. Een politiejeep met inspecteur Krijger rukt uit en vertrekt in de richting, van de schoten. In eerste instantie rijdt de politiejeep de zijstraat naar de Evertshoeve voorbij, maar na enige kilometers verder op de Junghuhnweg te zijn gedraaid zien Krijger en zijn mannen het lijk van Aernout bij de zijstraat naar Mullers huis op de weg liggen en wordt gestopt. Krijger hoort Muller roepen en begeeft zich naar het huis.

Nadat het ontzielde lichaam van Aernout is afgevoerd onderzoekt de politie de omgeving en kamt kampong Genteng uit, maar van de schutters geen spoor. Wel wordt *mandoer* Wiranta, de man die in één van de inlandse huisjes woont, verhoord. Hij vertelt dat hij van zeer dichtbij net buiten zijn huisje een of meerdere schoten heeft gehoord, onmiddellijk gevolgd door meer schoten uit minsten nog twee richtingen. Zijn verklaring plus de constatering in het rapport van de lijkschouwer dat Aernout vanaf korte afstand (vier tot vijf meter) links in de hals is getroffen, leidt tot de meest waarschijnlijke conclusie dat de schutter die Wiranta naast zijn woning heeft horen schieten de echte dader van de moord op Aernout is geweest. Zijn naam is bij de politie nooit bekend geworden, maar zeker is dat hij niet behoorde tot de vijf bendeleden, inclusief Pa Satoe, die gelijk met Gerong terechtstonden.

Bij zijn verhoor heeft Gerong toegegeven het dodelijk schot te hebben afgevuurd. Het feit dat hij die bekentenis later intrekt is te verklaren uit het feit dat hij bij de politieke reconstructie van de moord in 1948 tot de conclusie is gekomen dat nooit kan worden bewezen dat het dodelijke schot uit zijn karabijn is gekomen. Immers, het is veel waarschijnlijker dat de man naast Wiranta's

huisje het dodelijk schot heeft afgevuurd en die loopt nog vrij rond. Niet uitgesloten is dat Gerong, die aan de overkant van weg lag en wiens karabijn na het eerste schot ketste, niet eens precies wist wie die man was. En als hij het wel wist, zou hij zijn maat niet hebben willen verlinken.

Die intrekking van Gerongs bekentenis anderhalf jaar later, noch de verklaring van Wiranta brengt de politie op andere gedachten. Voor haar staat het vast dat Gerong het dodelijk schot heeft afgevuurd. Het wapen is immers gevonden. Het vasthouden van de politie aan haar standpunt dat Gerong de dader is, heeft zeer waarschijnlijk ook te maken met de zeer begrijpelijke wens van Krijger en zijn mannen om een echte dader aan te kunnen wijzen die vervolgens zal kunnen worden berecht. Dat maakt hun falen door het gebied rond Lembang eind februari als veilig te verklaren wat minder belastend.

Nadat de Commissie-Zaaijer in februari 1951 van Muller hoort over een proces in Indonesië, waarbij een Indonesiër op beschuldiging van de moord op Aernout zou zijn veroordeeld, neemt zij contact op met het Hoge Commissariaat van Nederland in Jakarta. Waarnemend Hoge Commissaris Schurmann neemt op zijn beurt contact op met het kantoor van de HC in Bandoeng. Het eerste wat Bandoeng meldt is dat Gerong gratie heeft gekregen van president Soekarno, omdat zijn daad moet worden gezien als onderdeel van Indonesië's vrijheidsstrijd. Een paar weken later geeft Schurmann een tweede bericht uit Bandoeng door met meer details over de vermeende rol van *wedana* Gara en *tjamat* Imong. Zij werden op last van de Officier van Justitie te Bandoeng door de politie van Tjisolak gearresteerd. Gara op 10 december 1948 en Imong al eerder op 25 september 1948. Op 5 november 1949 konden ze weer gaan '*omdat er geen voldoende redenen voor verdere opsluiting aanwezig waren*'.

Uit dit bericht blijkt verder dat Gara en Imong door hun arrestatie en een jaar detentie hun bestuursfuncties hadden verloren en op dat moment (mei 1951) respectievelijk landbouwer en ambtenaar waren.

Beri Jansz

Niet van belang voor de reconstructie maar wel aardig om te vermelden is het volgende verhaal. Op zijn zoektocht in Lembang in het voorjaar van 2009 om op verzoek van de auteur de Evertshoeve terug te vinden, komt historicus en onderzoeker Nico van Horn bij toeval een Nederlands sprekende oudere heer tegen. Deze 65-jarige Beri Jansz leidt Van Horn feilloos naar de voormalige vacantiewoning van Muller. De Evertshoeve blijkt deels te zijn gesloopt en flink verbouwd (zie foto's), Jansz, die in 1948 als jongetje in Lembang woonde en daar nu nog (of weer) woont, vertelt Van Horn zich de moord op Aernout nog vaag te herinneren.

Ik was vier jaar toen het gebeurde. Ik weet er dus niet zo heel veel meer van. Maar ik weet wel waar ze het lijk van Aernout hebben gedumpt, hier langs de

kant van de weg. Hij wilde vluchten naar het inlandse kerkhof hiernaast en toen kregen ze hem te pakken. Mijn familie was bang, we dachten dat ze ons allemaal gingen vermoorden. Wij zijn toen de bergen ingevlucht en pas later teruggekomen. Van die moordzaak en de rechtszaak weet ik dus niet zo heel veel. Er zijn geloof ik ook geen mensen hier meer die nog kunnen vertellen wat er precies is gebeurd.

Het verhaal over het dumpen van het lichaam van Aernout nadat hij op zijn vlucht via het inlandse kerkhof was doodgeschoten komt absoluut niet overeen met de getuigenissen van Muller en politie-inspecteur Krijger. Dit moet zo'n typisch overgeleverd 'verhaal' zijn geweest, waar het in deze zaak van wemelt. Die panische vlucht de bergen in kan wel kloppen, want dat heeft hij zelf meegemaakt. Kampong Genteng bestaat niet meer onder deze naam, maar heet daar nu Lembang Jayagiri en de Junghuhnweg is nu de Jalan Jayagiri. In de voormalige Evertshoeve woont nu een Batakse familie, die nergens van weet,

Samenvattend: Aernout is het slachtoffer geworden van een rondzwervende bende waar hij en Muller toevallig in Lembang tegenaan zijn gelopen. Het was een gebied dat door de politie, die namens het leger de streek controleerde, als veilig werd beschouwd, hoewel het Bandoengse Basiscommando daar achteraf heel anders over dacht. De veroordeelde en veronderstelde bendeleider Gerong heeft het niet gedaan, de echte bendeleider Moestari is nooit gepakt en evenmin heeft de politie de vermoedelijk echte dader (de schutter bij het inlandse huisje) ooit weten op te sporen. Volgens mr. Bonn kan Muller het in ieder geval nooit gedaan hebben,

Risicovol gedrag

Eén vraag die zover bekend nooit is gesteld, laat staan beantwoord, heeft te maken met het gedrag van Muller en Aernout op de fatale avond. Die vraag luidt: wat bezielde die twee om in het donker, weliswaar gewapend, de Evertshoeve te verlaten om in het duister te gaan kijken waarom er een hond blafte. Als de twee onraad vermoedden, had dit voor hen een reden te meer moeten zijn om te voorkomen dat zij een levende schietschijf zouden worden. Het enige magere excuus dat te bedenken valt, is dat zij de Ketjapi-voorstelling als uitermate vredig hebben ervaren, geen direct gevaar vreesden en daarom hun wapens niet schietklaar hadden.

Muller en Aernout vertoonden een onverantwoord en risicovol gedrag, hetgeen de stelling van Muller onderstreept dat de professionaliteit van veiligheidsofficieren – ironisch genoeg hemzelf inbegrepen – weinig om het lijf had. Er bestond niet eens een speciale training voor in Indonesië. Het kwam regelmatig voor dat zomaar een sergeant tot veiligheidsofficier werd benoemd en daarna luitenant of kapitein voor speciale diensten werd.

De conclusie kan bijna niet anders zijn dat Aernout het slachtoffer is geworden van een samenloop van omstandigheden, die hem door het onnadenkende gedrag van Muller en van hemzelf fataal is geworden. Andere scenario's zijn praktisch onmogelijk.

Nederlands pers gemuilkorfd

Waar documenten ontbreken is het vaak goed om ook eens te kijken wat toen de dagbladen over onderhavige kwestie hebben gepubliceerd. Als resultaat van vele uren doorbladeren van in Indonesië verschenen Nederlandse kranten, blijkt dat twee kranten de 'laffe moord' op vaandrig Aernout hebben gemeld (zie hoofdstuk II). Verder hebben zij gezwegen over het politieonderzoek naar de moord, de opdracht van de legercommandant aan Westerling om in de zaak te duiken, de wilde geruchten over ernstige malversaties en smokkel in Bandoeng en over het proces tegen de bendeleden. Dit vraagt om een verklaring aan de lezer van nu, die gewend is dat kranten en weekbladen, in het kader van de vrije nieuwsgaring, uitgebreid verslag doen van alle gebeurtenissen rond een dergelijke moord.

De eerste reden voor de zwijgzaamheid van de Indische pers was de militaire censuur die ertegen moest waken dat het moreel van de troep zou negatief zou worden beïnvloed. Krantenredacties gingen door de bank genomen in Indonesië toen uitsluitend af op wat van officiële zijde werd aangeboden door de Regerings Voorlichtingsdienst en door de Dienst voor Legercontacten. Het enige in Indonesië verschijnende dagblad dat zich nog wel eens wat kritisch placht uit te laten, was de *Nieuwsgier*. Ook de Nederlandse radio in Indonesië stond onder regeringstoezicht.

Ondanks al deze beperkingen komt in augustus 1949 hoofdredacteur Houbolt van het *Bataviaasch Nieuwsblad* onder de kop *Wie vermoordde vaandrig Aernout?* met een groot artikel vol details en namen over vele misstanden in het leger, die, zo suggereert de krant, verband houden met de moord op vaandrig Aernout. Het is voor *insiders* onmiddellijk duidelijk dat Houbolt het grootste deel van zijn materiaal heeft ontleend aan de ongeverifieerde verhalen van Van der Putten. Het artikel rammelt aan alle kanten. Wat verder opvalt is dat het blad, ondanks de sensationele kop boven het artikel, zich nauwelijks nog bezig houdt met de omstandigheden waaronder vaandrig Aernout in Lembang de dood vond. Wel citeert het blad een LTD-medewerker die betoogt dat het voor de hand ligt dat er duidelijk sprake is van grootscheepse misstanden bij zijn dienst en dat zodra iemand zich hier tegen verzet, hij 'het loodje legt'. Volgens deze medewerker is Aernout door handlangers van deze groep in Lembang doodgeschoten, omdat hij heel wat over deze misstanden te weten was gekomen. Bij navraag bij de Bandoengse politie had het blad kunnen vernemen dat er al meer dan een jaar een aantal bendeleden vastzat op verdenking Aernout te hebben gedood. Dus ook in januari 1950 meldt de krant – inmiddels

omgedoopt tot *Nieuwsblad voor Indonesië* - niets over het proces tegen de bendeleden in Bandoeng. In het Indonesië van 1950 blijkt de moord op Aernout dan al vergeten. Zo'n jaar later zal in Nederland de Zaak-Aernout en zijn gevolgen toch weer tot veel ophef leiden. Met verregaande en langdurige gevolgen die zelfs een kleine zestig jaar later nog tot een regeringsonderzoek zullen leiden.

Bronnen:

De citaten van Muller komen uit zijn verhoor door de Commissie-Zaaijer. Een overzicht van de inhoud van relevante stukken m.b.t. deze commissie zie: http://www.nationaalarchief.nl/toegangen/pdf/NL-HaNA_2.13.144.ead.pdf

Het vonnis (ook in het oorspronkelijke Indonesisch) in de zaak van Gerong is te vinden in het Nationaal Archief bij de bijlagen bij het Rapport-Zaaijer.

De brief van mr. Bonn aan de procureur-generaal d.d. 1 september 1949 is te vinden in NA 2.13.144. De handgeschreven brief aan de Commissie-Zaaijer d.d. 5 oktober 1950 bij de bijlagen van het Rapport-Zaaijer.

Ketjapi-muziek op TinyPic filmpje: <http://nl.tinypic.com/m/4hv9qt/3>

De aanvullende informatie over het proces tegen de Indonesiër Gerong is afkomstig van de plaatsvervangend Hoge Commissaris der Nederlanden in Djakarta mr. C.W.A. Schurmann, mei en juni 1951. NA 2.13.144/52.

Het nummer van het *Bataviaasch Nieuwsblad* met het artikel van hoofdredacteur Houbolt is niet in Nederland te vinden, maar wel aanwezig in de bibliotheek van het Nationaal Museum in Jakarta.

Voor meer details over beweerde malversaties, aanklachten wegens smaad tegen het *Bataviaasch Nieuwsblad*, het onverwachte overlijden van generaal Spoor in mei 1949, Houbolts plotselinge dood een jaar later en de buitenissigheden van Van der Putten en zijn bond zij, verwezen naar het door mij geschreven en door Van Gennep in Amsterdam in 2005 uitgegeven boek *Een Bende op Java*.

Hoofdstuk V

Lastercampagne en onderzoek

Op 25 mei 1948, een kleine drie maanden nadat haar man werd vermoord in Lembang, vertrekt mevrouw Aernout met haar twee jonge kinderen per boot naar Nederland. In Bussum had een broer van mevrouw Aernout een twee-kamer-flatje voor ze gehuurd. Van der Putten blijft nog even in Indonesië waar hij als een furie doorgaat tal van ‘zeer kwalijke zaken’ binnen het leger op te sporen.

Zoals in het vorige hoofdstuk al is beschreven, weet hij het *Bataviaasch Nieuwsblad* zo ver te krijgen zijn onbewezen ‘onthullingen’ te publiceren. Dat leidt wel tot enige ophef, maar niet tot het door Van der Putten zo gewenste onderzoek naar de ‘misstanden’ en dus ook niet tot vervolging van lieden die Van der Putten schuldig acht. Hij lijkt daarbij geen belangstelling te hebben voor kwesties waarbij militairen voor de krijgsraad hebben moeten verschijnen wegens misbruik van militaire goederen, of diefstal. Vergrijpen die eerder hun oorzaak vonden in de nogal karige soldij die de meeste militairen kregen dan in wijdverspreide criminaliteit binnen het leger, zoals Van der Putten het graag voorstelt.

Na de succesvol verlopen Ronde Tafel Conferentie in Den Haag in het najaar van 1949 is besloten dat Indonesië nog voor het eind van dat jaar volledig onafhankelijk zal worden. De oorlog is voorbij. Ook Van der Putten pakt zijn koffers, want hij mag met verlof, maar moet na een jaar terugkeren, omdat hij volgens een overeenkomst met Indonesië in dienst blijft van dat land.

Vóór hij in februari 1950 de boot neemt naar Nederland, stuurt hij in november de weduwe Aernout in Bussum nog een machtiging die zij mag ondertekenen, als zij wil, dat de BBM als rechtspersoon haar belangen zal vertegenwoordigen om ‘alle stappen te ondernemen die kunnen leiden tot de opheldering van de moord op haar man’. Via een notaris doet zij dit nog dezelfde maand en deze stuurt de machtiging ondertekend naar Bandoeng.

Het is duidelijk dat Van der Putten niet weet, en daar vermoedelijk ook niet naar heeft geïnformeerd, dat de Bandoengse politie dan al meer dan een jaar vier bendeleden vasthoudt op beschuldiging van de moord op Aernout en dat er een proces tegen hen in voorbereiding is. Als hij dit wel had geweten zou dat hem slecht zijn uitgekomen, want Van der Putten wil niets liever dan zelf (officieel de BBM) bewijzen dat de ‘liquidatie’ van Aernout gepleegd is door, of in opdracht van, criminele elementen binnen het leger.

Op audiëntie bij de minister

Als Van der Putten terug is in Nederland gaat hij toevallig ook in Bussum wonen en neemt weer contact op met mevrouw Aernout. In mei 1950 richten hij en nog enige ex-leden van de BBM - de bond is bij de soevereiniteitsoverdracht in december 1949 opgeheven – een rekest tot de minister van Oorlog om in een persoonlijk gesprek zijn visie te geven op wat hij ziet als grootscheepse

onregelmatigheden. Ook wil hij pleiten niet naar Indonesië te hoeven terugkeren, omdat hij en zijn BBM-vrienden zich daar bedreigd voelen door de mensen die door hun wandaden het KNIL zo'n slechte reputatie hebben bezorgd.

Op 13 juni 1950 ontvangt minister Schokking de heren. De dag daarop komt het ministerie met een verslag van dat gesprek van drieënhalf dicht getypte bladzijden. Een citaat van Van der Putten: *Aernout is op een dienstreis vergiftigd, maar nog gered en in het hospitaal beter geworden. Korte tijd daarna is hij vermoord. Aernout was zeer ver gevorderd met zijn onderzoek in deze knoeierijzaak.* Het is maar één van de vele zeer suggestieve uitlatingen die de notulist uit Van der Puttens mond optekent. Vergiftigd? Aernout heeft volgens eigen zeggen een voedselvergiftiging opgelopen, maar hij heeft zelf nooit beweerd opzettelijk te zijn vergiftigd. Ook diens weduwe heeft tijdens haar gesprek met Westerling in april 1948 hier niets over gezegd. Aernouts onderzoek dat beperkt is gebleven tot mogelijke onregelmatigheden bij zijn eigen dienst (CMV), was vastgelopen en dus zeker niet 'vergevorderd'.

Wat opvalt in het verslag van de notulist van het ministerie, is dat uitsluitend Van der Putten wordt geciteerd en er niets wordt vermeld over eventuele reacties van de minister. Niet uitgesloten is dat de bewindsman die zelf voor de oorlog Auditeur-Militair was geweest, het opgewonden verhaal van Van der Putten zwijgend heeft aangehoord en moet hebben gedacht wat hij in hemelsnaam moest met deze warrige man.

Waarop baseerde Van der Putten al zijn stellige beschuldigingen? Niet zelden, zo zal later blijken, schermde hij met dubieuze of zelfgemaakte documenten die hij als 'bewijzen' voor zijn stelling aanvoerde. Soms was er zelfs sprake van ordinaire diefstal van schriftelijk materiaal dat hem in vertrouwen in handen was gegeven om aan anderen te overhandigen, maar die hij zelf hield om er mooi weer mee te spelen. Een voorbeeld: Raymond Westerling bewaarde een dossier waarin alle verhoren die hij in 1948 tijdens zijn onderzoek rond de moord op Aernout had afgenomen, letterlijk staan opgetekend. Omdat hij allerlei activiteiten onderneemt met zijn privé-legertje, de APRA, lijkt het hem beter dit dossier niet bij zich te houden. Hij vraagt zijn toenmalige onderzoeksassistent Hendrik dit dossier mee naar Nederland te nemen. Maar als blijkt dat Hendrik niet op korte termijn naar Nederland kan vertrekken en Westerling als gevolg van een mislukte coup in een gevangenis in Singapore is beland, besluit Hendrik, zonder dat er overleg met Westerling mogelijk is geweest, het dossier met Van der Putten mee te geven met het verzoek het op een bepaald adres af te geven. Dat doet hij niet, want hij kan die verhoren uitstekend gebruiken als weer nieuw bewijsmateriaal in zijn campagne tegen al die vermeende corruptelingen in het (dan al bijna opgeheven) KNIL. Hendrik zal hem daarin later zelfs steunen.

Minister Schokking van Oorlog laat Van der Putten weten niets voor een onderzoek te voelen, want van de KNIL-leiding heeft hij hier niets over

vernomen. Bovendien zijn er waar nodig voldoende maatregelen genomen tegen mensen die strafbare feiten hebben gepleegd. De enige belofte die hij de BBM-leden doet, is dat zij niet gedwongen zullen worden naar Indonesië terug te keren. Zij kunnen hun dienstverband in Nederland uitdienen.

De Leidsche Post publiceert

Van der Putten blijft ijveren voor een diepgaand onderzoek en besluit de zaak te forceren door al zijn bezwarende documenten volledig openbaar te maken. Maar hoe en waar? Eerst benadert hij het dagblad *De Telegraaf*, maar dit populaire ochtendblad dat niet vies is van enige sensatie, voorziet te veel juridische complicaties als Van der Putten ongeremd vele namen gaat noemen en in het wilde weg mensen gaat beschuldigen. Uiteindelijk vindt hij hoofdredacteur Lina van het totaal onbekende, rechtse weekblad *De Leidsche Post* wel bereid alles te publiceren. Op 1 september 1950 verschijnt het eerste van een hele reeks ‘onthullende’ artikelen en documenten onder de dreigende kop *Nacht over Nederland*. Week na week wijdt het blad vaak meer dan de helft van zijn editie aan de kwestie. Ook de eerdergenoemde Westerling-verhoren duiken regelmatig op, zonder dat Westerling daar zelf iets van weet, laat staan er toestemming voor heeft verleend. Op 27 november 1961 – Westerling woont dan al weer een paar jaar in Nederland - schrijft hij aan de minister van Defensie: *Van der Putten schernt met documenten die door een zuiver toeval in z’n handen zijn gekomen en waar hij nauwelijks de betekenis van kent*.

Hoofdredacteur Lina krijgt wegens smaad nog verschillende processen aan zijn broek. In één geval kost hem dat duizend gulden. In het kader van de ‘mysterieuze sterfgevallen’ schrijven sommige journalisten onder invloed van de verhalen in *De Leidsche Post*, dat Lina kort na de serie artikelen ‘onder verdachte omstandigheden’ als gevolg van een verkeersongeval om het leven is gekomen. De waarheid is dat Lina in november 1962 een natuurlijke dood is gestorven.

De Leidsche Post, in casu Van der Putten – hoofdredacteur Lina zal later Van der Puttens directe betrokkenheid bij de publicaties toegeven – komt ook met een verontwaardigd stuk over de wijze waarop de weduwe Aernout is ‘afgescheept’ met een magere uitkering in plaats van een volledig weduwepensioen waar zij recht op zou hebben. Van der Putten schrijft ondermeer: *Als beloning voor zijn aan den lande bewezen diensten werd de echtgenote van de Veiligheidsofficier Vaandrig Aernout, Mevr. H.J. Aernout-geb. Royaards en haar beide kinderen buiten genot van pensioen gesteld en op 25 Mei 1948 per m.s. “Johan de Witt” naar Holland gedirigeerd. Hiertegen werd actie gevoerd, maar de Regering gaf ‘niet thuis’!*

Dus dat soort hetzerig taalgebruik zonder enige onderbouwing. Over deze zogeheten pensioenkwestie is toen, maar ook in dit boek, nog lang niet alles gezegd en geschreven. Daarover later meer.

De landelijke pers besteedt enige aandacht aan de publicaties in *De Leidsche Post*, maar zij stelt zich over het algemeen toch wat terughoudend op. De enige krant die grote moeite doet om alle verhalen van Van der Putten in *De Leidsche Post* en geruchten over wapensmokkel zo goed mogelijk te verifiëren, is het dagblad *Trouw*. Tussen 12 september 1950 en 9 maart 1951 verschijnen in deze dan nog zeer christelijke krant veertien artikelen. Zoals te doen gebruikelijk in die tijd vermeldt de auteur zijn naam niet. Na enig zoekwerk in het archief van *Trouw* blijken zij allemaal van Dick Hendrikse te zijn, die een jaar tevoren als dienstplichtig militair in de functie van voorlichter uit Indonesië is teruggekeerd.

Zaaijers initiatief

Mr. J. Zaaijer heeft tijdens de jaren vlak na de oorlog een vooraanstaande rol gespeeld bij de vervolging van mensen die de Duitse bezetter op landverraderlijke manier behulpzaam zijn geweest. Hij herkent, zo zal hij in 1951 in zijn rapport schrijven, in Van der Puttens acties een parallel met tal van lieden die in Nederland direct na de oorlog met allerlei voor foute Nederlanders bezwarende dossiers rondliepen. In dat willekeurige gezwaai met beschuldigende documenten heeft Zaaijer na de oorlog orde weten te scheppen. Hij toont zich bereid dat nu andermaal te doen en laat dit de minister van Oorlog weten. Minister Schokking is in de zomer van 1950 om politieke redenen afgetreden en s' Jacob neemt tijdelijk zijn plaats in. Mr. Zaaijer weet de minister ad interim te overtuigen dat een onderzoek onder zijn leiding een eind kan maken aan Van der Puttens woeste beschuldigingen aan het adres van KNIL-officieren.

Naast Zaaijer als voorzitter nemen nog twee leden in zijn onderzoekscommissie plaats: mr. M.J.P.D. Baron van Harinxma thoe Slooten en mr. J. Gast, hoofdambtenaren van het ministerie van Oorlog, met als secretaris de reserve 1ste luitenant van de Militaire Juridische Dienst mr. W. van IJzeren. De oorspronkelijke opdracht luidde kort: *Een onderzoek in te stellen naar de misstanden, welke beweerdelijk in het voormalig Koninklijk Nederlands Indonesisch*) Leger zich zouden hebben voorgedaan*. Uit het rapport van de Commissie dat in mei 1951 verschijnt, blijkt dat zij haar opdracht zelfs wat heeft uitgebreid met *voorstellen te doen met betrekking tot door de Commissie nodig geachte maatregelen*.

Over haar werkwijze schrijft de Commissie: *Terwijl het voor de hand ligt, dat de Commissie bij het uitvoeren harer opdracht in het bijzonder aandacht schonk aan de beschuldigingen, zoals die in de pers geuit waren, heeft zij toch niet uit het oog verloren, dat de opdracht algemeen was gesteld. Intussen heeft zij zich hierbij er voor gehoed, een klachtenbureau te worden voor verongelijken, fantasten en querulanten, wat haar werk zeer zou hebben verzaamd, maar voor het resultaat zonder nut zou zijn geweest. Te dien einde heeft de Commissie in een zo snel mogelijk tempo de daarvoor naar haar oordeel in aanmerking*

komende personen gehoord. Doordat haar leden geheel vreemd tegenover Indonesische toestanden stonden had zij het voordeel van onbevangenheid, doch het nadeel dat zij zich volkomen nieuw moest oriënteren. Naarmate de werkzaamheden vorderden heeft de commissie zich, met bepaalde ideeën, ook een bepaalde verdere gedragslijn eigen gemaakt.

Zeer geheim

Tussen 8 november 1950 en 6 maart 1951 hoort de Commissie 43 personen, van wie enige meerdere malen. Daar zijn verslagen van gemaakt die, zo schrijft de Commissie, als ‘zeer geheim’ worden toegevoegd. In de praktijk betekent dit dat zij pas 50 jaar later door het publiek te lezen zijn. Het een en ander impliceert, zo blijkt uit het rapport, dat de Commissie nadrukkelijk de aandacht heeft willen vestigen op het streng vertrouwelijke karakter van deze verslagen, waarvan aan de betrokkenen bij herhaling de verzekering werd gegeven, omdat de Commissie het nuttiger achtte dat zij, om tot een goed rapport te kunnen komen, volledige inlichtingen ontving, dan dat door een ruimere kring van lezers van onvolledige inlichtingen kon worden kennis genomen. Evenzo heeft zij meermalen, en één maal schriftelijk, de verzekering gegeven, dat zij, die naar waarheid inlichtingen aan de Commissie verstrekten, in geen geval uit dien hoofde rancunemaatregelen behoeften te vrezen.”

Met andere woorden, de gehoorde mensen stonden niet onder ede, maar hen werd verzekerd dat hun verklaringen voorlopig binnenskamers zouden blijven met de bedoeling hen aan te moedigen alles te vertellen zonder repercussies te vrezen. Voor de commissieleden een bevredigende werkwijze, maar voor de beoordelers van het eindrapport een onmogelijkheid om na te gaan waarop de Commissie haar oordeel heeft gebaseerd.

Naast de schriftelijk vastgelegde verklaringen van getuigen raadpleegt de Commissie documenten. Daarover schrijft zij in haar rapport: *Een ernstige handicap bij het onderzoek was de moeilijkheid om schriftelijke bescheiden ter beschikking te krijgen, doordat veel bij de soevereiniteitsoverdracht is vernietigd en de rest door allerlei oorzaken moeilijk is te raadplegen. Voor het onderzoek hadden archiefstukken in het algemeen dan ook slechts secundaire betekenis. Toch is er nog vrij veel gevonden, dat waardevol bleek als aanvulling en bevestiging van de door de verhoren verkregen gegevens.*

Dus nergens zijn ‘schriftelijke bescheiden’ in tegenspraak geweest met hetgeen mensen hebben verklaard. Dat kan de Commissie gemakkelijk schrijven, omdat het publiek dit toch pas na 50 jaar kan controleren. Maar tegen die tijd, zo zal de redenering hebben geluid, is er voor dit rapport toch geen belangstelling meer en zijn de samenstellers allemaal dood en niet meer aanspreekbaar. Eenvoudig een zaak van vertrouwen dat, zo zal na 2001 blijken, op heel wat punten ernstig op de proef zal worden gesteld.

Terwijl de Commissie in hoog tempo meer dan veertig mensen hoort en documenten bestudeert, blijft het in afwachting van het eindrapport redelijk rustig rond de kwestie. Maar als het rapport in mei 1951 verschijnt blijkt dat de Commissie wat betreft geheimhouding nog een stap verder is gegaan door delen van het rapport wit te laten met het argument dat deze passages voor bepaalde personen en nabestaanden wellicht te gevoelig zouden kunnen zijn voor publicatie. Ook het leeuwendeel van een lange lijst van bijlagen blijft voorlopig hermetisch voor het publiek gesloten, Slechts de namenlijst van de 43 gehoorde mensen geeft zij vrij.

Zaaijers conclusies en aanbevelingen

De algemene conclusie van het rapport is dat onder Nederlandse militairen corruptie op grote schaal voorkwam, maar dat er van uitgebreide misstanden en criminele activiteiten die niet zijn bestraft niets is gebleken. De Commissie beveelt aan Van der Putten aan een psychologisch onderzoek te laten onderwerpen. Minister Staf die inmiddels de tijdelijke taak van s' Jacob heeft overgenomen, spreekt geen oordeel uit over het rapport en wekt de indruk het er verder maar bij te willen laten. Wat de aanbevelingen betreft verwerpt Staf de suggestie van de Commissie om het geestelijk evenwicht van Van der Putten - in het rapport gekwalificeerd als querulant - nader te laten onderzoeken. Zaaijer is het daar duidelijk niet mee eens, zeker niet als blijkt dat Van der Putten de afwijzing van Staf voor een psychologisch onderzoek opvat als persoonlijke rehabilitatie. Zaaijer slaagt er niet in de minister op andere gedachten te brengen. Dat de pers de conclusies van het rapport zonder woord van kritiek braaf overneemt, kan als volgt worden verklaard. In die tijd durfden de meeste hoofdredacteurs nog maar heel zelden te tornen aan de reputatie van gezaghebbende heren van het formaat van mr. J. Zaaijer. In de ogen van het publiek verdiende hij respect voor de leidende rol die hij had gespeeld in de vervolging van Nederlandse en Duitse oorlogsmisdadigers in 1946 en '47. Het zou nog jaren duren voordat pers en publiek het gezag van ministers en andere hoge functionarissen niet meer als vanzelfsprekend zouden beschouwen. De Provo's in Amsterdam sloegen daar in de jaren zestig en zeventig de eerste bressen in.

Het is daarom des te opmerkelijker dat de al eerder genoemde Dick Hendrikse zich als enige onderzoeksjournalist *avant la lettre* in de materie verdiept. Bij het uitkomen van het Rapport-Zaaijer onthoudt hij zich van commentaar – zijn hoofdredacteur evenzo – maar uit zijn laatste, op 9 maart 1951 gepubliceerde, artikel wordt duidelijk dat buiten Bandoeng heel wat meer aan de hand moet zijn geweest. Zo tekent Hendrikse uit de mond van vice-admiraal Pinke het volgende op: *Destijds heb ik de legercommandant, luitenant-generaal D.C. Buurman van Vreeden, gevraagd naar zijn mening. Ook hij was van oordeel dat*

de smokkel van wapens in het niet verzonk naast de geweldige wapendiefstallen uit Nederlandse magazijnen.

Dat over deze zaak in het Rapport-Zaaijer niets is terug te vinden valt de Commissie niet te verwijten, omdat het buiten haar opdracht viel en Zaaijer zo snel mogelijk met resultaten wilde komen om een eind te maken aan Van der Puttens ernstige beschuldigingen naar aanleiding van de veronderstelde liquidatie van Aernout. Toch had de Commissie er goed aan gedaan om in haar eindconclusies meer nadruk te leggen op de beperktheid van haar onderzoek. Tevens hadden Zaaijer cs. er op moeten wijzen dat buiten het gezichtsveld van haar onderzoek Nederlandse militairen zich wellicht aan ernstige misdaden schuldig hadden gemaakt. De betekenis van de uitspraak van Pinke is daar slechts één voorbeeld van. Een verwijzing naar de zeer informatieve en zorgvuldig geschreven artikelen in het dagblad *Trouw*, waarvan de voorlaatste en 13de op 7 februari 1951, drie weken vóór het laatste Commissie-verhoor was verschenen, had daarbij zeker niet misstaan.

*) De Commissie-Zaaijer noemt in haar rapport het KNIL het Koninklijk Nederlands Indonesisch Leger. Dat is juist, want het vloeit voort uit het feit dat in de late jaren '40 - dus nog vóór het land op 27 december 1949 onafhankelijk werd - de naam Nederlands-Indië door de regering in Den Haag officieel is veranderd in Indonesië. Dat had dus ook voor de nieuwe naamgeving van het KNIL een nogal absurde consequentie.

Bronnen:

Het verslag van het onderhoud van bestuursleden met minister van Oorlog Schokking is te vinden in de Bijlagen van het Rapport-Zaaijer.

Het verhaal van de aan Hendrik meegegeven documenten van Westerling die bij Van der Putten terecht kwamen, is ondermeer afkomstig van Westerling zelf.

Alles over de Commissie-Zaaijer, haar Rapport en de Bijlagen is te vinden in het Nationaal Archief onder NA 2.13.144/52.. Klik op:

http://www.nationaalarchief.nl/toegangen/pdf/NL-HaNA_2.13.144.ead.pdf

De artikelen van Dick Hendrikse in *Trouw* zijn verschenen op 13, 26 en 29 september 1950; op 3, 5, 7, 12, 20 en 23 oktober 1950; op 2 november 1950; op 29 januari 1951; op 3 en 17 februari 1951 en op 9 maart 1951 en na te lezen in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Robert Aernout op zijn trouwdag in 1939

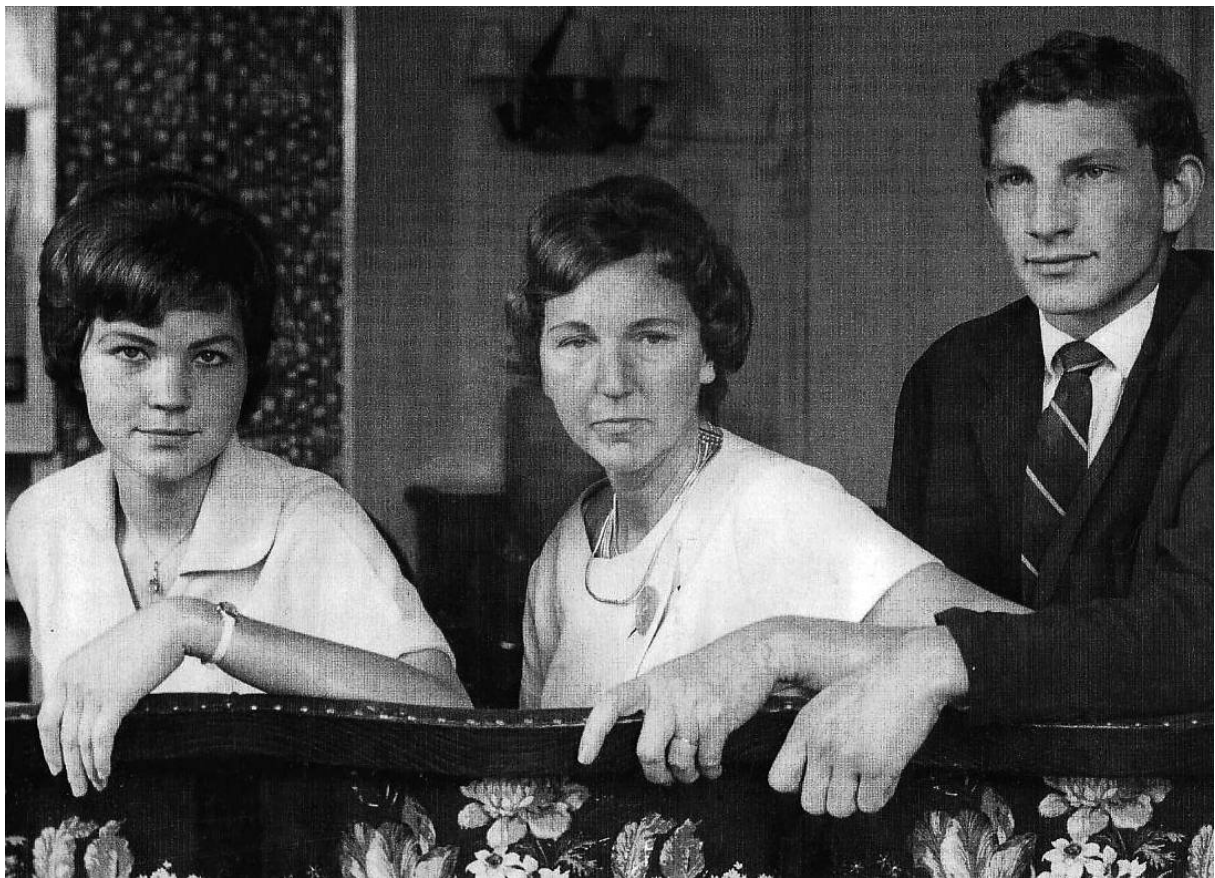
Studiofoto Robert Aernout, Bandoeng 1947, nog geen jaar voor zijn tragische dood in Lembang

Robert Aernout trouwt in 1939 met Henriëtte (Dicky) Royaards

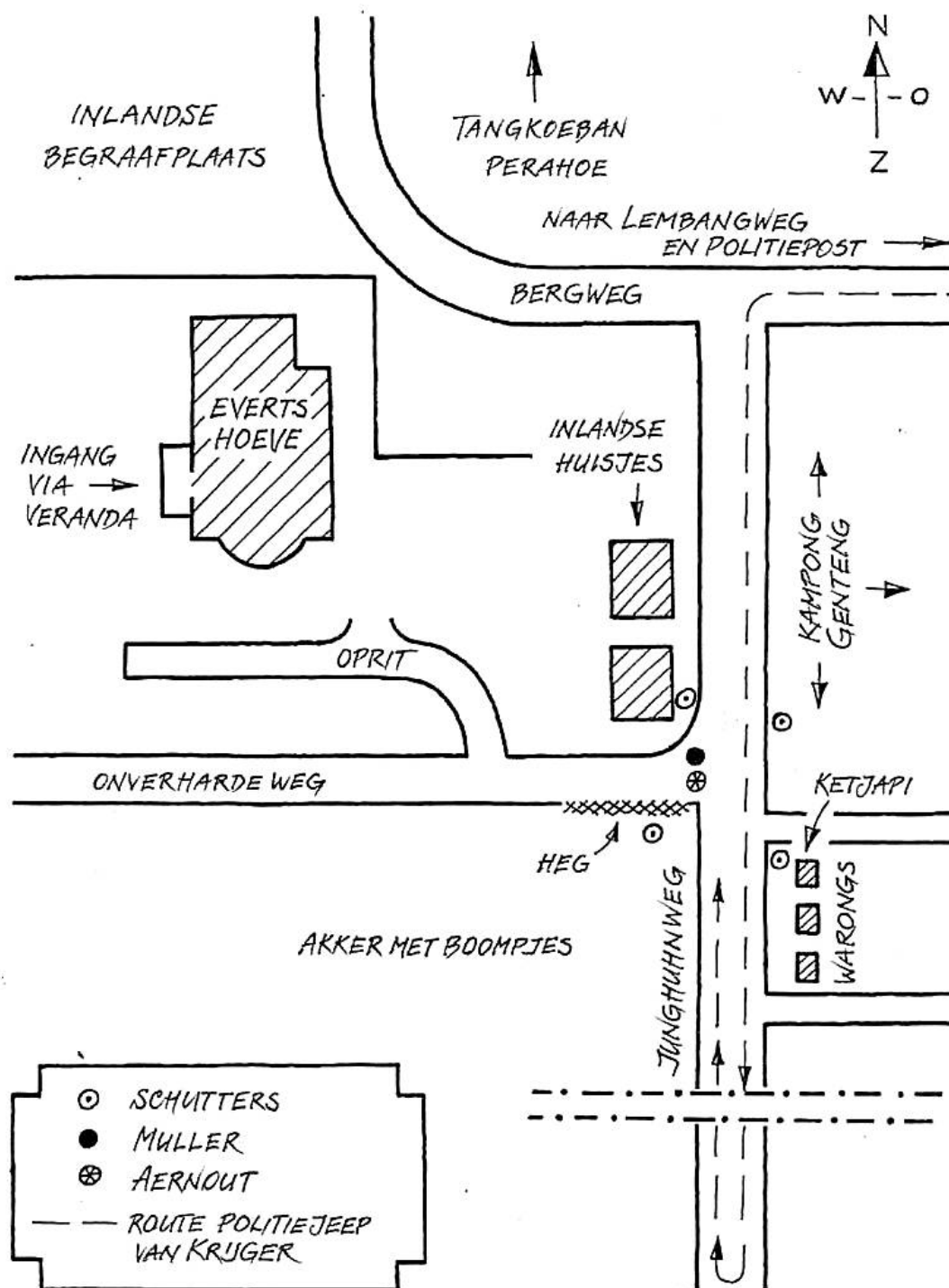
Vóór Aernout in 1947 tot vaandrig werd bevorderd en vervoerscoördinator werd, diende hij als chauffeur-hospitaalsoldaat bij de Militaire Geneeskundige Dienst van het KNIL (V-brigade). Aernout steunt hier met zijn elleboog op de motorkap.

Mevrouw Aernout-Royaards en haar kinderen Alice en Robert (Bussum, 1961)

De uitvaart van vaandrig Aernout met helemaal links Muller von Czernicki

Dit was de situatie rond de Evertshoeve omstreeks 22:30 uur op 28 februari 1948. Er waren vier schutters. Het staat niet helemaal vast wie van de drie het fatale schot heeft gelost. Hoogst waarschijnlijk was het de man naast het inlandse huisje. Gerong, de veronderstelde en veroordeelde bendeleider, legde aan vanaf de overkant van de weg. Muller herinnert zich dat ongeveer tegelijkertijd uit drie richtingen op hem en Aernout werd gevuurd, Zijn vaststelling dat het dodelijke schot uit de richting van de warong kwam lijkt bij nader inzien onjuist.

De afstand van Santia naar Lembang is ongeveer 40 kilometer

Lembang, 28 februari 1948.

- (1) *Semi-automatische karabijn.
Het wapen van vaandrig Aernout.*
- (2) *Tommygun pistoolmitrailleur.
Het wapen van 1^e luitenant Muller von Czernicki.*

Mullers buitenverblijf Evertshoeve in Lembang (1948). Achterzijde, veranda en voordeur

De Evertshoeve in 2009. De achterzijde is inmiddels geheel dichtgemaakt.
Aan de zijkant is nu een overdekte veranda gemaakt

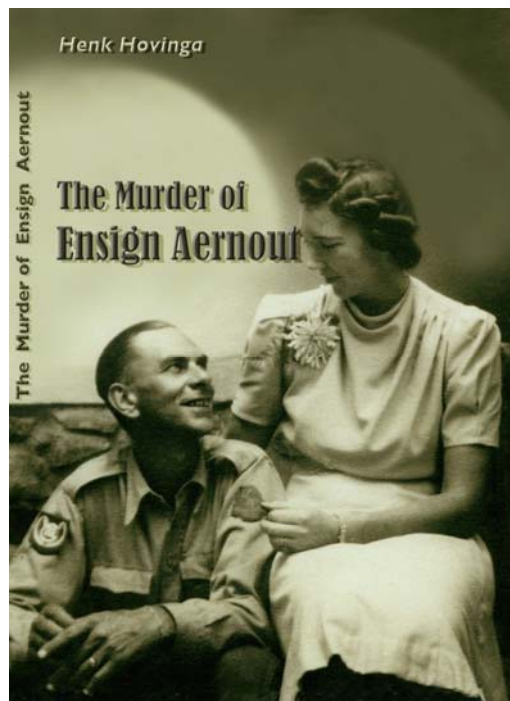
Aan het einde van dit straatje in Lembang werd Aernout op 28 februari 1948 's avonds doodgeschoten. De foto werd in 2009 genomen door Nico van Horn vanaf de inrit naar de Evertshoeve (links) in de richting van de Junghuhnweg (nu Jalan Jayagiri).

Ketjapi-muziek wordt nog steeds overal in de Soendalanden rond Bandoeng gespeeld

Pupillen van de militaire kaderschool Prins Bernhard in Tjimahi.
Op het bord zijn de letters PB duidelijk te lezen

Omslag van een in Australië uitgegeven boekje over de moord op Aernout waarin Henk Hovinga tal van onjuistheden heeft vermeld, zoals het verzonnen verhaal over een 'geheim bezoek' van Prins Bernhard aan Indonesië in 1948

Procureur-Generaal mr. H.W. Felderhof die Bestrijding van voedselsmokkel te veel 'liet zitten'

Op 13 januari 1962 kwam de Haagse Post met een omslagverhaal over de moord op vaandrig Aernout

De weduwe Aernout met haar goede vriend Frans van der Putten
op de publieke tribune van de Tweede Kamer (1962)

Een willekeurig militair wegtransport ergens op Java. Het was Aernouts werk dergelijke
konvooien bij het KNIL te coördineren

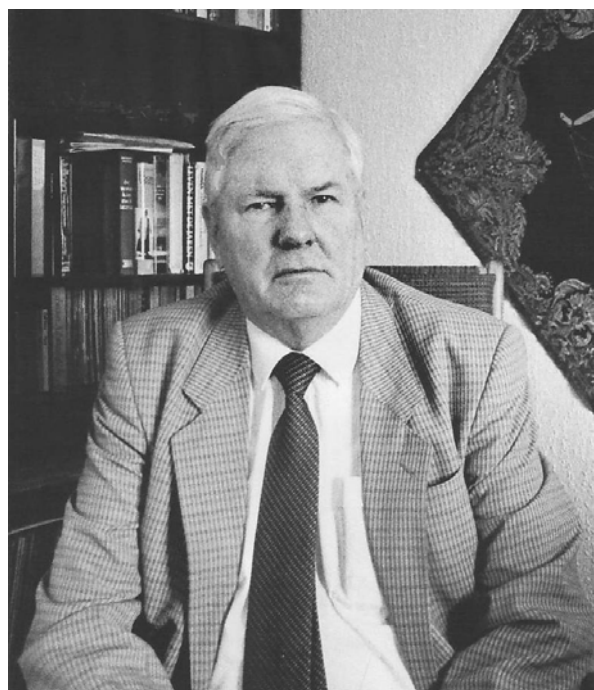
Legercommandant generaal Simon Spoor
gelastte in 1948 een onderzoek in de
kwestie Aernout

Kapitein Raymond Westerling
verrichte dat onderzoek

Mr. J. Zaaijer, voorzitter van de
gelijknamige onderzoeksekscommissie;
hier nog in 1947 als procureur-fiscaal

Oud-politie-inspecteur 1ste klas Leo Krijger
in zijn Rotterdamse woning, december 1948

De weduwe van vaandrig Aernout, hier 97 jaar oud

Robert Aernout jr. emigreerde in 1963 naar Nieuw
Zeeland en woont nu in Australië

Hoofdstuk VI

Vermeende pensioenrechten

De Commissie-Zaaijer wijdt in haar rapport een aantal alinea's aan krantenberichten dat de weduwe van vaandrig Aernout wellicht beter financieel had moeten worden gecompenseerd voor het verlies van haar man. Zij baseert zich daarbij ondermeer op het in het vorige hoofdstuk genoemde artikel van Van der Putten in *De Leidsche Post* dat mevrouw Aernout groot onrecht is aangedaan. Van der Putten zal, net als een aantal andere door de Commissie gehoorde personen, hebben gemeend dat de weduwe geen volwaardig militair weduwepensioen heeft ontvangen, omdat daags na Aernouts moord namens het Basiscommando van Bandoeng is gemeld dat Aernout op die fatale avond zich zonder dienstopdracht in Lembang bevond. Het laatste is juist, maar het heeft niets te maken met de wijze waarop nabestaanden van Aernout financieel voor het verlies van hun man en vader werden gecompenseerd. Het gaat om twee dingen: Als weduwe van een militieplichtige dienende bij het KNIL kan mevrouw Aernout niet in aanmerking komen voor een weduwepensioen, maar valt zij uitsluitend onder de zogeheten Algemene Oorlogsongevallen Regeling (AOR). De enige voorwaarde die de AOR stelt, is dat de overledene als gevolg van 'oorlogsletsel' moet zijn omgekomen. Daar is bij Aernout nooit enige twijfel over geweest. De verklaring van het Basiscommando moet dan ook voornamelijk worden gezien als een ontkenning van verantwoordelijkheid voor Aernouts dood.

Als gevolg van onvoldoende kennis over oorlogspensioenen en uitkeringsreglementen zijn echter veel mensen van mening dat de weduwe Aernout, op grond van de verklaring van het Basiscommando, financieel ernstig kan zijn gedupeerd en zij nemen het met verve voor haar op.

Van der Putten spreekt er in een artikel in *De Leidsche Post* zonder enige terughoudendheid schande van en verwijt de regering de weduwe in de kou te laten staan. Dit vormt voor de Commissie-Zaaijer aanleiding een poging te doen om duidelijkheid te scheppen in deze kwestie. Zij schrijft in haar eindrapport *De Commissie heeft zich afgevraagd, of de weduwe Aernout recht heeft op pensioen, of althans daaraan kan worden geholpen. Zij stelt enerzijds voorop, dat zij haar dit pensioen gaarne zou gunnen, anderzijds dat er geen reden is om haar te behandelen naar een andere maatstaf dan zo vele vrouwen, die haar echtgenoten onder tragische omstandigheden in Indonesië hebben verloren. De ter zake door de Commissie ingewonnen informatiën hebben als resultaat opgeleverd, dat de weduwe voor een uitkering in aanmerking zou komen, indien bewezen kon worden dat Aernout het slachtoffer is geworden van extremistische activiteit.*

Men kon tot nu toe slechts zeggen, dat dit mogelijk was, en dat de helpers van de weduwe Aernout niets steekhoudends hadden aangevoerd voor een andere versie, waardoor zij haar pensioenaanspraken zou hebben verspeeld. Niettemin lieten de informaties aan de Commissie inwilliging van een eventueel pensioenverzoek verwachten. De Commissie meent wel als zeker te mogen aannemen dat zulk een verzoek zal worden ingewilligd, nu alsnog is gebleken, dat bij een rechterlijk vonnis officieel is vastgesteld, dat de dood van Aernout aan extremistische activiteit te wijten was.

De Commissie wil dan ook aanbevelen, dat aan de weduwe Aernout zal worden gesuggereerd, een verzoek om pensioen in te dienen, en dat bij de bevoegde autoriteit de inwilliging van dat verzoek zal worden bevorderd, onder verwijzing naar dit rapport, naar de gevoerde correspondentie en naar het vonnis van 17 April 1950.

Door welke ‘informatiën’ van welke instantie de Commissie zich nu precies heeft laten leiden is uit de tekst niet op te maken. Zij verwijst slechts naar ‘de gevoerde correspondentie’. Die blijkt te zijn gevoerd met het Hoofd van de Afdeling Militaire Personeelszaken (HMP) van het toenmalige ministerie voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen. In een lange brief aan mr. Zaaijer legt het HMP in detail uit op wat voor uitkering mevrouw Aernout als weduwe van een met geweld omgebrachte dienstplichtige vaandrig recht kan doen gelden. Die brief is gedateerd 17 februari 1951, een kleine drie maanden vóór de Commissie haar eindrapport uitbrengt. Het is dus een raadsel waarom de Commissie toch meent dat de weduwe Aernout wellicht voor een weduwepensioen in aanmerking zou kunnen komen.

De aanbeveling aan de weduwe en haar ‘helpers’ om zelf verder de zaak uit te zoeken, is dus geheel misplaatst. Daarmee bevestigt de Commissie onbewust de illusie dat de weduwe waarschijnlijk onrecht is aangedaan.

De weduwe Aernout volgt het advies om zelf op onderzoek uit te gaan onmiddellijk op. Zij heeft ‘de gevoerde correspondentie’ (met het HMP) waar de Commissie in algemene termen naar verwijst, duidelijk niet geraadpleegd als zij op 9 juni 1951 mr. Gast, een van de drie leden van de Commissie-Zaaijer en werkzaam op het ministerie van Oorlog, een brief schrijft. Of hij haar nog eens wil uitleggen hoe het nou toch zit met dat weduwepensioen van haar. Verder riep zij al eerder de hulp in van het advocatenkantoor Giltay Veth & Groenewegen in Amsterdam, dat in brieven aan de Nederlandse autoriteiten eveneens om opheldering vroeg.

‘Van twee wallen eten’

Mr. Gast benadert mondeling het HMP en vraagt nog een keer het standpunt in deze materie op papier te zetten. Op 27 juni 1951 stuurt hij Gast een brief die aan duidelijkheid ten aanzien van mevrouw Aernouts opstelling niets te wensen

overlaat. Een zekere mate van ergernis kan het HMP niet onderdrukken als hij het volgende schrijft:

Het is niet geheel duidelijk wat mevrouw de Weduwe Aernout geboren Royaards betoogt met haar aan de Minister van Oorlog gerichte brief van 9 dezer. Uit de voorgeschiedenis blijkt dat zij de Heren Mrs. Giltay en Groenewegen heeft verzocht de nodige stappen te doen haar in het genot van pensioen te doen stellen, waartoe genoemde heren zich dan ook bij hun brief van 10 augustus 1950 tot Oorlog hebben gewend.

De bedoeling van haar brief zal dan ook wel zijn geweest, dat zij thans vraagt hoe of het met de regeling van dit pensioen staat. Als dit inderdaad het geval is, dan kan niet aan de indruk worden ontkomen, dat zij niet erg fijngevoelig is en tracht "het geval Aernout" uit te buiten en zodoende van twee wallen te eten.

Over de hoogte van de AOR-uitkering die de weduwe ontvangt, te weten fl. 246,63 per maand, gegrond op Aernouts vooroorlogse inkomen van fl. 375,-- als planter, schrijft het HMP:

Dit moet een zeer redelijke uitkering worden geacht en aanspraak op een hogere uitkering kan zij dan ook niet ontlenen. De uitbetaling van deze uitkeringen hebben sedert de toekenning daarvan in Maart 1949 regelmatig plaats gevonden, zodat het toch wel eigenaardig aandoet, dat zij in augustus 1950 leukweg om pensioen vraagt en daarmee de indruk wekt, dat zij nog steeds van inkomsten is verstoken. Persoonlijk ben ik van mening, dat mevrouw Aernout verre weg het verstandigst doet deze zaak niet verder op de spits te drijven.

Of mr. Gast mevrouw Aernout in soortgelijke bewoordingen heeft terug geschreven, is niet meer na te gaan, maar hij zal in zijn antwoord ongetwijfeld van de informatie van het HMP gebruik hebben gemaakt in een poging haar definitief uit de droom te helpen.

Op de brieven van het advocatenkantoor Giltay Veth & Groenewegen in 1950 zal door het ministerie van Oorlog misschien niet op eenzelfde duidelijke wijze zijn gereageerd. Dat komt omdat het HMP in die eerste brief te weinig nadruk legt op het feit dat de mevrouw Aernout als weduwe van een KNIL-militieplichtige hoe dan ook geen recht had op militair weduwepensioen.

Bovendien gaat hij geheel ten onrechte in op de aanleiding van Aernouts aanwezigheid in Lembang: wel of niet na een dienststopdracht. Ook vraagt het HMP zich af of Aernouts positie toen misschien kan worden vergeleken met die van een veiligheidsofficier. Door zich niet tot de essentie te beperken en uit te weiden over zaken die er in het geheel niets toe doen - wellicht het werk van een overijverige ambtenaar - , moet bij de Commissie-Zaaijer twijfel zijn ontstaan. Voor mevrouw Aernout is deze weifelhoedigheid blijkbaar reden genoeg geweest om het nogmaals te proberen.

De afwijzing van haar verzoek om een weduwepensioen heeft mevrouw Aernout nooit naar buiten gebracht. Sterker nog, in april 2006 heeft zij nog op hoge leeftijd in het radio-programma van OVT gezegd dat haar officieel is medegedeeld niet in aanmerking te kunnen komen voor een militair pensioen,

omdat haar man zonder dienststopdracht in Lembang verbleef. Gezien de duidelijke inhoud van speciaal de tweede brief van het HMP aan mr. Gast op 27 juni 1951, kan onmogelijk worden aangenomen dat hij dit aan de weduwe zou hebben geschreven.

Met andere woorden, mevrouw Aernout heeft journalisten die met haar medewerking in latere jaren verontwaardigd over het onthouden van een gerechtvaardigd pensioen hun radioprogramma's en kolommen vulden, kennelijk bewust om de tuin geleid. Zij zijn daardoor niet op het idee gekomen om ook zelf nog eens op onderzoek uit te gaan.

Het bedrag van fl. 248,63 moet in 1962, wanneer mevrouw Aernout hertrouwt en haar uitkering wordt gestaakt, als gevolg van jaarlijkse prijscompensaties zijn opgelopen tot boven de fl. 400,-.

Van der Putten gaat door

De Commissie-Zaaijer heeft verslag uitgebracht, minister Staf heeft het rapport aanvaard en Van der Putten voelt zich gerehabiliteerd, omdat de minister geen aanleiding ziet hem te laten onderwerpen aan een psychologisch onderzoek. Men zou denken: kwestie KNIL-malversaties gesloten. Daar denkt Van der Putten echter heel anders over. De man voelt zich door de tussenkomst van minister Staf gesterkt om zijn strijd voort te zetten. De nieuwe minister van defensie, de VVD-er Visser, is al die wilde beschuldigingen van Van der Putten goed zat en ontslaat hem. Met hulp van de Christelijke Ambtenarenbond weet Van der Putten zijn ontslag met succes bij de ambtenarenrechter aan te vechten. Daarbij heeft hij nooit te klagen over de niet aflatende steun van het dagblad *De Telegraaf*.

Uiteindelijk, eind jaren vijftig, dreigt Visser Van der Putten andermaal met ontslag als hij niet binnen twee maanden komt met een verhaal waarin hij zijn beschuldigingen aan het adres van een aantal officieren met harde bewijzen kan waarmaken. Van der Putten doet een poging, maar dat is voor de minister onvoldoende en hij ontslaat Van der Putten opnieuw. Als het ambtenarengerecht hem wederom in het gelijk stelt, bemoeit het parlement zich ermee en geeft minister Visser opdracht om de hele kwestie in een nota aan de Kamerleden uit te leggen.

Van der Putten zit duidelijk in de knoei en wendt zich nog maar eens tot zijn Bussumse buurtgenoot en columnist Indische en andere zaken Bart Lulofs van *De Telegraaf*. Op 18 juni 1960 komt Lulofs met een eerste artikel. Hierin valt op dat Van der Putten geheel onverwacht een verslag produceert van de op 14 juli 1948 gehouden bijeenkomst met legercommandant Spoor, waarbij naast Van der Putten nog twee leden van zijn Bond van Burgerpersoneel bij Militaire Inrichtingen (BBM) en kapitein Westerling aanwezig waren.

Er volgt in de loop van 1960, 1961 en 1962 in *De Telegraaf* nog een hele reeks artikelen over 'de misstanden in het KNIL' die veel lijken op een herhaling van

en een aanvulling op de 'feiten' die *De Leidsche Post* in 1950 publiceerde. Een soort perscampagne Van der Putten deel II. Regelmatig publiceert Lulofs gedeelten uit Van der Puttens openbaar gemaakte verslag van de bijeenkomst in juli 1948 met Spoor en Westerling. *De Telegraaf* vraagt zich niet af waarom deze 'notulen' niet al in 1950 volledig door Van der Putten ter publicatie zijn aangeboden aan *De Leidsche Post*. Evenmin zet de krant vraagtekens bij de wel erg kritische en onwaarschijnlijk openhartige opmerkingen die Spoor zou hebben gebezigd.

Op 23 oktober 1961 citeert *De Telegraaf* in het zoveelste verhaal over de affaire de volgende uitspraak van Spoor uit de 'notulen': *"Indien ik de vereiste maatregelen op dit ogenblik zonder aanzien des persoons moet uitvoeren, zou ik daardoor bijna 40 % van mijn officierscorps voor de krijgsraad moeten brengen. U kent de huidige politieke situatie en zult zelf moeten erkennen dat dit thans onmogelijk is."*

Westerling die inmiddels als eerzaam burger in Nederland woont en een trouw lezer van *De Telegraaf* is, verbaast zich over de wijze waarop Spoor in het verslag wordt geciteerd en de manier waarop Van der Putten via de pen van Lulofs weer aan het zwaaien is met allerlei 'bezwarende' rapporten en documenten. Hij bezint zich op een tegenactie, maar eerst wil hij de volledige tekst zien van die 'notulen' die hij bij *De Telegraaf* opvraagt.

Als Westerling het verslag na een paar weken toegezonden krijgt en het helemaal heeft gelezen, stelt hij vast dat er veel niet klopt en hij schrijft een brief aan de regering. Hij doet dit op 27 november 1961 per aangetekend schrijven dat hij vergezeld doet gaan met het dringende verzoek zijn bijgesloten kritische opmerkingen ter beschikking te stellen van de pers. Hij benadrukt dat hij dit zelf niet heeft gedaan. Westerling krijgt nooit antwoord van de regering.

Dertien jaar later, in 1984 als de auteur Westerling interviewt voor NRC Handelsblad, geeft deze hem kopieën van het omstreden verslag en van zijn brief aan de regering. In zijn brief die is aangetroffen in het betreffende dossier van het Nationaal Archief, herinnert Westerling de regering eraan (punt 1) dat hij tijdens zijn in 1948 door Spoor opgedragen onderzoek heeft moeten constateren dat er door kleine groepen officieren, onderofficieren en burgers ernstige misdrijven waren gepleegd. Vervolgens komt hij met een afwijkende interpretatie van wat Spoor zou hebben gezegd over dat hoge percentage van corrupte officieren die eigenlijk voor de krijgsraad zouden moeten verschijnen. *Naar mijn mening, zo schrijft de in Turkije opgegroeide Westerling in een merkwaardig soort Nederlands, de hier bovenstaande uitlating [citaat Spoor uit het verslag] gezien in het licht van deze serie artikelen wekte de indruk al zou veertig procent van onze officieren uit misdadigers hebben bestaan. Ik herinner mij nog zeer goed, dat tijdens een onderhoud met Generaal Spoor, liet ik aan de hand van enige gegevens en globale berekening van veertig procent uit mijn mond vallen. Dit percentage vertegenwoordigde echter niet het aantal officieren, die zich aan een of ander delict hadden schuldig gemaakt, doch het*

aantal officieren, welke onbewust en tergoeder trouw het slachtoffer van de in punt 1, genoemde groeperingen waren geworden.

Westerling wekt in zijn brief aan de regering niet de indruk dat hij twijfelt aan de authenticiteit van het 'verslag' afkomstig van Van der Putten, maar impliciet lijkt hij dat toch te doen, want hij veegt Van der Putten hartgrondig de pan uit over de manier waarop hij via *De Telegraaf* pleit voor waarheidsvinding. De ex-kapitein verwijt hem ten koste van anderen uitsluitend op onverantwoorde wijze zijn eigen belangen te dienen en profijt te trekken uit de ellende van anderen. Ook vindt Westerling dat Van der Putten veel te veel de martelaar uithangt, dat hij niet zakelijk bezig is en veel te veel de feiten romantiseert.

Wat betreft het spoorwerk van Aernout geeft Westerling op grond van zijn onderzoek in 1948 blijk van een geheel eigen visie. Hij schrijft over Aernouts pogingen om onregelmatigheden bij zijn dienst (CMV) boven water te krijgen: *Vaandrig Aernout meende zijn opdracht te moeten teruggeven onder het voorwendsel dat zijn leven op het spel stond. Dit was volgens mij meer bedoeld als een afleidingsmanoeuvre om zijn tegenstanders op een dwaalspoor te brengen, dan een vrees voor zijn eigen leven. In de wereld van de inlichtingendienst werd een dergelijke tactiek meerder malen met succes toegepast. Ongetwijfeld is dit ook met Vaandrig het geval geweest.*

Dat Aernout zich niet in functie in Lembang zou hebben bevonden, noemt Westerling terecht onzinnig.

De Nota Visser

Met de nodige vertraging bereikt de Nota Visser dan eindelijk in 1961 de Kamer. Onder de vele bijlagen die Visser aan zijn nota hecht, zit dan ook het volledige Rapport-Zaaijer waarin alle in 1951 nog witgemaakte passages zijn te lezen. Het meeste opzien baart een passage die is gewijd aan de manier waarop vaandrig Aernout in de maanden voor zijn dood te werk is gegaan. Dit staat er: *De Commissie neemt als vaststaand aan, dat Aernout geen veiligheidsofficier was, maar uit persoonlijke liefhebberij optrad als informant. Overtuigend bleek, dat hij een grote belangstelling had voor inlichtingenwerk.*

Dan volgt de passage die in het in 1951 gepubliceerde oorspronkelijke rapport is weggelaten:

Terwijl aan zijn rechtschapenheid en goede bedoelingen niet mag worden getwijfeld, daarbij alle kenmerken vertoonde van de onbekwame en onbelangrijke dilettant, levende in een sfeer van detectieve-romantiek, geheimzinnigheid en gewichtigdoenerij. Toen de commandant van Mil. Pol., waaraan Aernout (in een overigens niet belangrijke aangelegenheid) inlichtingen had doorgegeven, eerst hoorde dat deze zich had uitgelaten, dat hij nu binnenkort wel vermoord zou worden en kort daarop hoorde dat hij inderdaad vermoord was, vond hij dit begrijpelijkerwijze verdacht. Hij zou het ongetwijfeld minder verdacht gevonden hebben, indien hij geweten had, dat

Aernout telkens als hij iets had opgespoord dit zo belangrijk vond, dat hij er wel om vermoord zou worden, of dat hij om de veiligheid van zijn vrouw het aan haar niet kon meedelen.

Daarna volgt dan nog de al in 1951 gepubliceerde zin: *In de vruchtbare Bandoengse bodem droegen vermoedelijk vooral de eigen uitlatingen van Aernout vruchten in het gerucht, dat hij, bezig grote knoeierijen te ontdekken, door zijn tegenstanders uit de weg was geruimd.*

Aernouts weduwe en haar inmiddels volwassen dochter en zoon voelen zich door deze kwalificatie diep gekrenkt en eisen rectificatie wegens smaad. Via het Haagse advocatenkantoor van mr. Maris eist mevrouw Aernout dat de regering zich distantieert van deze voor haar uiterst beledigende woorden betreffende haar overleden man. Mr. Maris weet mevrouw Aernout er echter van te overtuigen dat het moment om over deze kwestie een proces tegen de Staat te beginnen niet erg gunstig is. Er was, zo repliceert mr. Maris in 1984 in antwoord op een vraag van de auteur, 'een conflictsituatie ontstaan, waarbij ook de heer Van der Putten was betrokken'. De kwestie-Van der Putten was in die dagen regelmatig onderwerp van debat in de Tweede Kamer.

Het als bijlage bij de Nota Visser nu complete Rapport-Zaaijer lokt bij de pers ook nu weinig kritische reacties uit. De enige die het rapport helemaal heeft gelezen, de Indië-specialist Paul van 't Veer, veegt in *Het Vrije Volk* met het rapport volledig de vloer aan. Hij schrijft op 16 december 1961:

De Commissie-Zaaijer heeft een rapport opgesteld, dat in zijn eenzijdigheid, oppervlakkigheid, bevooroordeeldheid en onwetendheid alles wat ik ooit op dit gebied heb gelezen met stukken slaat.

Muller veroordeelt Van der Putten

Nadat Muller von Czernicki heeft vernomen dat minister Visser de kwestie-Van der Putten volledig gaat onderzoeken, acht hij de tijd rijp de minister in te lichten over de wijze waarop Van der Putten hem in de loop der jaren heeft trachten zwart te maken. Op 25 november 1961 schrijft hij:

Als persoon, die op eervolle wijze trouw betoonde en meer dan zijn plicht gedaan heeft in het algemeen belang, [heb ik] bijzonder krenkend en uitermate grievend ondervonden: niet alleen de opzettelijke verdachtmakingen en kwalijke onderzoek-praktijken, welke zekere militaire instanties zich voorheen in Nederlands-Indië na de dood van Vaandrig Aernout jegens mij veroorloofd hebben, maar ook de nauw verholen smaad, de geniepige toespelingen en bedektelijke verdachtmakingen, waaraan ik thans nog bloot sta door het couranten-geschrift, dat zooal niet van den hand, dan toch uit den geest van de Heer van der Putten afkomstig is.

Vervolgens somt Muller acht gevallen op van Van der Puttens schadelijke praktijken en verzucht:

Moge de “Heer” van der Putten om deze handelwijze – vóóral met betrekking tot zijn uitlatingen in het openbaar ter zake der “Aernout-affaire”- en alle ellendige gevolgen, die zij heeft teweeg gebracht, weldra niet alleen terecht worden gewezen, maar ook terecht staan.

Muller eindigt zijn verzoek - ‘welhaast een bede te noemen’ - aan Visser om *openlijk en officieel van iedere blaam gezuiverd te worden.*

Het antwoord van Visser aan Muller is niet in het dossier aangetroffen, maar zijn veroordeling van Van der Putten in zijn Nota moet voor Muller misschien voldoende zijn geweest om zijn naam gezuiverd te zien. Als Muller had gewild dat Van der Putten alsnog wegens smaad terecht moest staan, dan had hij een aanklacht moeten indienen. Dat heeft hij niet gedaan.

In januari 1962 komt de *Haagse Post* met een groot omslagverhaal over de moord op Aernout. Het leeuwendeel betreft een nauwkeurige beschrijving van de gebeurtenissen op de noodlottige avond van 28 februari 1948. De schrijver – hoogstwaarschijnlijk de latere hoofdredacteur van *Vrij Nederland*, Joop van Tijn, die toen deel uitmaakte van de HP-redactie – baseert zijn stuk op de verklaring van Muller en op de tekst van het vonnis dat de Indonesische rechter op 15 april 1950 uitsprak ten aanzien van bendelid Gerong. Verder citeert de HP de weduwe Aernout, die nog steeds volledige opening van zaken eist over de moord. Muller von Czernicki komt ook nog aan het woord. Hij verwijst ondermeer naar zijn hierboven geciteerde protestbrief aan minister Visser. Vier weken eerder, op 16 december 1961, citeert de *Haagse Post* Van der Putten onder de kop: *Ik ben geen querulant*. Hij toont grote tevredenheid met de wijze waarop *De Telegraaf* over hem schrijft en ziet zichzelf als ‘vasthouder die zijn mond niet kan houden’ en ‘altijd zijn plicht heeft gedaan’. In het volgende hoofdstuk zal blijken hoe hij in dit populaire ochtendblad, al dan niet met medeweten van redacteur Bart Lulofs, regelmatig de ‘feiten’ naar zijn hand zette.

In juli 1962 geeft mevrouw Aernout de strijd op. Zij laat via het Algemeen Nederlands Persbureau het volgende weten: *Na jarenlang vergeefs pogingen om te trachten de instructie inzake de moord op mijn echtgenoot hier te lande te doen openen, heb ik moeten constateren dat ik op geen enkele wijze recht kan krijgen. Geestelijk en financieel is het voor mij vanzelfsprekend onmogelijk in verband met het bovenstaande zo door te gaan.*

In haar laatste brief van 3 december 1961 gericht aan de minister van Defensie beklaagt zij zich er al over dat al haar verzoeken voor een nieuw onderzoek, ondermeer gericht aan de koningin, nimmer zijn beantwoord. Tot op zeer hoge leeftijd zal zij blijven geloven altijd te zijn benadeeld. Ook in 1962 neemt Van der Putten zelf ontslag in het volledige genot van zijn pensioenrechten en treedt in dienst van een particuliere onderneming.

De verwikkelingen rond de moord op Aernout lijken nu toch echt definitief tot het verleden te behoren, maar 21 jaar later duikt de kwestie toch weer op.

Film *De Schorpioen*

In 1983 komt de filmregisseur Ben Verbong op het idee om over die Indische wapensmokkelzaak ten tijde van de politionele acties een speelfilm te maken. De titel luidt *De Schorpioen*. Dit is voor NRC Handelsblad aanleiding zijn in Indische en Indonesische zaken gespecialiseerde redacteur - en vele jaren later auteur van dit boek - een groot stuk in het Zaterdagbijvoegsel te laten schrijven over de zijns inziens nooit opgeloste moord op vaandrig Aernout.

Eerlijkheidshalve moet hier worden opgemerkt dat ook ik kritiekloos citeer uit het van Van der Putten afkomstige 'verslag' van het gesprek met Spoor. Ook geloof ik voetstoots het verhaal van Verbong dat hij bij het maken van *De Schorpioen* 'bedreigd' zou zijn geworden. Verbong geeft later ruiterlijk toe dat deze leugen niets anders dan een ordinaire PR-stunt van hem is geweest.

Uit bekende maar onverwachte hoek komt een forse reactie op het NRC-verhaal; namelijk van ex-politie-inspecteur Leo Krijger. Hij bestrijdt mijn stelling dat de moord op vaandrig Aernout nooit volledig is opgelost. Immers Krijger zelf was degene die de bendeleden heeft opgespoord, gearresteerd en tot een bekentenis heeft gebracht, die tot een veroordeling door een Indonesische rechtbank heeft geleid. Uit Krijgers acht getypte vellenlange betoog blijkt dat hij grotendeels gelijk heeft, maar ook van alles door elkaar haalt. Zo wijst hij Pa Satoe als de veroordeelde bendeleider aan en niet Gerong.

Het is duidelijk dat Krijger niet beschikt over het vonnis, noch over andere stukken uit het procesdossier, inclusief zijn eigen getuigenverklaring. Omdat ik op dat moment het vonnis noch andere relevante stukken had - de bijlagen van het Rapport-Zaaijer waren nog toen nog steeds gesloten - geloofde ik Krijger op zijn woord en schreef begin 1985 een tweede aanvullend artikel dat geheel was gebaseerd op zijn beweringen. Deze zullen vele jaren later, ook op allerlei andere punten, de toets der kritiek niet kunnen doorstaan.

Het heeft er alle schijn van dat Krijger zo uitgebreid uitpakt uit verontwaardiging dat hij nooit door de Commissie-Zaaijer of ander een onderzoeksteam is gehoord, terwijl hij en zijn mannen toch degenen zijn geweest die de zaak hebben opgelost. Ook Krijger houdt nog een krachtig pleidooi om de weduwe Aernout een volledig militair pensioen te bezorgen nu hij immers heeft aangetoond dat Aernout door 'extremisten' is gedood. Dat de wijze waarop deze KNIL-miliciën door een kogel werd getroffen, van geen enkele invloed is geweest op de hoogte van het bedrag dat diens weduwe als AOR-uitkering heeft ontvangen, weet Krijger dan nog niet. En ik evenmin.

Bronnen

Het betreffende AOR- Reglement is terug te vinden in “Sociale Zaken, Supplement 197 (juli 1988) – Oorlogsgetroffenen. Div. 2-11” Uitgegeven door Kluwer. De meeste openbare bibliotheken hebben het uitsluitend als naslagwerk.

De correspondentie tussen het Hoofd van de Afdeling Militaire Personeelszaken en de Commissie-Zaaijer, bevindt zich onder de Bijlagen van het Rapport-Zaaijer waarvan de vindplaats al eerder is vermeld.

Het door Van der Putten geproduceerde en eigenhandig uitgetikte ‘verslag’ van de bijeenkomst met generaal Spoor, Westerling en een aantal BBM-bestuursleden is afkomstig uit het Dossier-De Boer.

De brief van Westerling aan de minister van Defensie bevindt zich ook in het Nationaal Archief bij de stukken betreffende de Commissie-Zaaijer en de kwestie Van der Putten.

De Nota Visser plus alle bijlagen is onderdeel van de Handelingen van de Tweede Kamer, parlementair jaar 1961-1962.

De brief van Muller von Czernicki aan minister Visser is te vinden in het Nationaal Archief bij de stukken betreffende de kwestie-Van der Putten/Commissie-Zaaijer.

Het artikel in de *Haagse Post* over de moord op Aernout verschijnt op 13 januari 1962.

Op 17 juli 1962 verspreidt het ANP het bericht dat mevrouw Aernout haar strijd voor heropening van het onderzoek naar de moord op haar heeft opgegeven.

Het interview met oud-politie-inspecteur L. Krijger staat te lezen in NRC Handelsblad van 19 januari 1985 als een reactie op een eerder groot stuk in het Zaterdag Supplement van deze krant dat verscheen op 8 september 1984.

Krijgers eigenhandig getypte herinneringen over de moordzaak bevinden zich in het Dossier-De Boer.

De film *De Schorpioen* van Ben Verbong kwam in 1984 in roulatie in de Nederlandse bioscopen en is in 2002 ook op DVD uitgebracht. Lengte 98 minuten.

Hoofdstuk VII

Nieuwe publicaties

Ruim zeventien jaar na de verschijning van twee artikelen over de moord op vaandrig Aernout in *NRC Handelsblad*, duikt een grote foto van vaandrig Aernout onverwacht weer op in *AD Magazine*. De aanleiding is een verzoek van de redactie van deze zaterdagse kleurenbijlage bij het *Algemeen Dagblad* om een stuk te schrijven over de zogeheten Schat van Nakamura, genoemd naar de Japanse officier die in augustus 1945 in het toenmalige Batavia een pandhuis vol juwelen leegroofde. Het verzoek is aan mij gericht, waarbij ik beding om tegelijkertijd ook te schrijven over andere uitspattingen, zoals corruptie en geruchten over smokkel van wapens en goederen door Nederlandse militairen in het naoorlogse Nederlands-Indië. Daarbij kan vanzelfsprekend de moord op vaandrig Aernout niet ongenoemd blijven en kan een foto van hem niet ontbreken.

Voor beide artikelen heb ik uitgebreid onderzoek gedaan in archieven en daarnaast uit de mond van een aantal personen hun herinneringen opgetekend voor zover zij mij betrouwbaar genoeg voorkwamen. Toch heb ik toen het waarheidsgehalte van sommige mensen die vertellend terugblikten, te weinig kritisch bezien of onvoldoende getoetst aan andere bronnen. Het heeft geen zin om die mensen hier te noemen. Het gaat om mijn eigen lichtvaardigheid.

De overvloedige onderzoeksresultaten die ik lang niet allemaal kwijt kon in de twee artikelen in *AD Magazine*, heb ik twee jaar later gebruikt om een heel boek over het onderwerp te schrijven. *Een Bende op Java* kwam in het voorjaar van 2005 uit bij Van Gennep in Amsterdam. Dit was voor het veteranenmaandblad *Checkpoint* aanleiding om met mij een vraaggesprek te houden.

In dat zelfde nummer kreeg de freelance journalist Henk Hovinga die al geruime tijd over dezelfde materie had gepubliceerd, uitgebreid de gelegenheid zijn geheel eigen versie van de ‘feiten’ te presenteren.

Het gaat mij niet om hier omstandig kritiek uit te oefenen op het stuk van Hovinga. Ieder heeft zijn eigen manieren van schrijven en om opgetekende beweringen op hun waarheid te toetsen. Een discussie daarover hoort hier niet thuis. Het gaat mij veel meer om de vraag waarom de redactie van *Checkpoint* het stuk heeft geplaatst, terwijl het mijns inziens wemelt van de onbewezen stellingen en speculaties. Als er in eigen huis te weinig kennis voorhanden is om de gepresenteerde feiten op hun waarheidsgehalte te toetsen, heeft een (hoofd)redactie twee opties: het stuk niet te plaatsen, of te gaan zoeken naar een goedgeïnformeerde buitenstaander. Deze kan dan ten behoeve van een goed

redactioneel oordeel kritische kanttekeningen plaatsen en die, uiteraard als deze voldoende overtuigingskracht hebben, vervolgens met de auteur bespreken om op die manier te komen tot een kwalitatief beter stuk.

Immers, een algemene journalistieke stelregel is dat hoofdredacties artikelen die door *freelancers* worden aangeboden toetsen op hun betrouwbaarheid. Die stelregel heeft de redactie van *Checkpoint* hier helaas niet toegepast, waardoor de lezer de indruk krijgt dat alle feiten in het betreffende artikel na grondig onderzoek op heldere en juiste wijze zijn gepresenteerd.

Hovinga baseerde zich grotendeels op wat ooggetuigen zich na ruim een halve eeuw nog konden herinneren. Dat leest misschien prettiger dan citaten uit vaak wat formeel gestelde documenten, maar houdt ook nogal wat risico's in bij pogingen om zo dicht mogelijk bij de waarheid te komen. Dergelijke herinneringen, zo tonen ervaringen met *oral history*-projecten aan, zijn door de bank genomen minder betrouwbaar, waarbij ik niet wil zeggen dat mensen doelbewust leugens verkopen. Naast geheugenverlies op hogere leeftijd is het een zeer menselijke neiging om de eigen rol in de geschiedenis fraaier voor te stellen dan die eigenlijk is geweest. Het is jammer dat in het artikel met deze onzekere factor te weinig rekening is gehouden en dat de redactie van *Checkpoint* daar te gemakkelijk aan voorbij is gegaan.

Een andere valkuil die Hovinga niet heeft weten te vermijden, is het tonen van een te grote persoonlijke empathie voor mensen die menen slachtoffer te zijn geworden van onrecht. Ik duid hier in het bijzonder op de nabestaanden van vaandrig Aernout, die alle ruimte krijgen te betogen dat hen tekort is gedaan wat betreft de financiële compensatie voor het verlies van hun man en vader. Het was de journalistieke plicht van Hovinga geweest er op te wijzen dat, zowel de toenmalige minister van Oorlog Ir. Staf, als premier De Quay in het openbaar hebben verklaard dat de weduwe van Aernout en haar kinderen precies hebben gekregen waar zij recht op hadden op grond van de toen voor KNIL-militieplichtigen geldende Algemene Oorlogsongevallenregeling (AOR). Ik ga er tenminste van uit dat hij als onderzoeksjournalist op de hoogte was dat de toenmalige minister van Oorlog dit in 1952 deed en de premier tien jaar later nog eens. Voor de volledigheid, dit antwoordde De Quay op 21 november 1961 namens de minister van Defensie op schriftelijke vragen van het Tweede Kamerlid Kieft (AR): *De weduwe van wijlen de heer R.L.C. Aernout had, als nabestaande van een niet-beroepsmilitair van het KNIL, geen recht op een militair pensioen. Overeenkomstig de ter zake geldende Nederlandsch-Indische wettelijke voorschriften kon zij recht doen gelden op een periodieke uitkering op de voet van de algemene oorlogsongevallen regeling. Die uitkering werd haar bij beschikking vanwege het toenmalige ministerie van Overzeese Gebiedsdelen op 29 maart 1949 toegekend met ingang van 29 februari 1948, dit is de dag na het overlijden van haar echtgenoot. Zij heeft die uitkering zonder onderbreking tot op heden genoten.*

Slechts herinneringen zouden beter zijn geweest

Een derde methode die de *Checkpoint*-redactie bij voldoende twijfel aan volledige waarheidsgetrouwheid, ook had kunnen volgen, is Hovinga te vragen met een semi-fictief artikel te komen, waarin veteranen zonder enige beperking hun eigen verhaal kunnen vertellen over hun ervaringen met schandalige en wellicht criminele toestanden die zij zich uit hun Indische diensttijd herinneren. Een dergelijke aanpak zou zeer voor de hand hebben gelegen, omdat de redactie van *Checkpoint* als veteranenplatform regelmatig boeiende herinneringen van oud-strijders afdrukt, zonder deze nauwkeurig op hun historische juistheid te toetsen,

Uit de vele instemmende en verontwaardigde reacties op het weinig feitelijke artikel, blijkt dat talloze Indië-veteranen hun slachtofferrol van een falend Nederlands beleid in het Indonesische conflict, alleen maar zien bevestigd. Dit kan toch echt niet de bedoeling van de *Checkpoint*-redactie zijn geweest. Nogmaals, het is hier niet de plaats om gedetailleerd kritiek te leveren op deze *Checkpoint*-publicatie. Het gaat mij uitsluitend om de riskante methodiek te relativiseren die Hovinga, blijkbaar gesteund door de redactie, heeft gemeend te moeten toepassen. Desalniettemin vind ik het nuttig om één voorbeeld te noemen ter illustratie dat speculeren over een onduidelijk detail soms tot merkwaardige gedachten kan leiden.

De veronderstelling als zou Prins Bernhard in 1948 in het geheim in Indonesië zijn geweest, is slechts gebaseerd op deze aantekening in Aernouts agenda op 17 februari 1948: “147 man: Prins Bernhard :18.00.”

Nog afgezien van de zeer reële onmogelijkheid dat een dergelijk bezoek door niemand zou zijn opgemerkt, zou de ‘goed ingevoerde’ scribent hebben moeten weten dat de naam “Prins Bernhard” slaat op de kaderschool in Tjimahi die zijn naam droeg. Aernout schreef in zijn agenda niets anders dan dat hij er op de betreffende datum voor moest zorgen dat een groep van 147 pupillen om zes uur ’s avonds naar of van die kaderschool moest worden vervoerd. Een typische taak voor een transportofficier, wat Aernout toen was.

Nederlandse kranten meldden op 18 februari 1948 dat Prins Bernhard de vorige dag aan de kade in Rotterdam stond om met de *Zuiderkruis* uit Indonesië teruggekeerde Nederlandse troepen te verwelkomen.

Hoe overtuigd Hovinga is van zijn eigen gelijk, blijkt uit het feit dat hij in een boek van zijn hand, getiteld *Met de dood voor ogen*, dat uitkwam in 2005, nog steeds beweert dat de weduwe Aernout en haar kinderen ernstig tekort zijn gedaan en hij de Bernhard-mythe andermaal ten tonele voert.

Hij doet dit blijkbaar met zo veel overtuiging dat hij de bekende amateur-historicus Geert Mak bij wijze van aanbeveling spontaan doet uitroepen hoe *fantastisch* het toch is dat Hovinga *dit alles nog voor de geschiedenis heeft vastgelegd*. Daarmee geeft deze veelgelezen schrijver en maker van een goed bekeken serie over de geschiedenis van Europa in de 20ste eeuw, een nogal

stuitende bijdrage aan de talloze mythes die in de loop der jaren rond de moord op Aernout zijn ontstaan. Waar nog bijkomt dat Mak die de redactie van het zondagse radioprogramma over geschiedenis OVT dikwijls adviseert, Hovinga in 2006 nog eens de gelegenheid biedt zijn speculatieve Aernout-verhaal onbekommerd de ether in te sturen. De luisteraar wordt in die uitzending nog maar eens verteld dat de familie Aernout als gevolg van een veel te karige overheidsuitkering jaren in grote armoede heeft moeten leven. Dat dit in vergelijking met de nieuwe leefomstandigheden van veel andere uit Indonesië teruggekeerde Nederlanders een scheve voorstelling van zaken is, had Mak als schrijver van *De eeuw van mijn vader* moeten weten. Zeker nadat ik Mak na het verschijnen van dat boek persoonlijk attent heb gemaakt op talloze fouten en het gebrek aan inzicht in de Indische samenleving. Die goedbedoelde correcties hebben blijkbaar niet het beoogde effect gehad.

Overigens zijn Mak en Hovinga niet de enigen die de mythe in stand houden dat de weduwe van Aernout nauwelijks het hoofd boven water heeft kunnen houden, omdat zij geen volwaardig militair pensioen zou hebben gekregen. Zich baserend op met name het *Checkpoint*-artikel en het boek *Met de dood voor ogen* spreekt bijvoorbeeld wijlen Anth. P. de Graaff, auteur van vele zeer leesbare boeken over de naoorlogse gebeurtenissen in Indonesië, kort voor zijn dood in januari 2008 nog schande over wat de weduwe Aernout in materiële zin tekort zou zijn gedaan.

Van der Putten ontmaskerd als vervalser

In hoeverre het *Checkpoint*-verhaal, het kort daarna verschenen boek van dezelfde schrijver en de ook het door Hovinga verzorgde OVT programma voor de twee kinderen van Aernout aanleiding is geweest naar nieuwe wegen te zoeken om te komen tot volledige rehabilitatie door de Nederlandse overheid is niet goed duidelijk. Vast staat wel dat zij in 2007 ondermeer te rade zijn gegaan bij Gerard de Boer, de man die als geen ander zeer goed is ingevoerd in deze gecompliceerde materie vol voetangels en klemmen.

In dat overleg met de familie krijgt De Boer een aantal documenten in handen, die al snel een kritische bestudering waard blijken te zijn. Het betreft een residu van het Dossier-Van der Putten dat na diens dood op dringend verzoek van zijn vrouw is vernietigd. Kopieën ervan zijn begin jaren zestig in handen gekomen van Telegraaf-journalist Bart Lulofs waarover ik al eerder schreef.

Na de dood van Lulofs die net als Van der Putten en mevrouw Aernout in Bussum woonde, kwamen de stukken in handen van de Aernouts en in 2007 dus weer onder de ogen van De Boer.

Vanaf het moment dat hij beschikte over een kopie van de oorspronkelijke en volledige tekst van het 'verslag' van de *meeting* in Bandoeng met Spoor en Westerling, groeide zijn achterdocht.

Toen De Boer later de in 2001 vrijgegeven letterlijke teksten van de gesprekken die de Commissie-Zaaijer met getuigen had gevoerd, nog eens doornam, las hij dat het BBM-bestuurslid Mylanus die ook bij de *meeting* aanwezig was, de Commissie had verzekerd dat van dat gesprek nooit notulen zijn gemaakt. Verder viel het De Boer op dat in het van Van der Putten afkomstige ‘verslag’ wordt gesproken over geknoei bij de Leger Aanschaffingdienst (LAD), terwijl uit diverse documenten is gebleken dat deze affaire zich pas ruim een jaar later (eind 1949) afspeelde.

Bij het stapeltje ‘Lulofs-documenten’ dat in het bezit kwam van de familie Aernout, bevonden zich ook een aantal door Van der Putten zelf getypte brieven. Het viel De Boer op dat Van der Putten zowel in die brieven als in het omstreden ‘verslag’ consequent een y typt waar er eigenlijk een ij zou moeten staan. Voor De Boer was nu een overtuigend en sluitend bewijs geleverd dat Van der Putten zelf een met citaten van Spoor verlevendigd verslag had getypt ten behoeve van Lulofs publicaties in *De Telegraaf*.

Een regelrechte vervalsing dus. Je zou er Van der Putten nog bijna postuum een ‘compliment’ voor willen geven dat hij tientallen jaren lang een heel stel journalisten daarmee om de tuin heeft geleid. Met het gevolg dat generaal Spoor door journalisten de meest verregaande uitspraken in de mond zijn gelegd. Ook door mij, moet ik niet zonder enige schaamte bekennen. Alleen Westerling heeft in 1962 in zijn brief aan de regering daar een fikse correctie op aangebracht en Van der Putten ook voor zijn onverantwoordelijk gegoochel met documenten krachtig de mantel uitgeveegd. De weduwe van generaal Spoor heeft bij mijn weten nooit geprotesteerd tegen de uitspraken die Van der Putten haar man toedicht. Als zij dat had gewild had mevrouw Spoor dit bij voorbeeld kunnen doen in haar boek *Achteraf kakelen de kippen*, waarin zij herinneringen ophaalt aan haar man.

Ook het origineel van een ‘onder ede’ afgelegde verklaring in 1950 door twee dienstplichtige militairen die door Aernout waren gevraagd op 28 februari mee te gaan naar Lembang, is duidelijk door Van der Putten met y’s voor ij’s opgesteld en (door hen?) ondertekend. Hun verklaring stond prominent afgedrukt in *De Leidsche Post*. En of het wel om de juiste man gaat is ook twijfelachtig, omdat één van hen hier Hovestad heet, terwijl de weduwe Aernout tijdens verhoren in 1948 dezelfde man meermalen als Oberstadt aanduidt.

De Commissie-Zaaijer komt in haar rapport tot de slotsom dat Van der Putten een querulant is aan wiens geestelijke vermogen mag worden getwijfeld. Nu is ook nog eens duidelijk aangetoond dat hij er evenmin voor terugschrok om documenten te vervalsen ten behoeve van publicaties die voornamelijk zijn eigen belang dienden. Dit betekent een definitieve ontkrachting van de al veel te lang heersende mythe als zou deze man een onbaatzuchtige strijder zijn geweest tegen corruptie en onrecht en belangeloos zou zijn opgekomen voor de belangen van de weduwe Aernout.

Bronnen:

De twee artikelen in *AD-Magazine* verschenen op 12 en 19 oktober 2002.

Het verhaal van Henk Hovinga staat in *Checkpoint* van maart 2005,

De OVT-radioprogrammas van Hovinga over de moord op Aernout zijn uitgezonden op 9 en 16 april 2006.

Hoofdstuk VIII

VVD-initiatief voor rehabilitatie

De recente publicaties brengen Robert Aernout jr. die in 1963 naar Nieuw Zeeland emigreerde en sinds 1970 in Australië woont, ertoe om begin 2007 zijn vaders naam eens te Googelen. Daar vindt hij een gedocumenteerd verslag van de hand van Gerard de Boer met zijn e-mailadres. Hij neemt contact met hem op en raadt zijn zus Alice die in Engeland woont, aan hetzelfde te doen. Inmiddels heeft Alice Aernout de gepensioneerde zakenman Jan Willem Willemsen uit Bentveld ontmoet, die als jonge reserve-luitenant nog in 1949 ruim een jaar in Indonesië heeft gediend en grote belangstelling toont voor de moord op haar vader. Samen bezoeken zij in mei 2007 Gerard de Boer die eerder van Alice een stapel documenten uit het familiedossier toegestuurd heeft gekregen. Bij Willemsen ontstaat het denkbeeld een poging te doen om bij een VVD-kamerlid aandacht te vragen voor de zaak-Aernout.

Het zit de familie namelijk nog steeds dwars dat Aernout indertijd het verwijt heeft gekregen grote risico's te hebben genomen om 'zonder dienstopdracht' naar het 'onveilige' Lembang te gaan. Dit zou aanleiding zijn geweest mevrouw Aernout indertijd een volwaardig militair pensioen te onthouden. Robert en Alice willen hun bejaarde moeder (geboren in 1911) graag nog gelukkig maken met een officiële rehabilitatie van haar overleden man. Volgens hen is hun vader ten onrechte verweten te veel op eigen houtje corruptie en zwendel bij de CMV te hebben willen opsporen. Hij zou zich daarbij te veel hebben blootgesteld aan persoonlijke risico's.

Om tot actie te komen zal Willemsen zijn buurman, oud-burgemeester Van der Heijden van Zandvoort (Bentveld is daar een deelgemeente van) die net als Willemsen zelf lid is van de VVD, benaderen. Van der Heijden regelt voor 13 september een afspraak in Den Haag met het VVD-Tweede Kamerlid Halbe Zijlstra. Behalve Van der Heijden zelf zijn uitgenodigd dochter Alice, haar vriend J.W. Willemsen en Gerard De Boer. De laatste heeft voor Zijlstra een selectie samengesteld uit zijn verzameling Aernout-documenten voor het geval het Kamerlid metterdaad verdere stappen zal gaan ondernemen.

Op 13 september 2007 blijkt dat Zijlstra zijn fractie-assistent Van Hunnik heeft meegenomen.

Het belangrijkste resultaat van het onderhoud is dat Zijlstra toezegt op eigen titel een gedocumenteerde brief aan minister van Defensie Van Middelkoop te zullen schrijven met het verzoek de kwestie-Aernout nogmaals te onderzoeken. Zijlstra stelt als voorwaarde voor zijn actie dat deze absoluut buiten de media moet blijven. Na drie maanden is de brief gereed en deze gaat op 15 januari 2008 op de post naar Van Middelkoop. De brief begint als volgt:

Geachte heer van Middelkoop,

Op 4 augustus 2006 heeft de Stichting Administratie Indonesische Pensioenen aan de heer Heijstek een brief gestuurd inzake de zaak Vaandrig Aernout. In deze brief wordt aan mevrouw Aernout meegedeeld dat op grond van het feit dat Vaandrig Aernout in het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger geen beroepsmilitair was, er geen aanspraak gemaakt kan worden op een pensioen of vergelijkbare (periodieke) uitkering.

Uit diverse contacten met direct betrokkenen betwijfel ik dat de grond van weigering van enige vorm van erkenning voor mevrouw Aernout en haar familie de juiste is. Op basis van een aantal, recent vrijgegeven, documenten onderbouw ik mijn twijfel onderstaand:

- 1) Er was sprake van een onderzoek naar corruptie in het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger;*
- 2) Vaandrig Aernout was informant van de inlichtingendienst NEFIS, de Centrale Justitiële Afdeling (MP) te Batavia en de Veiligheidsdienst van het vliegveld Andir.*
- 3) Vaandrig Aernout was uit hoofde van laatstgenoemde functie op bezoek bij 1ste Luitenant Muller von Czernicki (Veiligheidsofficier van het vliegveld Andir).*
- 4) Vaandrig Aernout is geliquideerd.*

Vervolgens werkt Zijlstra deze vier punten één voor één uit met verwijzing naar een aantal door De Boer aangeleverde documenten en eindigt zijn brief met de volgende woorden:

Op basis van deze gegevens, kan niet anders geconcludeerd worden dan dat Vaandrig Aernout in zijn rol als informant op bezoek was bij de 1ste Luitenant Muller von Czernicki [veiligheidsofficier van het vliegveld Andir te Bandung]. Ik doe daarom op persoonlijke titel een beroep op u om nogmaals naar deze zaak en de aangevoerde feiten te kijken. In mijn optiek heeft mevrouw Aernout minimaal recht op erkenning dat haar man rechtmatig op bezoek was bij de 1ste Luitenant Muller von Czernicki te Lembang [Bandung]. Desgevraagd ben ik gaarne bereid om alle onderliggende stukken voor de bovenstaande feitelikheden aan te leveren.

De redenering die Zijlstra in zijn brief volgt, komt in het kort op het volgende neer: als de minister bereid is te erkennen dat Aernouts verblijf in Lembang direct te maken had met zijn werk, dan heeft dit positieve gevolgen voor de pensioenrechten van zijn weduwe, ondanks wat de Stichting Administratie Indonesische Pensioenen Heijstek eerder heeft doen weten.

Militieplichtig

Teun Heijstek is degene geweest die als eerste op onderzoek ging om er achter te komen waarom de weduwe Aernout nimmer het pensioen had gekregen, waarop zij volgens talloze publicaties recht had. Op 8 juni 2006 leest hij een artikel in de *Leeuwarder Courant* onder de kop *Uitgever wil staatspensioen voor*

weduwe. Die uitgever is Van Wijnen in Franeker, bij wie Hovinga's boek *Met de dood voor ogen* in 2005 is verschenen. In dit boek staat een lang hoofdstuk dat is gewijd aan de kwestie Aernout, inclusief het verhaal dat mevrouw Aernout op schandelijke manier altijd een militair weduwepensioen is onthouden.

Van Wijnen zegt in de *Leeuwarder Courant* de voorzitter van de Tweede Kamer een brief te hebben gestuurd, omdat het hoog tijd wordt dat deze zaak wordt rechtgezet. Heijstek, zoon van een oud-KNIL-militair, schrijft naar aanleiding van het artikel een brief aan premier Balkenende. Via een weg langs verschillende ministeries komt zijn brief uiteindelijk bij de Stichting Administratie Indonesische Pensioenen (SAIP). Heijstek ontvangt op 5 augustus een briefje met de volgende zinsnede:

Uit onze archieven is gebleken dat vaandrig Aernout in het KNIL geen beroepsmilitair was (hij was militieplichtig) en aldus geen deelgenoot was in enig weduwe- en wezenfonds. Als gevolg hiervan kan de SAIP dan ook aan zijn weduwe helaas geen pensioen of vergelijkbare (periodieke) uitkering toekennen. Verder laat wet- en regelgeving ons geen ruimte toe om in het geval zoals door u aangegeven enige compensatie te kunnen regelen. Het spijt ons u geen positief antwoord te kunnen verstrekken.

Dit briefje zal later voor Gerard de Boer de opmaat worden de 'pensioenmythe' definitief te ontrafelen.

In het voorjaar van 2008 wordt bekend dat Van Middelkoop Zijlstra's verzoek heeft doorgestuurd naar de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, want volgens hem is niet Defensie maar zijn collega van BZK verantwoordelijk voor zaken betreffende Indische pensioenkwesties. Zij is het daar niet mee eens, omdat het hier een militair-historisch onderzoek betreft en schuift Zijlstra's brief naar hem terug. Na maanden van interministerieel gehakketak komt er in de zomer een compromis uit de bus: de minister van Binnenlandse Zaken zal het onderzoek gaan verrichten, waarbij haar ambtenaren een beroep zullen kunnen doen op de deskundigheid van het onder het ministerie van Defensie vallende Nationaal Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Begin oktober – dus bijna tien maanden na Zijlstra's brief – meldt een woordvoester van Binnenlandse Zaken dat er nog dezelfde maand het eerste overleg met historici van het NIMH zal plaats hebben. Verder laat zij weten dat ze de nieuwe door De Boer ontdekte gegevens die hij aan Zijlstra heeft doorgestuurd, eveneens aan de onderzoekers ter beschikking heeft gesteld. Bij die nieuwe informatie van De Boer zit dan ook het volledige bewijs dat mevrouw Aernout als weduwe van een omgekomen KNIL-miliciën nooit en te nimmer voor een militair weduwepensioen in aanmerking zou zijn gekomen, maar is aangewezen op een uitkering volgens de Algemene Oorlogsongevallenregeling (AOR). In het door De Boer aandachtig gelezen AOR-reglement wordt verwezen naar de bepaling dat de hoogte van de uitkering wordt vastgesteld volgens een percentage van de inkomsten die de overledene

destijds als burger verdiende. Ook telt het aantal wettige en minderjarige kinderen die hij achterlaat, in die berekening mee. Uit het AOR-reglement blijkt ook dat alleen ‘oorlogsletsel’ de oorzaak van overlijden moet zijn geweest. In zijn nagezonden documenten aan Zijlstra sluit De Boer ook nog een door hem gevonden krantenbericht bij, uit november 1962, waarin toenmalig premier De Quay naar aanleiding van Kamervragen verwijst naar de AOR-regeling die op de weduwe Aernout van toepassing is. (Zie voor de letterlijke tekst hoofdstuk VII)

De Boer mailt in juli 2008 zijn bevindingen over het pensioen ook door naar Alice Aernout en Willemsen. Zij tonen zich ontsteld en willen het aanvankelijk nauwelijks geloven. Het betekent immers dat de bodem onder Zijlstra’s brief is weggeslagen. Weg is de hoop dat mevrouw Aernout met terugwerkende kracht toch een volwaardig militair weduwepensioen wordt toegekend. Over die mogelijkheid, zo herinnert De Boer zich uit telefoongesprekken, heeft dochter Alice meermalen gesproken. Op advies van De Boer heeft zij tijdens het gesprek met Zijlstra nooit over geld gesproken.

Overleg in Amsterdam

Alice Aernout en haar vriend Willemsen beseffen dat een onderzoek niet het beoogde resultaat meer kan opleveren, te weten een militair weduwepensioen met terugwerkende kracht, dat al gauw in de tonnen zou zijn gelopen. De Boer stelt hen voor om er nu toch maar eens een journalist bij te halen en dan gezamenlijk te overleggen wat er dan nog mogelijk is om de regering er toe te brengen vaandrig Aernout volledig te rehabiliteren. Alice Aernout en Willemsen gaan akkoord met zijn voorstel om mij mee te laten denken.

Ik vind dat een nieuw verzoek, wellicht in de vorm van een rekest aan regering of koningin, gericht moet zijn op de al eerder in dit boek letterlijk geciteerde passage uit het Rapport-Zaaijer, waarin Aernout in harde bewoordingen wordt verweten dat hij maar zo’n beetje voor detective heeft gespeeld.

Ik maak daarvoor een opzet en neem enkele kopieën mee voor de anderen naar het gezamenlijk overleg op 29 juli 2008 in Amsterdam. Alice en Willemsen lezen mijn tekst en vertellen De Boer en mij dat zij een bevriende advocaat zullen vragen of een dergelijk verzoek, maar dan in de juiste juridisch-ambtelijke taal gesteld, een haalbare kaart is. Over de afloop zullen ze ons zo snel mogelijk berichten.

Als Alice Aernout er bij mij op aandringt alle publiciteit te mijden, wijs ik er op dat Zijlstra’s brief op de VVD-fractie-site voor iedereen is te lezen. De Boer heeft dit kort tevoren bij toeval ontdekt en voelt zich daardoor ontheven van zijn zwijgplicht jegens de pers. Waarom aan de ene kant Zijlstra publiciteit rond zijn brief volstrekt ongewenst vindt, maar die brief toch volledig op de site van zijn eigen fractie is gezet, daar is De Boer nooit achter gekomen. Ik zeg tegen Alice

dat zij er nu wel rekening mee moet houden dat een journalist die op zoek naar nieuws de parlementaire *site* raadpleegt, er over zou kunnen gaan schrijven. Ongeveer een week na het overleg in Amsterdam wordt ik gebeld door een oud-NRC-collega Harm Botje, die nu werkt als verslaggever bij *Vrij Nederland*. Hij zegt dat hij net mijn boek *Een bende op Java* heeft gelezen en vraagt me of er in de Aernout-zaak de laatste jaren nog iets is gebeurd. Wat te doen? Publiciteit wordt door dochter Alice absoluut niet op prijs gesteld, maar een goede collega stuur je ook niet het bos in als je beter weet. Ik vertel hem over de wens van Alice, maar verwijs hem zonder verder commentaar naar de *site* van de VVD-fractie. Als hij wil schrijven doet hij dat maar. Het artikel in *Vrij Nederland* verschijnt op 30 augustus 2008 onder de kop *Nieuw onderzoek Indische moord. Eerherstel?*

Willemsen meldt: 'we willen stoppen'

Op 7 augustus 2008 mailt Willemsen naar Gerard de Boer:

Het gesprek met de advocaat heeft ons duidelijk gemaakt dat er geen juridische basis is om via gerechtelijke stappen de minister te dwingen afstand te nemen van de omstreden passages in het Rapport-Zaaijer. Ook van een beroep op billijkheid valt weinig te verwachten nu immers de brief van Halbe Zijlstra door minister Middelkoop min of meer ter zijde is geschoven. Op grond hiervan heeft Alice Aernout in overleg met haar raadslieden besloten om af te zien van een officieel verzoek om rehabilitatie bij de minister. De advocaat heeft haar verzoek om mevrouw Slim - Royaards [de weduwe Aernout-Royaards] hiervan formeel in kennis te stellen ingewilligd en hij zal in die brief tevens verwerken de juiste toedracht van het incident met dodelijke afloop van haar echtgenoot.

Voorts schrijft Willemsen dat Alice er krachtig op aandringt van iedere publiciteit af te zien om geen nieuwe emoties bij de familie op te wekken. Hij vraagt het een en ander ook aan mij door te geven.

In zijn korte antwoord aan Willemsen schrijft De Boer:

Jouw mail gelezen en begrepen. Ik zal dit doorgeven aan Peter en Harm Botje van 'Vrij Nederland'. In ieder geval zal ik, indien er ook andere journalisten contact met mij gaan opnemen, de zaak uitleggen. Ik neem aan dat je nu ook Halbe Zijlstra gaat inlichten.

Uit de correspondentie tussen Robert jr. en Zijlstra blijkt dat Willemsen dit niet heeft gedaan en dat zijn mail aan De Boer een doorzichtige poging moet worden gezien om hem en mij verder buiten de hele zaak te houden. Naar de reden valt slechts te gissen. Het besluit van Alice om af te zien van verder onderzoek naar de dood van haar vader, vormt voor broer Robert aanleiding om op 14 augustus 2008 een brief te schrijven aan Zijlstra:

Mijn zuster Alice Aernout heeft mij onlangs laten weten dat zij geen enkele belangstelling meer heeft voor uw initiatief om minister van Defensie Van Middelkoop te vragen een onderzoek in te stellen naar de omstandigheden

waarop mijn vader op 28 februari 1948 in Lembang (Java) de dood vond. Zij liet mij weten dat zij het liefst zou zien dat dit reeds lopende onderzoek, indertijd door u aangevraagd op verzoek van de nabestaanden van vaandrig Aernout, zou worden gestaakt. De beweegredenen voor haar verzoek heeft zij mij niet kenbaar gemaakt, noch weet ik of mijn zuster haar wens het onderzoek te staken reeds aan u heeft laten weten. Of mijn moeder de wens van mijn zuster deelt weet ik evenmin. Ik wil u met nadruk laten weten dat ik het met mijn zuster niet eens ben. Ik zou graag zien dat dit onderzoek in het belang van de waarheidsvinding geheel wordt afgerond. Met u hoop ik dat het onderzoek spoedig tot een bevredigend einde komt. Het spreekt vanzelf dat ik het hogelijk op prijs stel de uitslag van het onderzoek spoedig te vernemen. Wellicht kunt u mij nu al melden hoever het ministerie inmiddels is gevorderd met het onderzoek.

Uit Zijlstra's antwoord op 18 augustus blijkt dat van een verzoek tot stopzetting van het lopende onderzoek geen sprake (meer?) is. Alice heeft zich bedacht zonder dat zij noch Willemsen dit De Boer heeft laten weten. Zijlstra schrijft aan Robert:

Ik heb tot op heden geen contact gehad met uw zuster. Via de contactpersoon van uw moeder, de heer Willemsen, heb ik begrepen dat zij wel degelijk door wil gaan met een onderzoek. Ik wil dat zelf ook graag, omdat het verhaal rond uw vader een aantal zeer onbevredigende zaken bevat. Het zou jammer zijn vlak voor de finish te stoppen. De ministeries van Binnenlandse Zaken en Defensie hebben een maand geleden aangegeven dat ze inderdaad een onderzoek gaan doen en ik heb hen alle stukken die we verzameld hebben ter beschikking gesteld. Ze hebben niet aangegeven hoe lang het onderzoek gaat duren, maar het zal snel een paar maanden zijn. Ik ben blij dat u door wilt gaan en zal u op de hoogte houden van eventuele ontwikkelingen.

Op 27 september 2008 krijgt Robert naar enige aandringen van Alice de brief die de advocaat aan zijn moeder heeft geschreven. Robert is over de inhoud tevoren niet gekend. Mr. E.D. Wiersma van het door Alice Aernout ingeschakelde advocatenkantoor De Brauw, Blackstone, Westbroek in Den Haag, concludeert op basis van enkele documenten dat vaandrig Aernout niet uit liefhebberij speurde naar frauduleuze zaken bij de CMV. Hij verwijst daarbij naar het feit dat Aernout als informant inlichtingen verstrekke aan majoor Brouwer, hoofd van de Juridische Afdeling van de Militaire Politie, en in dit soort zaken ook regelmatig overlegde met luitenant Muller von Czernicki, veiligheidsofficier van het Bandoengse vliegveld Andir. Verder laat de advocaat mevrouw Aernout weten dat zij haar geschil niet meer kan voorleggen aan de rechter, omdat de termijn van dertig jaar daarvoor al verstreken is. Hij voegt daaraan toe dat als dit nog wel had gekund, hij niet verbaasd zou zijn als de rechter in haar voordeel zou hebben beslist. Mr. Wiersma eindigt zijn brief met:

Hoewel ik derhalve geen juridische mogelijkheden zie voor het redresseren van het u en wijlen uw echtgenoot gedane onrecht, ben ik van mening dat u zich terecht op het standpunt stelt dat de Commissie-Zaaijer zich met de geciteerde passage op onjuiste wijze heeft uitgelaten over uw echtgenoot. Ik hoop dat deze conclusie u tot steun is.

Het 'onderzoek' van Wiersma heeft hooguit een week geduurd. Voor de vlotte conclusie dat Aernout méér was dan een liefhebber van het verzamelen van informatie over onregelmatigheden bij de CMV, wordt uitsluitend verwezen naar zijn contacten met majoor Brouwer en luitenant Muller. De advocaat had blijkbaar te weinig tijd om ook te kijken naar wat Auditeur-Militair mr. E. Bonn op 1 september 1949 aan de Procureur-Generaal nog meer schrijft. De volledige brief van Bonn is aanwezig in het Nationaal Archief als Bijlage II-3 van het Rapport-Zaaijer. Of Wiersma dan tot dezelfde conclusie was gekomen dat de Commissie-Zaaijer zich 'onjuist heeft uitgelaten' over het speurwerk van vaandrig Aernout, is op zijn minst twijfelachtig. Mr. Bonn schrijft namelijk: *Met rapporten, documenten, welke wijlen Aernout in zijn bezit had c.q. zou hebben gehad is op onverantwoordelijke en amateuristische wijze omgesprongen. Wat te denken van mevrouw Aernout - s.o.r. [met alle respect] - die geheime stukken afgeeft aan een zekere mijnheer B. en deze weer op zijn beurt weer aan zekere V. Luitenant Muller von Czernicki heeft kennelijk op laakbare en onverantwoordelijke wijze in criminele zaken voor Sherlock Holmes gespeeld. Insteede dat wijlen Aernout, Muller von Czernicki e.a. zich wendden tot Justitie en Militaire of Algemene Politie met verdenkingen, spelen zij gezamenlijk dan wel ieder voor zich geheimzinnig hun eigen spelletje.*

Het is een opinie die verdacht veel overeenkomt met de voor de nabestaanden gewraakte passage in het Rapport-Zaaijer:

Overtuigend bleek, dat hij een grote belangstelling had voor het inlichtingenwerk en terwijl aan zijn rechtschapenheid en goede bedoelingen niet mag worden getwijfeld, alle kenmerken vertoonde van de onbekwame en onbelangrijke dilettant, levende in een sfeer van detective-romantiek, geheimzinnigheid en gewichtigdoenerij.

Blijft de vraag of Zaaijers oordeel over Aernout inhoudelijk onjuist is, of dat hij niet deugt qua formulering, in de zin dat zij onnodig krenkend is voor Aernouts weduwe en haar kinderen. Dit is voornamelijk een ethische kwestie. Wat de feitelijke tekst van Zaaijer betreft, staan de meningen van mr. Bonn en mr. Zaaijer recht tegenover de haastig getrokken conclusie in de brief van advocaat Wiersma.

Geen pensioen, wel volledige rehabilitatie

Op 12 maart 2009 is Aernout ook officieel gerehabiliteerd. Minister Ter Horst van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties schrijft ook namens de minister van Defensie een brief aan het Kamerlid Zijlstra. Met een verwijzing naar het

feit dat Gerard de Boer de pensioen kwestie heeft opgelost, schrijft de minister, met kopieën aan de nabestaanden van Aernout, ondermeer het volgende; *Volgens de destijds geldende Nederlands-Indische wetgeving konden de nabestaanden van een overleden dienstplichtige KNIL militair aanspraak maken op een uitkering krachtens de Algemene Oorlogsongevallen Regeling' (AOR), indien er sprake was van een ongeval ten gevolge van handelingen van extremisten. Een dergelijke uitkering werd de weduwe Aernout, bij beschikking van 29 maart 1949 van het toenmalige Ministerie voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen, toegekend met ingang van 29 februari 1948. Dat is dus vanaf de dag na het overlijden van haar echtgenoot. De AOR-uitkering die werd toegekend verschilde inhoudelijk vrijwel niet van een militair pensioen. De beide kinderen van mevrouw Aernout hebben inmiddels bevestigd dat het hun moeder en henzelf met betrekking tot deze kwestie uitsluitend nog om eerherstel is te doen. Over het verzoek om eerherstel schrijft minister Ter Horst dat haar ambtenaren onderzoek hebben gedaan. Zij trekt daar de volgende conclusie uit: Met de kennis die nu beschikbaar is over de gebeurtenissen in het toenmalige Nederlands-Indië stel ik vast dat de heer Aernout belangrijk en nuttig werk heeft verricht op het gebied van corruptiebestrijding. Ik neem dan ook afstand van de kwalificaties die door de Commissie Zaaijer aan het handelen van de heer R.C.L. Aernout zijn verbonden en die door zijn weduwe begrijpelijkerwijs als kwetsend en grievend zijn ervaren. Deze kwalificaties geven beslist niet de opvattingen weer die ik, met de kennis van heden, over dit handelen heb. Ik hoop oprecht dat deze wetenschap het voor de familie Aernout mogelijk maakt om het verleden af te sluiten en hun leven voort te zetten met de overtuiging dat aan de nalatenschap van hun echtgenoot en vader uiteindelijk toch recht is gedaan.*

Behalve de naspeuringen van Gerard de Boer, hebben ook J.W. Willemsen en de door hem ingeschakelde bemiddelaar H. Zijlstra er voor gezorgd dat er nu eindelijk een zeer bevredigende oplossing is gevonden voor deze al veel te lang slepende kwestie. Zonder de Actie-Zijlstra was dit boek, dat uitsluitend uitgaat van goedonderbouwde feiten, er nooit gekomen.

Bronnen:

De brief van Halbe Zijlstra aan Van Middelkoop staat niet meer op de site van de VVD Tweede Kamerfractie, maar is wel aanwezig in het Dossier-De Boer.

De correspondentie tussen J.W. Willemsen en Gerard de Boer en de reacties van Robert Aernout jr. bevinden zich in het Dossier-De Boer.

De brief van mr. Bonn over Aernouts werk als informant is een bijlage bij het Rapport-Zaaijer.

De brief van Mr. Wiersma aan de weduwe Aernout is afkomstig uit het Dossier-De Boer.

De brief van minister Ter Horst aan Zijlstra van 12 maart 2009 over de rehabilitatie van Aernout stelde Robert Aernout ter beschikking aan Gerard de Boer en bevindt zich in zijn dossier. Een becommentarieerde en verkorte versie van deze brief plaatste fractiemedewerker Van Hunnik op de site van de VVD.

Hoofdstuk IX

Epiloog

Dit boek bevat voornamelijk een démasqué van journalisten en schrijvers, die zonder grondig onderzoek te lang hebben geloofd in besmette feiten.

Ten eerste de ongefundeerde bewering dat de weduwe van reserve-vaandrig Robert Aernout nooit heeft gekregen waar zij recht op had. Zij hebben over deze zogeheten pensioenkwestie de regering over een periode van meer dan zestig jaar ten onrechte verwijten gemaakt door de feiten nooit te toetsen.

Een tweede sprookje dat in dit boek wordt doorgeprikt is de veronderstelling dat de ambtenaar Frans van der Putten een rechtvaardige strijd voerde tegen iedereen die volgens zijn getroebleerde visie schuldig was aan het plegen van fraude, smokkel en corruptie op grote schaal. De man blijkt talloze mensen zonder enige vorm van bewijs te hebben beschuldigd van criminele activiteiten, of nalatigheid. Hij schrok er niet voor terug mensen te gebruiken, met name de nabestaanden van vaandrig Aernout, en documenten te vervalsen om zijn gelijk te onderstrepen. Ook in deze, aan de moord op vaandrig Aernout verwante zaak, hebben te veel journalisten en schrijvers, inclusief ikzelf, Van der Putten te lang willen geloven.

Dat heeft er ondermeer toe geleid dat ook op het internet de meest onzinnige verhalen over Aernout staan te lezen. Met name Wikipedia bakt het wel erg bruin. Het stukje begint met deze desinformatie:

Rob Aernout (...) was een Nederlands officier van de geheime politie in Nederlands-Indië. Hij werd neergeschoten bij zijn huis door de bende van Sukarji bin Kalwan alias Pah Satoe.

En verder valt op deze site nog te lezen dat Aernout ook te maken zou hebben gehad met de zogeheten Nakamura-schat. Dat verhaal gaat over een filmpje dat zich zou hebben bevonden in de tas die Aernout bij zich had toen hij op die fatale avond voor het huis van Muller is doodgeschoten. Op dat filmpje zouden weer allerlei bijzonderheden staan hoe die schat - een grote hoeveelheid door een Japanse officier in augustus 1945 uit een Bataviaas pandhuis gestolen goud en juwelen - deels op de Australische markt terecht is gekomen. Die verhalen worden, zoals gebruikelijk, nergens door feiten ondersteund en horen dus ook thuis op de vuilnisbelt van de geschiedenis.

Hebben dan voornamelijk journalisten en schrijvers schuld aan het in leven houden van deze mythes? Grotendeels wel, maar in de pensioenkwestie treft de Commissie-Zaaijer de meeste blaam. Zij meende hierover iets te moeten schrijven in haar eindrapport. Zij had dit beter niet kunnen doen, of goed.

Vermoedelijk uit een soort sympathie voor de weduwe Aernout heeft zij op onverantwoorde wijze en met voorbijgaan aan de reeds ingewonnen informatie,

de verkeerde suggestie gewekt dat mevrouw Aernout voor een weduwepensioen in aanmerking zou kunnen komen. Alleen al op grond van het feit dat Aernout geen beroepsmilitair was, kon zij geen weduwepensioen krijgen. Hier wreekt zich het door de Commissie zelf toegegeven gebrek aan expertise op het gebied van Indische militaire zaken. Desondanks is onbegrijpelijk dat de Commissie niet zou hebben geweten dat Aernout miliciën was. Het voert hier te ver om alle fouten en onjuistheden en ongegronde conclusies in het Rapport-Zaaijer te weerleggen, maar deze omissie heeft verstrekken gevolgen gehad, die pas 57 jaar later tot volledige klaarheid zijn gebracht.

De Quay

Het is overigens ook moeilijk aan te nemen dat mevrouw Aernout nooit geweten zou hebben voor welke financiële ondersteuning zij als weduwe van een dienstplichtig KNIL-militair in aanmerking kwam. Toenmalig premier De Quay heeft hier in 1962 grotendeels, maar helaas niet volledig, duidelijkheid in gebracht. De Quay heeft in zijn verklaring (beantwoording van Kamervragen) jammer genoeg vergeten op te merken dat de omstandigheden waaronder vaandrig Aernout de dood vond, geen enkele rol hebben gespeeld bij de bepaling van de hoogte van haar weduwe-uitkering. Het was van de toenmalige premier veel verstandiger geweest om dit in zijn antwoord toe te voegen. De Quay noch zijn opvolgers hebben het blijkbaar opportuun gevonden verdere helderheid te verschaffen in deze pensioenzaak toen bleek dat in een aantal persorganen de Nederlandse regering onterechte verwijten bleef maken de weduwe Aernout tekort te hebben gedaan. Aanvullende Kamervragen hadden hier zeker niet misstaan. De enige die in 1984 vroeg op korte termijn alle bijlagen bij het Rapport-Zaaijer vrij te geven, was PSP-fractievoorzitter André van Es. Zij kreeg echter nul op rekest.

Was toen alles over de pensioenkwestie duidelijk geworden, dan hadden Aernouts nabestaanden nooit hun vertrouwen hoeven te geven aan de journalist Henk Hovinga. Deze spreekt in 2006 in zijn boek *Met de dood voor ogen* nog steeds schande van het onrecht dat de weduwe is aangedaan en beweert zonder enige terughoudendheid dat Aernout door toedoen van eigen mensen is vermoord. Een feit dat bij nadere bestudering van het dan al sinds 2001 beschikbare archiefmateriaal hoogst onwaarschijnlijk, zo niet onmogelijk moet worden geacht. In Australië verscheen een jaar na *Met de dood voor ogen* een Engelse editie van het hoofdstuk over Aernout in dit boek onder de titel *The Murder of Ensign Aernout*. Alle nazaten van Aernout hebben het toegestuurd gekregen. Het moet schrijnend voor hen zijn om nu te constateren dat hun moeder, grootmoeder en overgrootmoeder en zijzelf vele jaren geheel ten onrechte hebben gedacht met een armzalig uitkerinkje te zijn afgescheept.

Met de beste bedoelingen

Het is geen schande om als journalist onrecht aan de kaak te stellen, maar dan moeten de feiten wel kloppen. Anders wordt aan degenen voor wie men opkomt eerder leed toegevoegd dan beoogd recht gedaan. De journalisten die voor de weduwe Aernout opkwamen, hebben dit ongetwijfeld met de beste bedoelingen gedaan, maar voor Van der Putten geldt dat veel minder. Hij was met zijn 'onbaatzuchtige steun' aan de weduwe Aernout veeleer bezig zijn argumenten in zijn conflict met minister Visser kracht bij te zetten. Indien Van der Putten de weduwe oprecht had willen helpen, dan had hij de pensioenkwestie allereerst tot op de bodem uitgezocht. Hij had ook in het geweer moeten komen tegen de formulering waarmee de Commissie-Zaaijer in haar rapport vaandrig Aernout, die zich niet meer kon verdedigen, meende te moeten bejegenen. Hij dacht alleen aan zichzelf en stelde jubelend vast dat hij door de minister van Oorlog was gerehabiliteerd toen deze het niet nodig vond hem psychisch te laten testen. De weduwe zelf heeft in 1962 zeer begrijpelijk geprotesteerd tegen Zaaikers bejegening van haar man. Zij heeft juridische stappen overwogen, maar zich al te snel door de door haar ingeschakelde advocaat laten ontmoedigen. Een tweede poging, een paar jaar later, toen de kwestie-Van der Putten definitief tot het verleden behoorde en zij door haar tweede huwelijk wellicht wat meer financiële armslag had om een proces te bekostigen, was zeker een overweging waard geweest. Als wij mr. Wiersma van het Haagse advocatenkantoor - dat Alice Aernout in 2008 inschakelde - mogen geloven, had een dergelijke klacht al veel eerder een heel redelijk kans gehad te worden gehonoreerd. De poging van J.W. Willemsen in 2007 om via het Tweede Kamerlid Zijlstra alsnog recht te zoeken, was ongetwijfeld goed bedoeld. Maar ook hier is weer uitgegaan van achteraf onbetrouwbaar gebleken gegevens verstrekt door Gerard de Boer. Pas in de loop van 2008 ontdekte hij namelijk dat er het een en ander niet klopte en ging op nader onderzoek uit. De resultaten waren verbijsterend. De Boers mea culpa :

Ik ben mede debet aan de hele en halve waarheden die VVD-Kamerlid Zijlstra in zijn brief van 15 januari 2008 aan minister van Defensie Van Middelkoop heeft geschreven. Dat komt omdat ik - net als velen met mij - lang beïnvloed was door al die zielige publicaties over het onthouden weduwepensioen aan mevrouw Aernout en wat de dochter van vaandrig Aernout mij daarover persoonlijk heeft verteld. Inmiddels ben ik er achtergekomen dat mevrouw Aernout tegengestelde verklaringen heeft afgelegd. Haar verklaring in april 1948 tegenover kapitein Westerling over de omstandigheden waaronder haar man de dood vond, wijkt namelijk sterk af van hetgeen zij ruim twee jaar later in 1950 heeft verklaard tijdens haar verhoor door de Commissie-Zaaijer. Alles wijst erop dat zij toen duidelijk onder invloed stond van Frans van der Putten, die zij - op zijn aanraden - in 1949 al had gemachtigd voor haar belangen op te komen. Ik wist in 2007 ook nog niet dat deze voormalige LTD-ambtenaar begin

jaren '60 documenten had vervalst om zijn argumenten kracht bij te zetten in zijn conflict met de toenmalige minister van Defensie Visser.

In mijn naïviteit heb ik helaas veel te lang allerlei zaken voetstoots als waarheid aangenomen. Pas in 2008, dus nadat Zijlstra zijn brief, vergezeld van door mij ter beschikking gestelde en achteraf gebleken dubieuze documenten, aan Van Middelkoop al had verzonden, kreeg ik door intensief onderzoek mijnerzijds de ware feiten boven water. Ik heb deze nieuwe informatie (ik kreeg ook nog enkele belangrijke documenten van mevrouw Alice Aernout, die nieuw licht wierpen op de mythevorming rond deze zaak) in twee afzonderlijke e-mails met bijlagen aan Zijlstra laten weten. Hierop heeft Zijlstra nooit met één woord gereageerd. Pas vele maanden later vernam ik dat mijn aan Zijlstra verzonden nieuwe inzichten waren doorgestuurd naar degenen die met het ministeriële onderzoek waren belast. Voor het eindoordeel hebben zij dus toch nog een rol kunnen spelen.

Het is Gerard de Boer geweest die bij mij met het plan kwam de hele zaak-Aernout nog eens uitgebreid te beschrijven. Ik heb daar, met de volledige medewerking van hem en Robert Aernout jr., graag aan voldaan. Daarbij heeft de drang naar waarheidsvinding zwaarder moeten wegen dan het dringende verzoek van Alice Aernout – zij sprak ook namens haar moeder - om verder alle perspubliciteit achterwege te laten. Omdat zij haar verzoek tegenover mij nooit van overtuigende argumenten heeft voorzien, is mij ook nooit duidelijk geworden – afgezien van emotionele redenen - waarom en in wiens belang zij publicatie van de feitelijke gang van zaken in deze kwestie ongewenst acht. Dat zij eind maart 2009 wel een journalist van *Elseviers Weekblad* te woord staat, lijkt in strijd met haar wens de zaak voorgoed uit de publiciteit te willen houden

Van geen gevaar bewust

Dagbladen in Indonesië schreven na het Lembangse drama over een ‘laffe moord’? Was dit terecht? Ik vrees dat wij moeten vaststellen dat Aernout en Muller door die zaterdag onnodig naar Lembang te zijn gegaan en vervolgens, van geen gevaar bewust, in het duister naar buiten te lopen, het noodlot over zichzelf hebben afgeroepen. Waarbij Muller nog het geluk heeft gehad niet ook te zijn getroffen toen hij in het halfduister wegvluchtte. Het blijft een raadsel hoe Muller als veiligheidsofficier en Aernout, die toch al voor zijn leven vreesde, een dergelijk groot persoonlijk risico hebben kunnen nemen. Volgens Muller was het hun nieuwsgierigheid om buiten eens te gaan kijken wat dat hondengeblaf had te betekenen. Ja, ze waren beiden gewapend, maar onder die nachtelijke omstandigheden vormden zij voor zichzelf een groter gevaar en voor mogelijk aanwezige bendes eerder een bedreiging. Dat hebben zij geen moment beseft.

Ondanks alle politieke en militaire onderzoeken, verhoren en perspublicaties is bij mijn weten luitenant Muller von Czernicki nooit gevraagd naar, noch

ondervraagd over deze domme en risicovolle wandeling in het duister. Dit ondanks het feit dat het voor Muller zelf net zulke fatale gevolgen had kunnen hebben als voor zijn vriend Robert Aernout.

De manier waarop Muller en Aernout zich die avond in Lembang op een naïeve manier blootstelden aan een mogelijke beschieting, onderstreept het oordeel van auditeur-militair mr. Bonn, zoals te lezen staat in zijn brief van september 1949 aan Procureur-Generaal Felderhof, dat zij zich gezamenlijk, of ieder voor zich, als voor Sherlock Holmes spelende amateurs hebben gedragen.

Op dit oordeel is ook de gewraakte passage over Aernout in het Rapport-Zaaijer gebaseerd.

Uit de volledige rehabilitatie van Aernout door minister Ter Horst kan worden geconcludeerd dat zij in haar eindoordeel over de omstreden werkwijze die Aernout volgde bij zijn pogingen fraude te bestrijden, de mening van mr. Bonn niet heeft meegewogen. Tenminste, als we er van uitgaan dat haar ambtelijk onderzoeksteam deze brief van Bonn in het Nationaal Archief heeft aangetroffen. Maar de onderzoekers van Ter Horst hebben de schijn tegen. Immers, bij drie gelegenheden verwijst de minister in haar rehabilitatiebrief naar documenten die niet in het Nationaal Archief te vinden zijn, maar wél in het Dossier-De Boer. In haar argumentatie verwijst de minister nergens naar die brief van mr. Bonn aan de PG. De Boer heeft het indertijd niet noodzakelijk geacht om ook die brief aan te leveren om de simpele reden dat deze gewoon in het Aernout-dossier op het Nationaal Archief te vinden is.

Mocht het onderzoeksteam van BiZa&K echter toch Bonns brief hebben gekend, dan zou de minister op grond van diens oordeel over Aernout, die zijn weerslag kreeg in het Rapport-Zaaijer, formeel gesproken niet zo gemakkelijk tot een volledige rehabilitatie hebben kunnen besluiten.

Na meer dan zestig jaar heeft de minister, al dan niet volledig door haar ambtenaren ingelicht, met de rehabilitatie van vaandrig Robert Aernout echter op waardige wijze een streep willen zetten onder een affaire die veel te lang heeft geduurd. Het is de familie van harte gegund, maar het verleden heeft helaas bewezen dat bij het trekken van dergelijke conclusies voorzichtigheid geboden blijft. Zeker in de zaak Aernout.

Bronnen:

De passage over de pensioenkwestie in het Rapport-Zaaijer staat te lezen in hoofdstuk IV.

Het artikel in *Elseviers Weekblad* over de rehabilitatie van Aernout verscheen in het nummer van 28 maart 2009 onder de kop *Eindelijk recht gedaan*.

Relevante publicaties, boeken en radioprogramma's

Kranten en tijdschriften

Bataviaasch Nieuwsblad van 11 augustus 1949

Het Dagblad (Batavia) van 4 maart 1948

De Leidsche Post serie artikelen vanaf 1 september 1950 tot begin 1951

De Telegraaf verschillende artikelen, voornamelijk in 1950 en 1961-1962

Haagse Post van 16 december 1961 en 13 januari 1962

NRC Handelsblad van 8 september 1985 en van 19 januari 1986

Algemeen Nederlands Persbureau (ANP), 17 juli 1962

Algemeen Dagblad (Zaterdag ADMagazine) van 12 oktober en 19 oktober 2002

Checkpoint twee artikelen, maart 2005

Vrij Nederland van 30 augustus 2008

Elseviers Weekblad van 25 maart 2009

Trivizier van februari 2002

Leeuwarder Courant ondermeer van 9 februari 1962 en 8 juni 2006

Boeken

Een bende op Java, door Peter Schumacher april 2005, uitgeverij Van Genneep.
Hoofdstuk VIII

Met de dood voor ogen, door Henk Hovinga, 2005, uitgeverij Van Wijnen.
Hoofdstuk XV.

The Murder of Ensign Aernout door Henk Hovinga, 2006, uitgegeven in eigen beheer in Australië. Engelse bewerking van hoofdstuk XV uit *Met de dood voor ogen*. <http://catalogue.nla.gov.au/Record/3822819>

Radio

OVT VPRO-radioprogramma's op 9 en 16 april 2006

Gebruikte afkortingen

AM Auditeur-Militair

AP Algemene Politie

AR Anti-Revolutionaire Partij, ging later op in het CDA

BBM Bond Burger Personeel In Militaire Inrichtingen.

CMV Coördinatie Militair Vervoer

HMP Hoofd Afdeling Militaire Personeelszaken

HP Haagse Post

KL Koninklijke Landmacht

KNIL Koninklijk Nederlands-Indisch (later Indonesisch) Leger

KST Korps Speciale Troepen

LTD Leger Technische Dienst

MP Militaire Politie

NA Nationaal Archief

NEFIS Netherlands Forces Intelligence Forces, later CMI = Centrale Militaire Inlichtingendienst

OVT Onvoltooid Verleden Tijd = VPRO-radioprogramma over geschiedenis

PG Procureur-Generaal

VN Vrij Nederland

VVD Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (liberaal)

Persoonsnamen

In hoofdstuk:

A

Aernout, Alice J.M., dochter vaandrig Aernout . . .VIII, IV
Aernout, Robert Carel Leo vaandrig KNILInl, I t/m IX
Aernout, Robert J. zoon vaandrig AernoutInl. Vrw., VIII, IX
Aernout-Royaards, H.J., weduwe vdrg Aernout.. .III, V, VII, VIII

B

Beer, mr F. substituut auditeur-militair.....III
Berg, A. luitenant, veiligheidsofficier AndirII
Bernhard, prins.....VII
Bieger, mr. K. militair rechter.....I, VIII
Boer, Gerard de, dossierkenner en medewerker van dit boek ..Inl., Vrw.,VII, VIII, IX
Bonn, mr E. auditeur-militair.....II, III, IV, VIII
Botje, Harm, redacteur Vrij Nederland.....VIII
Brouwer, J.W. majoor bij de Militaire Politie.....I
Buurman van Vreeden, D.C. legercommandant.....V

D

Dreyfus, A. Fransman, stond terecht wegens verraad III

E

Engles, E. ,generaal KNIL.....III
Es, Andréé van, ex-Kamerlid PSP.....IX

F

Felderhof, mr. H.W. procureur-generaal.....I

G

Gast, mr. J. ,lid Commissie-Zaaijer...V, VI
Gara Kartadisastra, wedana van Segalaherang.....IV
Gerong, bijnaam van bendelid Soekrija bin Noerhaja...IV, VI
Giltay Veth & Groenewegen, advocatenkantoor.....VI
Graaff, Anth. P. , militair chroniceur/schrijver...VII.

H

Harinxma thoe Slooten mr. M.J.P.D. Baron van, lid Commissie-Zaaijer..V
Haye, mr. W.L., auditeur-militair.....II, III
Hendrik, M.Th., sergeant KNIL.....III, V
Hendrikse, Dick, journalist dagblad Trouw.....V
Heijden, M.R. van der, ex-burgemeester Zandvoort...VIII
Heijstek, T.J. zoon van een KNIL'erVIII
Horn, Nico van, historicus en onderzoeker.....IV
Horst, G. ter, minister van Binnenlandse Zaken & KA. Vrw.,VIII
Horst, G.A. van der, arts en lijkschouwer.....III, IV
Hovestad, Chr. dpl. soldaat KL.....VII
Hovinga, Henk, freelance journalist..... VII, IX
Houbolt, Jaap, hoofdredacteur Bataviaasch Nieuwsblad...IV
Hunnik, Herman van, fractiemedewerker VVD..... .VII

I

Imong Roegiman bin Adiwiranta, tjamat van Segalaherang .IV

J

‘s Jacob, H.L.,minister van Oorlog a.i.....V
Jansz, Beri, Nederlandse bewoner van Lembang.....IV

K

Kanda, Indonesische nationalist.....IV
Kardi bin Païdi, huisbediende van Muller von Czernicki.III, IV
Kieft, G.A., Tweede Kamerlid AR VII
Kooistra, M., kolonel, basiscommandant Bandoeng.....I
Krijger, L.P., politie-inspecteur 1ste kl. Lembang.....II, III, IV, VI

L

Lekem bin Madoechri, bendelid.....IV
Lina, H., hoofdredacteur De Leidsche Post.....V
Lulofs, Bart, journalist De Telegraaf.....VI, VII
Luyke Roskott, R.J., kapitein KNIL.....III

M

Mahdi bin Alpan , bendelid	IV
Mak, Geert , journalist, schrijver en tv-maker.....	VII
Manoch, Reinier , lid van de Criminele Recherche... ..	IV
Maris, mr. , advocaat te Den Haag.....	VI
Marlisa, L.E. , sergeant MP Semarang.....	I
Menzo , luitenant bij Coörd. Mil. Vervoer, Bandoeng	I, II, III
Middelkoop, E. van , minister van Defensie.....	VIII, IX
Moestari , benedeider.....	IV
Muller von Czernicki, O. H.J. , 1 ^{ste} luitenant, Veiligheidsofficier vliegveld Andir.....	I, II, III, IV, VI, VIII, IX
Mylanus, H.H. , bestuurslid BBM.....	VII.

N

Nakamura, Hirajoshi , kapitein Japanse Leger.....	VII
Neve, E.G. de , luitenant-waarnemer Mil. Luchtmacht.....	II, III
Noothoorn, P.A. van , inspecteur-rijksrechercheur.....	II

O

Oberstadt , naamsverwarring met Hovestad.....	VII
Onna , vrouw van huisbediende Kardi.....	III

P

Pas, Julius , hoofdagent politie Lembang.....	IV
Pinke, A.S. , vice-admiraal, chef zeestrijdkrachten in Ned. Indië .	V
Putten, F.H. van der , bestuurslid BBM.....	III, V, VI, VII, IX

Q

Quay, J.E. de , premier.....	VII
-------------------------------------	-----

R.

Reus, de , controleur Binnenlands Bestuur in Banjoemas.....	I
Roeab bin Soemitra , bendelid.....	IV

S

Satoe, Pa , bijnaam van Soekarji, getuige in proces-Gerong.....	IV, VI
Schokking, W.F. , minister van Oorlog.....	V

Schumacher, Peter, journalist en schrijver van dit boek..... . Inl., Vrw.
Schummelketel, K.J. overste, werkzaam bij CMV-directie.....I
Schurmann, C.W.A., waarnemend Hoge Commissaris van
 Nederland in DjakartaIV
Slim-Royaards, H.J. voormalige weduwe Aernout..... VIII
Soekrija bin Noerhaja alias **Gerong**, zie ook onder Gerong....IV, VI
Soekarji bin Kalwan alias **Pa Satoe**, zie ook onder Pa Satoe...IV, VI
Soekarno, A. president Republiek Indonesië.....IV
Soesman, F.J.H., burger werkzaam bij LTD.....III
Spoor, S. generaal en legercommandant in Indonesië.....Inl. VI
Spoor-Dijkema, H.T., weduwe van generaal Spoor.....VII
Staf, C. minister van Oorlog (later Defensie).....V, VII

T

Theunissen, G.H., ritmeester, meerdere van Muller von Czernicki.III
Tijn, Joop van, redacteur bij de Haagse Post.....VI

V

Veer, Paul van 't, redacteur en commentator Het Vrije Volk.....VI
Verbong, Ben, filmregisseur De Schorpioen.....VI
Visser, S.H., minister van Defensie.....IX

W

Warmenhoven, K.A., kolonel, directeur Coörd. Mil. Vervoer.....I
Westerling, R.P.P., kapitein, cdt. Speciale Troepen.....II, III, IV, V, VI, VII, IX
Wiersma, mr E.D., raadsman Alice Aernout..... VI
Wiranta, Indonesische opzichter bij Evertshoeve.....IV
Willemsen, J.W., ex-zakenman en vriend van Alice Aernout.....VIII, IX
Wijnen, D. van, uitgever te Franeker.....VIII

IJ

IJzeren, mr. W. van, secretaris van de Commissie-Zaaijer.....V

Z

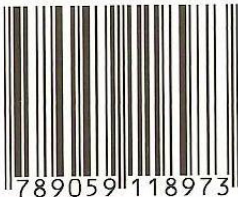
Zaaijer. Mr. J., voorzitter van de Commissie-Zaaijer.....VI
Zola, Emile, Franse schrijver over zaak Dreyfus.....III
Zijlstra, Halbe, Tweede Kamerlid VVD.....Vrw, VIII

DE ZAAK AERNOUT

Hardnekkige mythes rond een Indische moord ontrafeld

De zaak Aernout behoort tot de meest spraakmakende geschiedenissen van Nederlands-Indië. Onlangs werd wijlen vaandrig Rob Aernout na meer dan 60 jaar (!) na zijn moord op 28 februari 1948 te Lembang, een stadje op West-Java, gerehabiliteerd. Dit opmerkelijke feit was reden voor oud NRC-Handelsblad journalist Peter Schumacher, ondersteund door Indië-kenner Gerard de Boer, zich in deze zaak te verdiepen en het definitieve woord hierover te spreken. Een 'true-crime' tegen een historische achtergrond, die veel stof deed opwaaien.

ISBN 9059118979

9 789059 118973

Uitgeverij Aspekt

www.uitgeverijaspekt.nl